

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

IEVA BANKIETAITĖ
BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA

TEISMŲ PRAKTIKA TAIKANT PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALTIMO SUDĖTĮ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Oleg Fedosiuk

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	7
1. PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALTIMO SAMPRATA	8
1.1. Prekybos žmonėmis samprata tarptautiniuose dokumentuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose.....	8
1.2. Prekybos žmonėmis teisinis reglamentavimas Lietuvoje.....	21
1.3. Dažniausiai Lietuvoje pasitaikančios prekybos žmonėmis formos.....	26
2. PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALSTIMO SUDĖTIS IR LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOS, TAIKANT ŠIĄ NORMĄ, ANALIZĖ	30
2.1. Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties bendras teisinis apibūdinimas bei elementai, kurie dažniausiai tampa ginčo objektu baudžiamosiose bylose	30
2.2. Prekybos vaikais nusikaltimo sudėties išskirtinumas lyginant ją su prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtimi	42
2.3. Prekybos žmonėmis bylos, kai nusikaltimas atskleistas aukų išnaudojimo stadijoje	45
2.4. Prekyba žmonėmis bylos, kai nusikaltimas atskleistas aukų verbavimo stadijoje. Apgaulės ir aukų pažeidžiamumo požymių inkriminavimo specifika	51
2.5. Prekybą žmonėmis kvalifikuojantys požymiai ir jų inkriminavimo specifika.....	57
2.6. Prekybos žmonėmis perkvalifikavimas į nusikaltimus, susijusius su prostitucija (LR BK 307 – 308 str.).....	63
2.7. Prekybos žmonėmis normos taikymas iš sutapties su kitomis LR BK normomis	66
IŠVADOS.....	69
PASIŪLYMAI	72
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	73
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA	79
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA	80
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	81
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	82
PRIEDAI	84
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	88

IVADAS

Prekyba žmonėmis – tai vienas iš sunkiausių, dažniausiai tarptautinių organizuotų nusikaltimų, paplitusių šiuolaikiniame pasaulyje. Šiuo nusikaltimu yra pažeidžiamos beveik visos teisinėje valstybėje įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės. Tarptautinės žmogaus teisių chartijos Visuotinė žmogaus teisių deklaracija skelbia, kad žmogus turi teisę į laisvę ir asmens neliečiamumą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnyje¹ taip pat įtvirtinta viena iš svarbiausių prigimtinių žmogaus teisių: „Žmogaus asmuo neliečiamas“. Prekyba žmonėmis suponuoja neteisėtą aukos laisvės suvaržymą. Pažymėtina, jog prekybos žmonėmis nusikaltimo objektas – žmogaus laisvė, ji apima tiek fizinę, tiek ir valios laisvę. Prekyba žmonėmis visada suponuoja neteisėtą aukos laisvės suvaržymą, kuris gali kilti ne tik iš fizinės ar psichinės prievartos, bet ir pasinaudojant aukos bejėgiškumu, priklausomumu.

Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse prekybos žmonėmis norma įtvirtinta 1998 m. liepos 2 d. Nuo jos priėmimo iki dabar ji keitėsi keletą kartų, atsižvelgiant į tarptautinių teisės aktų reikalavimus². Atkreipiant dėmesį į anksčiau nurodytus tarptautinius teisės aktus, 2005 metais prekybos žmonėmis norma buvo detalizuota ir praplėsta, taip pat buvo įtvirtinta atsakomybė ir juridiniam asmeniui, ko iki tol nebuvo. 2012 metų įstatymo pakeitimas dar labiau praplėtė baudžiamosios atsakomybės ribas, buvo nustatyti papildomi alternatyvūs nusikaltimo padarymo būdai. Naujausioje redakcijoje yra apibrėžiama, jog aukos sutikimas su ketinimu arba faktišku išnaudojimu yra bereikšmis. Taip pat yra praplėstos ir galimos išnaudojimo sritys (vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti). Svarbiausias ir esminis pakeitimas yra toks, kad naujausioje redakcijoje nėra įtvirtinto baigtinio sąrašo dėl galimų išnaudojimo formų. Naujoji įstatymo redakcija iš esmės reikalauja įrodyti vieną iš alternatyvių veikų ir vieną iš alternatyvių būdų, bei subjektyviuosius požymius: arba kaltę, arba vieną iš alternatyvių tikslų.

Baigiamajame darbe tirama problema. Ar sudėtingos konstrukcijos ir itin kėbli prekybos žmonėmis norma yra teisingai taikoma Lietuvos teismų praktikoje? Vaiko pirkimo arba pardavimo normos (LR BK 157 straipsnis) specifiškumas prekybos žmonėmis normos atžvilgiu nagrinėjant teismų praktiką.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr.31-953.

² 2001 metų JT konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 49-2166; 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis. Oficialus leidinys L 203, 01/08/2002 P.0001-0004. Celex Nr. 32002F0629; 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. Oficialus leidinys L 101, 2011, p. 1.

Temos aktualumas. Pasirinktos temos aktualumą lemia tai, kad prekybos žmonėmis ir vaikais reiškinyje Lietuvos Respublikoje kasmet didėja. Remiantis Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos pateiktomis ataskaitomis, iki 2013 metų ikiteisminių tyrimų dėl prekybos žmonėmis dažniausiai būdavo dėl seksualinio išnaudojimo, tačiau pastebima, kad 2013 metais pirmą kartą ikiteisminių tyrimų dėl prekybos žmonėmis ne seksualiniam išnaudojimui (nusikalstamoms veikoms daryti, priverstiniam darbui, pornografijai) skaičius išaugo tiek, kad viršijo prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui tyrimų skaičių. Nacionalinės teismų administracijos duomenimis, 2013 metais pirmos instancijos teismuose buvo gautos 7 baudžiamosios bylos, iš jų po 3 bylas pagal LR BK 147 ir 157 straipsnius ir 1 byla pagal šiuos abu straipsnius. Pažymėtina, jog Lietuvoje teismų praktika, sprendžiant prekybos žmonėmis bylas, yra besiformuojanti. Magistro baigiamajame darbe analizuojant įvairių instancijų nuosprendžius ir nutartis darytina išvada, jog teismai kartais klysta inkriminuodami prekybos žmonėmis normos požymius, juos savaip interpretuodami, todėl darbe bandyta atskleisti teismų praktikos teigiamus ir neigiamus baudžiamojo teisinio vertinimo aspektus. Nors prekybos žmonėmis tema yra parašyta nemažai mokslinių darbų, tačiau nepakanka praktinio šios problemos baudžiamojo teisinio vertinimo.

Šio darbo **temos originalumas, naujumas ir reikšmė** pasižymi tuo, jog tema buvo pasiūlyta pačios autorės, o Lietuvoje atlikta dar nedaug išsamios ir detalios prekybos žmonėmis teismų praktikos analizės. Prekybos žmonėmis reiškinyje plačiai nagrinėjamas tiek pasaulyje, tiek ir Lietuvoje, tačiau iki šiol Lietuvos autoriai daugiausiai nagrinėja prekybą žmonėmis atskirais aspektais. Daugiausiai į šią problemą yra žvelgiama iš kriminologinės pusės. Lietuvoje priėmus naująją 2012 metų įstatymo redakciją dėl prekybos žmonėmis nusikaltimo normos, ji buvo išsamiai analizuota A. Urbelionytės straipsnyje. Pažymėtina, jog Lietuvos Aukščiausiasis teismas (toliau – LAT) nėra parengęs apžvalgos prekybos žmonėmis tematika. Autorė šiuo moksliniu darbu siekia išsamiai išanalizuoti kylančias teorines ir praktines problemas kvalifikuojant prekybos žmonėmis nusikaltimą ar jį perkvalifikuojant į lengvesnį nusikaltimą – pelnymasį iš kito asmens prostitucijos bei įtraukimo į prostituciją.

Tyrimo tikslas: Vadovaujantis tarptautiniais teisės aktais ir Europos Sąjungos teisės aktais, Lietuvos ir užsienio valstybių norminiais ir rekomendacinio pobūdžio teisės aktais, Lietuvos teismų praktika bei teisės doktrina, išanalizuoti ir atskleisti prekybos žmonėmis požymių taikymą bei baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumus Lietuvos teismų praktikoje; nurodyti teigiamus ir neigiamus jų baudžiamojo teisinio vertinimo aspektus. Tikslui pasiekti yra keliami šie **uždaviniai:**

1. Išnagrinėti prekybos žmonėmis sampratą tarptautiniuose dokumentuose ir ES teisės aktuose;
2. Apžvelgti prekybos žmonėmis teisinį reglamentavimą Lietuvoje;
3. Išanalizuoti prekybos žmonėmis ir vaikais nusikaltimo sudėtį pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį įstatymą, atskleisti teismų praktikoje atsirandančias problemas;
4. Išsamiai išanalizuoti prekybos žmonėmis ir prostitucijos ryšį bei atribojimą remiantis Lietuvos teismų praktika;
5. Prekybos žmonėmis normos taikymas iš sutapties su kitomis Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso normomis.

Pagrindinės darbe vartojamos sąvokos: *prekyba žmonėmis (suaugusiais asmenimis)* šiame darbe suprantama taip, kaip ji apibrėžta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 straipsnyje³. *Vaiko pirkimas arba pardavimas* šiame darbe suprantamas taip, kaip jis apibrėžtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 157 straipsnyje⁴. *Prekybos žmonėmis aukos* sąvoka šiame darbe apibrėžta remiantis 2005 m. Europos Tarybos Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis⁵ ir suprantama kaip fizinis asmuo, kuris patyrė prekybos žmonėmis veiksmus, kaip nurodyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 ir (ar) 157 straipsniuose. Ši sąvoka apima ir *nukentėjusiojo sąvoką*, apibrėžtą Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 28 straipsnio 1 dalyje⁶. Kovos su prekyba žmonėmis sąvoka pasirinkta atsižvelgiant į tarptautinius ir ES teisės aktus⁷.

Tyrimo objektas atspindi jau magistro baigiamojo darbo pavadinime, tai – teismų praktika taikant prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį.

Tyrimo metodika: Magistrinio baigiamajame darbe iškeltiems uždaviniams įgyvendinti buvo naudojami įvairūs metodai. **Istorinis metodas** naudotas aptariant prekybos žmonėmis sampratos formavimąsi tiek tarptautiniuose, tiek ir nacionaliniuose įstatymuose. **Lyginamasis – teisinis metodas** buvo panaudotas lyginant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso prekybos žmonėmis normos redakcijų kitimą, išskiriant esminius panašumus bei skirtumus. **Dokumentų analizės metodo** būdu analizuotos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo

³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741 (su pakeitimais ir papildymais).

⁴ *Ibid.*

⁵ Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 96-4916.

⁶ Nukentėjusiuoju pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos. Asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

⁷ Angl. combat(ing) trafficking in human beings, fight against trafficking in human beings; pranc. lutte contre l' traite des etres humains.

nutartys ir kitų teismų sprendimai. **Apibendrinimo metodas** naudotas analizuotos medžiagos apibendrinimui ir išvadų formavimui.

Tyrimo struktūra. Darbą sudaro įvadas, du skyriai ir vienuolika poskyrių, išvados, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmasis darbo skyrius yra skirtas teorinės medžiagos išdėstymui. Analizuojami pagrindiniai tarptautiniai dokumentai ir Europos Sąjungos teisės aktai, prekybos žmonėmis ir vaikais sampratos, apibrėžimų kitimai, teisinis reglamentavimas Lietuvos ir užsienio valstybėse. Nagrinėjamas prekybos žmonėmis normos kitimas Lietuvoje nuo 1998 metų iki dabar, taip pat naujos tendencijos ir besikeičiančios prekybos žmonėmis formos.

Antrajame darbo skyriuje, remiantis įvairių instancijų nuosprendžiais ir nutartimis, išsamiai analizuojama prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis, nusikaltimų sudėčių elementai, kurie dažniausiai tampa ginčo objektu baudžiamosiose bylose. Nagrinėjami prekybos žmonėmis požymiai, jų inkriminavimo specifika. Atskirai analizuojamos bylos, kuriose nusikaltimas atskleistas aukų išnaudojimo ir verbavimo stadijose, taip pat prekybos žmonėmis perkvalifikavimas į nusikaltimus, susijusius su prostitucija (LR BK 307, 308 str.).

Darbo pabaigoje pateikiamos atliktą analizę atspindinčios išvados ir siūlymai.

Ginamieji teiginiai. Prekybos žmonėmis ir vaikais teisinis reglamentavimas ir teismų atliekamas šių normų taikymas praktikoje yra kritikuotini, nes nustatant nusikaltimo sudėties požymius ir juos įrodant bei vertinant teismams kyla sunkumų.

Rengiant magistro baigiamąjį darbą buvo remiamasi įvairias **šaltiniais:** galiojančiais Lietuvos ir užsienio valstybių norminiais ir kai kuriais nenorminiais teisės aktais, Lietuvos teismų praktika, Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbais, publikacijomis. Magistro baigiamajame darbe remiamasi užsienio mokslininkų S. Dewey, M. Papantoniou – Frangouli, T. Moritz, R. ir lietuvių mokslininkų O. Fedosiuko, A. Gutausko, D. Bolzano, A. Drakšienės, D. Mickevičiaus, A. Urbelytės, I. Bazylevo, bei kitų autorių darbais.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas;

LR BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas;

NVIM – nusikalstamos veikos imitavimo modelis;

ES – Europos Sąjunga;

JTO – Jungtinių Tautų Organizacija;

JT – Tarptautinė darbo organizacija;

ET – Europos Taryba.

1. PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALTIMO SAMPRATA

1.1. Prekybos žmonėmis samprata tarptautiniuose dokumentuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose

Prekybos žmonėmis problema šiuolaikinėje visuomenėje nėra naujas reiškinys, visame pasaulyje jis egzistuoja jau nuo XIX a. S. Devey prekybą žmonėmis vadina nežinomo masto ir proporcijų socialiniu fenomenu, kuris tiesiogiai susijęs su karu, seksizmu, nelygybe, korupcija ir pagrindiniu žmogaus poreikiu gyventi oriai.⁸ M. Papantoniou - Frangouli ir T. Moritz prekybą žmonėmis įvardija kaip sudėtingą fenomeną, susijusį su daugeliu faktorių, ypač su nusikalstamų tinklų ir pavienių nusikaltėlių veikla, įvairių tarpininkų, ieškančių naudos, atsiradimu, moterų noru pagerinti savo situaciją migruojant, klientų poreikiais ir palankiu socialiniu, ekonominiu, politiniu ir kultūriniu kontekstu.⁹ Prekyba žmonėmis yra labai glaudžiai susijusi su organizuotu nusikalstamumu. Su prekyba žmonėmis yra susijusios ir kitos organizuoto nusikalstamumo pasireiškimo formos, tokios kaip nelegali migracija, kontrabanda, prekyba narkotikais bei ginklais, kurios tapo viena iš esminių grėsmių kiekvienos šalies nacionaliniam saugumui. Šio nelegalaus verslo pagrindu egzistuoja organizuoto nusikalstamumo struktūros, puikiai ir greitai reaguojančios į rinkos pokyčius. Tokiais veiksmais sudaromas pagrindas organizuotų nusikalstamų struktūrų ekonominiam potencialui kurti. Organizuoto nusikalstamumo tikslas – didžiausio pelno, esant minimaliam rizikos laipsniui, siekimas, todėl nusikalstamos struktūros skverbiasi į visuomeninio gyvenimo sritis, iš kurių galima gauti didžiausią pelną. Prekyba žmonėmis šiuolaikiniame pasaulyje yra vienas pelningiausių verslų. Daugiau pelno organizuotos nusikalstamos struktūros gauna tik iš prekybos narkotikais ir ginklais.

Prekybos žmonėmis problema yra tarptautinio lygmens, su kuria kovoti valstybės skiria daug dėmesio. Šiuolaikinė prekybos žmonėmis samprata yra kildinama iš tarptautinės teisės, kuri šį reiškinį analizuoja išsamiai. Tarptautinė teisė nulėmė prekybos žmonėmis normas atsiradimą nacionalinėje teisėje. Dėl norminių aktų, reglamentuojančių kovą su prekyba žmonėmis, gausos ir teismų praktikos analizės autorė nusprendė išskirti tik pagrindinius tarptautinius ir Europos Sąjungos

⁸ Dewey S., *Hollow Bodies: Institutional Responses to Sex Trafficking in Armenia, Bosnia and India*. USA: Kumarian Press, 2008., p. 63.

⁹ Papantoniou – Frangouli, M; Moritz, T. *Trafficking for Sexual Exploitation: Researching the Demand Side. Human Trafficking in Europe: Character, Causes and Consequences*. Wylie, G. and McRedmond, P. (eds). United Kingdom: Palgrave Macmillan, 2010., p. 123.

dokumentus, reguliuojančius nagrinėjamą problemą bei turėjusius įtakos formuojantis prekybos žmonėmis sampratai.

Tarptautinius teisės aktus, kurie atspindi prekybos žmonėmis sampratą, galima suskirstyti į:

1. Priimtus tarptautinius teisės aktus iki JTO įkūrimo;
2. Priimtus tarptautinius teisės aktus po JTO įkūrimo.

Darbe aptariami tarptautiniai teisės aktai, kurie atspindi prekybos žmonėmis sampratos raidą iki Jungtinių Tautų organizacijos įkūrimo: 1904 m. gegužės 18 d. ir 1910 m. gegužės 4 d. Paryžiuje pasirašytos Tarptautinės sutartys dėl kovos su baltosiomis vergėmis, papildyta JTO Generalinės asamblėjos patvirtintu 1948 m. gruodžio 3 d. protokolu. Tarptautinės sutartys dėl kovos su baltosiomis vergėmis įtvirtino moterų ir nepilnamečių mergaičių išnaudojimą „amoraliais tikslais“. Šios sutarties preambulėje įtvirtinta, jog „tarpvalstybinės sutarties tikslas – apsaugoti nuo nusikalstamo judėjimo, žinomo kaip baltųjų vergių prekyba, pilnametes moteris bei nepilnametes merginas, patiriančias apgaulę ir prievartą“¹⁰. Baltosios vergės – amoraliais tikslais išnaudojamos moterys kitų asmenų aistrai tenkinti nepaisant jos sutikimo. Ši sąvoka yra siejama su prievarta, apgaulė, grasinimais, piktnaudžiavimu valdžia ar kitais prievartos metodais. Tarptautinėje sutartyje numatyta, kad asmenys buvo baudžiami už „baltųjų vergių“ pirkimą, suviliojimą arba patraukimą, neatsižvelgiant į tai, ar buvo gautas jų sutikimas. 1904 m. Tarptautinės sutarties 2 straipsnyje numatyta kvalifikuota nusikaltimo sudėtis, kada paminėti veiksmai atliekami apgaulės būdu, panaudojant fizinę jėgą, grasinimus, prievartą ar pasinaudojant valdžia. Tačiau Konvencijoje nėra užsimenama apie griežtesnes bausmes už šias veikas. Taip pat šiose sutartyse yra numatytos bausmės kaltininkams neatsižvelgiant į tai, kad skirtingi veiksmai, sudarantys nusikaltimą, buvo atlikti skirtingose valstybėse.

Remiantis 1910 m. tarptautinės sutarties sąvoka, „nepilnametė moteris“ apibūdinama kaip moteris, kuriai yra iki 20 metų. Už moterų prekybą seksualinio išnaudojimo tikslais, laisvės atėmimo bausmė buvo taikoma atsižvelgiant į nukentėjusiosios amžių ir kitas sunkinančias aplinkybes. Moterų seksualinis išnaudojimas buvo įtrauktas į nusikaltimų sąrašą, kuriems taikoma ekstradicija¹¹.

Šiame darbe paminėtas 1948 m. gruodžio 3 d. JTO Generalinės asamblėjos protokolas, papildantis tarptautines sutartis, numatė, kad kiekviena bendradarbiaujanti valstybė įkurtų

¹⁰ Bolzanas D., Drakšienė A. Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*. 2004, t.53, p. 40.

¹¹ 1948 m. gruodžio 3 d. JTO protokolas, papildantis 1904 m. gegužės 18 d. ir 1910 m. gegužės 18 d. Tarptautines sutartis dėl kovos su baltosiomis vergėmis. [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. kovo 18 d.]. <https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-6&chapter=7&lang=en>.

instituciją, kuri koordinuotų visą informaciją, susijusią su moterų ir mergaičių seksualiniu išnaudojimu. Mažindamos tokių nusikaltimų plitimą, Protokolą patvirtinusios valstybės turėjo griežtinti asmenų stebėjimą ir priežiūrą geležinkelio stotyse, keleivių įlaipinimo ir išlaipinimo uostuose, ir kitose žmonių išvykimo/atvykimo vietose. Apie asmenis, kurie sukeldavo įtarimus dėl moterų išnaudojimo seksualiniais tikslais, turėjo būti informuoti atitinkamos valdžios struktūros, šalių diplomatai ar konsulai. Šis protokolas įpareigojo valstybes solidariai padengti aukų grįžimo į tėvynę išlaidas. Šio protokolo įgyvendinimui valstybėms buvo pavesta kontroliuoti biurus ir agentūras, kurios užsiėmė darbo paieškomis moterims.¹²

Išanalizavus 1921 m. rugsėjo 30 d. tarptautinę konvenciją dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais, su pakeitimais, nustatytais JTO Generalinės asamblėjos patvirtintu 1947 m. spalio 20 d. protokolu, darytina išvada, kad ji atkartojė aukščiau aptartas konvencijas ir įtvirtino tik keletą naujų aspektų. Konvencijoje pateikiamas anksčiau analizuotose konvencijose nurodytas apibrėžimas, kuris papildytas nuostata, kad išnaudojimo aukomis gali būti abiejų lyčių vaikai. Taip pat ši konvencija padidino asmens, laikomo nepilnamečiu, amžiaus ribą iki 21 metų. Nauja Konvencijos nuostata įpareigoja šalis suteikti moterims ir vaikams apsaugą jų kelionės metu bei organizuoti „įspėjamąsias parodas“ jų atvykimo vietose apie prekybos žmonėmis keliamą pavojų, informuojant, kur nukentėjęs galėtų gauti paramą ar būstą.¹³

1926 m. ir 1956 m. Jungtinių Tautų vergijos konvencijos prie prekybos žmonėmis sampratos formavimo prisidėjo ir buvo naudingos šiuolaikinės vergijos ir prekybos vergais suvokimui. Konvencijos teigia, kad vergija yra asmens statusas arba padėtis, kurios atžvilgiu iš dalies ar visiškai taikomi įgaliojimai, prilyginami nuosavybės teisei¹⁴. Nekartojant ilgo apibrėžimo, prekybos vergais samprata apima visokią disponavimą vergu (įgijimą, pardavimą, keitimą, gabenimą), taip pat žmogaus pagrobimą, įgijimą ar disponavimą juo, siekiant įstumti jį į vergiją. Įvairių konvencijų formuluotės, prisidėjo prie šiuolaikinės prekybos žmonėmis koncepcijos, kurios draudė žmogaus palikimą kreditoriaus valioje kaip skolos grąžinimo garantą (angl. debt bonfage),

¹² 1948 m. gruodžio 3 d. JTO protokolas, papildantis 1904 m. gegužės 18 d. ir 1910 m. gegužės 18 d. Tarptautines sutartis dėl kovos su baltosiomis vergėmis, *supra* note 11.

¹³ 1921 m. rugsėjo 30 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais, su pakeitimais, nustatytais JTO Generalinės asamblėjos patvirtintu 1947 m. spalio 20 d. protokolu. [interaktyvus] [žiūrėta: 2015-03-15] <http://contrelatraite.org/IMG/pdf/1921_ic_women_and_children_traffic_suppression-pdf.pdf>.

¹⁴ Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions or Practices Similar to Slavery Adopted by a Conference of Plenipotentiaries convened by Economic and Social Council resolution 608(XXI) of 30 April 1956 and done at Geneva on 7 September 1956 [interaktyvus] [žiūrėta: 2015-03-20] <<http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/30.htm>>.

situacijas kada tėvai parduoda ar atiduoda dukras į santuokas be teisės atsisakyti, moterų pavaldėjimą po vyrų mirties, vaikų pardavimą jų išnaudojimo tikslais.¹⁵

1933 m. spalio 11 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba pilnametėmis moterimis, su pakeitimais, nustatytais pastarajame protokole, šį reiškinį apibūdino kaip amoraliais tikslais naudojamą moterų teikimą, suviliojimą ar įtraukimą kitų asmenų aistrai tenkinti kitoje šalyje, net jei tai daroma su jų sutikimu. Šioje konvencijoje pateiktas apibrėžimas eliminavo skirtumus tarp prekybos moterimis ir pelnymosi iš jų prostitucijos. Prekybos žmonėmis samprata buvo identifikuota tik kaip prostitucijos eksportas ir neapimdavo moterų išnaudojimo klausimo, neperžengiant vienos šalies teritorijos ribų.¹⁶

Būtina apžvelgti ir išnagrinėti vėlesnius tarptautinius teisės aktus (priimtus po JTO įkūrimo), kuriuose prekybos žmonėmis sąvoka išplečiama, juose numatoma griežtesnė atsakomybė bei išplečiamas baudžiamų veiksmų ratas. Pirmiausia paminėtina 1949 m. gruodžio 2 d. konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijai (toliau – Konvencija), numatanti, kad „prostitucija ir prekyba žmonėmis prostitucijos tikslams yra nesuderinama su asmens orumu ir vertingumu ir kelia rimtą grėsmę jo, šeimos ir visuomenės gerovei“¹⁷. Nagrinėjant Konvenciją, „tarptautinio pobūdžio kriminaliniais nusikaltimais buvo pripažinti: sąvadavimas, viešnamių laikymas arba jų valdymas, dalyvavimas finansuojant viešnamius, patalpų nuoma ar išnuomojimas prostitucijos tikslams, dalyvavimas rengiantis šiai veiklai ir kita“¹⁸. Konvencija nurodo, kad visos pasirašiusios valstybės laikytų nusikaltėliais sąvadautojus, viešnamių savininkus, taip pat jų bendrininkus. Išnagrinėjus Konvenciją darytina išvada, jog joje nepakankamai dėmesio skiriama prekybos žmonėmis aukoms. Moterų – seksualinio verslo aukų – teisės yra išdėstytos ir nustatytos neaiškiai. Analizuojant šį dokumentą pasigendama platesnio prekybos žmonėmis traktavimo. Konvencijoje aiškiai išdėstyta ekstradicijos negalimumo alternatyva, kai valstybėse, kur piliečių išdavimas kitai valstybei yra neleidžiamas, asmenys, kurie grįžo į savo šalį po patraukimo baudžiamojon atsakomybėn už Konvencijoje nurodytus nusikaltimus, turi būti baudžiami savo šalies teismuose.¹⁹ Taip pat nauja yra tai, kad šiame dokumente įtvirtinta nukentėjusio asmens

¹⁵ Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions or Practices Similar to Slavery Adopted by a Conference of Plenipotentiaries convened by Economic and Social Council resolution 608(XXI) of 30 April 1956 and done at Geneva on 7 September 1956., *supra* note 14.

¹⁶ Fedosiuk, O. Prekyba žmonėmis baudžiamajoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*. 2005, Nr. 54, p.70.

¹⁷ 1949 m. JTO Konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-10]. <<http://www.unhchr.com/html/menu3/b/33.htm>>.

¹⁸ Burda, R.; Gruodytė, E; Krikščiūnas, R. *Prekybos žmonėmis tyrimo bei teismo nagrinėjimo problemos Lietuvoje*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2006, p. 27. ISBN 9955-697-04-0.

¹⁹1949 m. JTO Konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams. *Ibid*.

repatrijavimo galimybė. Tačiau repatriacija gali būti vykdoma tik asmeniui sutikus bei nustačius asmens tapatybę ir pilietybę, taip pat kilmės šalį. Tokiu garantavimu yra išplečiamos aukos teisės ir laisvės.

1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas numato tam tikras teises valstybių dalyvių piliečiams, kurios užtikrina apsaugą nuo prekybos žmonėmis ir išnaudojimo prostitucijai, pavyzdžiui: teisė į darbą (6 str.), teisė į teisingas ir palankias darbo sąlygas (7 str.), vaikų apsauga nuo ekonominio ir socialinio išnaudojimo bei darbo, kuris yra žalingas jų dorovei, sveikatai ir vystymuisi (10 str.)²⁰.

Moters prekybą ir išnaudojimą prostitucijai draudžia 1979 m. JT Konvencija dėl visų moterų diskriminacijos formų panaikinimo. Šios Konvencijos 6 str. įpareigoja valstybes sudaryti visas sąlygas, taip pat ir teises, užkertant kelią prekybai moterimis ar panaudojimą prostitucijos tikslams. Naujovė buvo ta, kad ši Konvencija suteikė žmonių teisę į laisvą santuoką, pagrindžiant vyrų ir moterų lygybę, bei numatant baudžiamąją atsakomybę už asmens pirkimą/pardavimą dėl santuokos sudarymo. Prekiautojų veiksmai, siekiant žmogų perleisti santuokai su trečiuoju asmeniu, gaunant už tai materialinės naudos, draudžia versti susituokti be asmens sutikimo, prieš jo valią²¹.

Tolesnis tarptautinės teisinės prekybos sampratos raidos etapas glaudžiai susijęs su XX a. antrojoje pusėje padidėjusiu tarptautinės bendruomenės dėmesiu į vaiko teisių apsaugą (ir į žmogaus teisių apsaugą apskritai). Svarbu paminėti 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją²² ir jos fakultatyvinį protokolą dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos. Konvencijoje valstybės yra įpareigojamos ginti vaiką nuo visų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų – uždraudžiama versti vaiką užsiimti prostitucija ar kita neteisėta seksualine veikla. Šiuo atveju visiškai nesvarbu, ar tai padaryta paties vaiko iniciatyva, ar vaikas dėl tam tikrų aplinkybių sutiko būti taip išnaudojamas, ar buvo panaudota prievarta ir pan.²³ Tačiau svarbiausia nuostata šiuolaikinės prekybos vaikais sąvokos suformulavimui – tai vaiko apibrėžimo sąvoka; nurodoma, jog vaikas šioje Konvencijoje – tai asmuo iki 18 m., tuo atveju, jei jo pilnametystė nėra pripažinta anksčiau. Ši nuostata reikšminga tuo, jog valstybės, šios konvencijos dalyvės, įsipareigoja garantuoti konvencijoje numatytas teises visiems asmenims iki 18 metų²⁴. Taip

²⁰ 1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3290.

²¹ Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 21-549.

²² JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolai dėl Vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos (1989). *Valstybės žinios*. 2004, Nr.108 – 4037.

²³ Bolzanus, D., Drakšienė, A. *Prekybos žmonėmis samprata, supra* note 10, p. 40.

²⁴ Čia svarbu pažymėti, kad JTO vaiko teisių konvencija neįpareigoja valstybių įtvirtinti joje numatytas vaiko sąvokos (atsižvelgiant ir į tai, kad įvairios valstybės pasižymi skirtingomis kultūrinėmis ir teisinėmis tradicijomis,

pat svarbu paminėti, kad vaikai tampa prekybos žmonėmis aukomis ne tik dėl seksualinio išnaudojimo, bet ir dėl priverstinio darbo, tokio kaip narkotinių ir psichotropinių medžiagų pardavinėjimas, elgetavimas ir panašiai. Šis dokumentas pabrėžia, kad vaikus yra būtina ginti nuo visų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų, taip pat uždraudžiant: „a) lenkti arba prievartauti vaiką dalyvauti kokioje nors neteisėtoje seksualinėje veikloje; b) išnaudoti vaikus verčiant juos užsiimti prostitucija arba kita neteisėta seksualine veika; c) išnaudoti vaikus pornografijai ir pornografiniams leidiniams“.²⁵ Konvencijos 35 str. nurodo, jog visos konvenciją pasirašiusios valstybės privalo imtis visų įmanomų priemonių tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu lygiu, kad būtų užkirstas kelias vaikų grobimui, prekybai ir kontrabandai, nepriklausomai nuo vaiko panaudojimo formos ir tikslo.

Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos²⁶ (toliau – Protokolas) buvo priimtas tam, kad, valstybių manymu, norint toliau siekti Vaiko teisių konvencijos tikslų ir įgyvendinti jos nuostatas, ypač 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 ir 36 straipsnius, vertėtų išplėsti priemones, kurių turėtų imtis Valstybės, šio Protokolo šalys, kad užtikrintų vaikų apsaugą nuo jų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos. Taigi, Konvencijoje minimų uždraustų veikų sąvokos: a) vaikų pardavimas; b) vaikų prostitucija; c) vaikų pornografija. Šis Protokolas ne tik apibrėžia vaiko pardavimo sąvoką, bet ir numato baigtinį pardavimo veiksmų su vaiku sąrašą. Taip pat išplečia konvencijoje nurodytas draudžiamas veikas tiesiogiai nurodydamas baustinus veiksmus ir pabrėždamas, kad baudžiamosios atsakomybės taikymui nei nusikaltimo vieta, nei vykdytojų skaičius reikšmės neturi. Pagal protokolą alternatyviomis veikomis yra laikomos šios veikos:

1. Vaiko siūlymas, prisistatymas ar priėmimas bet kokiomis priemonėmis, kad vaikas būtų seksualiai išnaudotas; vaiko organai būtų perduoti siekiant pelno; vaikas būtų įdarbintas priverstiniame darbe;
2. Tarpininkaujant sutikimo įvaikinti vaiką išgavimas nederamu būdu, pažeidžiant galiojančius tarptautinės teisės dokumentus dėl įvaikinimo.

Už anksčiau išvardintas nusikalstamas veikas baudžiamoji atsakomybė numatyta ir juridiniam asmeniui. Pagal Valstybės, šio Protokolo Šalies, teisės normas, tokia juridinių asmenų atsakomybė gali būti baudžiamoji, civilinė arba administracinė. Ypatingas dėmesys skiriamas vienai

skirtingai suprantama ir vaiko sąvoka). Ši Konvencija tiesiog numato normas, kurios taikomos asmenims iki 18 m., ir kurie tik Konvencijos prasme yra laikomi vaikais.

²⁵ JT Vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995-07-21, Nr.60-1501.

²⁶ JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl Vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos (1989), *supra* note 22.

iš labiausiai pažeidžiamų asmenų grupei – vaikams, todėl Protokolo šalys įsipareigojo griežčiau kontroliuoti asmenis bei institucijas, susijusias su vaikų įvaikinimu, kad būtų laikomasi prekybos žmonėmis aktualių tiek nacionalinės, tiek ir tarptautinės teisės aktų.

1995 m. rugsėjo mėn. Pekine įvykusios JTO IV pasaulinės konferencijos metu buvo išskeltas mergaičių ir moterų padėties visuomenėje klausimas, aptartas jų patiriamas fizinis, psichologinis ir seksualinis smurtas. Jos metu buvo priimta Pekino deklaracija ir Pekino veiksmų platforma, kuri numatė veiksmų planą ekonominei, socialinei ir politinei moterų raidai pagerinti. Konferencijos metu priimti dokumentai apibrėžė smurto prieš moteris pasireiškimo formas ir jos problemų sprendimo būdus. Konferencijoje buvo analizuojamos naujos iškylančios moterų problemos visuomenėje, tokios kaip prievarta, skurdas, dalyvavimas politiniame gyvenime ir kt. Konferencijoje buvo pripažinta, kad kova su moterų ir vaikų prekyba yra labai silpna ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu. Šalių vyriausybėms pateiktos rekomendacijas kovojant su moterų ir mergaičių prekyba ir suteikta informacija dėl pagalbos prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms.²⁷

Svarbiausias ir iki šių dienų aktualus tarptautinis dokumentas, susijęs su prekyba žmonėmis, yra 2000 m. gruodžio 13 d. JT Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą ir ją papildantis protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja (toliau – Palermo protokolas). Prekyba žmonėmis apibrėžiama minėto protokolo 3 straipsnyje: „a.) Prekyba žmonėmis reiškia asmenų verbavimą, pervežimą, perdavimą, slėpimą ar priėmimą naudojant gasdinimus, jėgą ar kitas prievartos formas, apgaulę, sukčiavimą, piktnaudžiavimą valdžia ar pasinaudojant kito asmens pažeidžiamumu arba duodant ar gaunant mokestį ar kitokią naudą siekiant gauti sutikimą asmens, kurio įtakoje yra kitas asmuo, pastarojo išnaudojimo tikslais. Išnaudojimas apima prostituciją ar kitokį seksualinį išnaudojimą, prievartinį darbą ar paslaugas, vergiją ar į vergiją panašią veiklą arba organų pašalinimą; b.) Į prekybos žmonėmis aukos sutikimą būti laikomai išnaudojimo situacijoje, apibrėžtoje paragrafe (a), neatsižvelgiama, jei jis buvo išgautas naudojant paragrafe (a) išvardytas

²⁷ 1) spręsti klausimą dėl tarptautinių konvencijų, susijusių su prekyba žmonėmis ir vergove, ratifikavimo; 2) imtis priemonių, kurios šalintų veiksnius, tarp jų ir išorinius, kurie sudaro sąlygas prekybai moterimis ir merginomis prostitucijos tikslams bei kitoms komercinės veiklos rūšims, susijusioms su seksu, priverstinėmis vedybomis ir priverstiniu darbu, taip pat tobulinti esamą teisinę bazę, užtikrinant moterų ir merginų teisių apsaugą bei sugriežtinant sąvadautojų ir kitų teisės pažeidėjų, susijusių su prekyba moterimis, baudimą; 3) skatinti institucijų bendradarbiavimą ir veiksmų koordinavimą; 4) bendradarbiauti su nevyriausybinėmis organizacijomis, kurios užtikrina socialinę, medicininę ir psichologinę pagalbą smurto aukoms; 5) rengti atitinkamas mokymo ir švietimo programas, peržiūrėti galiojančius įstatymus, taip pat parengti ir priimti įstatymus, kurie užkirstų kelią seksturizmui ir prekybai moterimis. Žr. BAZYLEVAS, I. Prekybos žmonėmis prevencija (taip pat ir prostitucijos klausimas). Pranešimas [interaktyvus] [žiūrėta 2015 02 20] Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc>.

prievartos, apgaulės ar kontrolės priemonės; c.) Vaiko verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas išnaudojimo tikslais laikomas prekyba žmonėmis, net jei nebuvo panaudotos aukščiau išvardytos priemonės; d.) Vaikais laikomi asmenys iki 18 metų²⁸.

Šiame Jungtinių Tautų apibrėžime atsispindi trys pagrindiniai elementai, kurie sudaro prekybos žmonėmis esmę: **veiksmi** (asmenų verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar paėmimas), **priemonės** (gąsdinimai, jėga ar kitos prievartos formos, apgaulė, sukčiavimas, piktnaudžiavimas valdžia ar pasinaudojimas kito asmens pažeidžiamumu, mokesčio ar kitokios naudos davimas bei gavimas) ir **tiksli** (kontroliuojamo asmens išnaudojimas).²⁹

Dažniausiai akcentuojama pora svarbių šio apibrėžimo aspektų. Pirma, paragrafe (b) minimas aukos sutikimas. Pagal JTO apibrėžimą, jei auka sutiko būti išnaudojama, tačiau jos sutikimas buvo išgautas apgaule, prievarta, naudojantis pažeidžiamumu ar kitomis panašiomis priemonėmis, tokiu atveju į aukos sutikimą neatsižvelgiama, jis nepaverčia išnaudojimo teisėtu. Antra, vaiko sutikimas būti išnaudojamam iš viso nelaikomas reikšmingu, pripažįstant tam tikrus veiksmus prekyba žmonėmis, net jei nebuvo panaudota prievarta ar apgaulė.

Šiam Jungtinių Tautų prekybos žmonėmis apibrėžimui pritaria ir juo remiasi tiek atskiros valstybės, tiek įvairios organizacijos. Nepaisant to, egzistuoja ir kiti oficialūs šio reiškinių apibrėžimai. Pavyzdžiui, didelės tarptautinės organizacijos, kurių veikla apima kovą su prekyba žmonėmis (Europos Komisija, Europolas, Tarptautinė migracijos organizacija, Tarptautinė darbo organizacija ir kt.), paprastai turi savo darbinius šio reiškinių apibrėžimus, kurie iš esmės neprieštarauja JTO apibrėžimui, bet atspindi konkrečios organizacijos veiklos pobūdį.

Lietuvos Respublika yra pasirašiusi ir ratifikavusi Palermo protokolą³⁰. Tai reiškia, kad Lietuvoje yra laikomasi JTO suformuluotos prekybos žmonėmis sampratos. Prie šio protokolo derinami ir Lietuvos teisės aktai, susiję su prekyba žmonėmis. Prekybą žmonėmis teisiškai apibrėžia ir kriminalizuoja Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 147, 147 1, 147 2 ir 157 straipsniai. Remiantis LR BK 147 straipsniu, prekybą žmonėmis galima apibrėžti kaip „asmens pardavimą, pirkimą ar kitoki perleidimą arba įgijimą arba žmogaus verbavimą, gabenimą ar laikymą nelaisvėje panaudojant fizinį smurtą ar grąsinimus arba kitaip atimant galimybę priešintis, arba pasinaudojant nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudojant apgaulę, arba sumokant

²⁸ JT konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą papildantis Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja (2002), *supra* note 2.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ 2003 m. balandžio 22 d. Seimas ratifikavo Protokolą dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja. Ratifikavimo metu buvo padaryta išlyga, nustatanti, kad Lietuva nelaiko savęs įsipareigojusia spręsti ginčus dėl šio Protokolo aiškinimo ar taikymo Tarptautiniame Teisingumo Teisme.

pinigus ar suteikiant kitokią turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui³¹.

Su prekyba žmonėmis yra susijusios kelios Tarptautinės darbo organizacijos (toliau – TDO) konvencijos. Pirmoji, Konvencija dėl nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinių veiksmų tokiam darbui panaikinti, įpareigojanti griežtai uždrausti nepriimtą vaikų, t.y. asmenų, nesulaukusių 18 m., darbą. Ši Konvencija įpareigoja visas jos nares imtis priemonių, atitraukiant vaikus nuo nepriimtino darbo, garantuojant jiems nemokamą pagrindinį išsilavinimą, taip pat tinkamą profesinį pasirengimą, prižiūrėti bei bendradarbiauti su vaikais iš socialinės rizikos šeimų bei remti ir skatinti vaikų pasaulėžiūros ir laisvalaikio plėtimą.³² Šiems tikslams įgyvendinti yra įsteigta atitinkama institucija, besirūpinanti vaikų gerove ir apsauga nuo nepriimtino darbo.

Antroji TDO konvencija Nr. 105 dėl priverstinio darbo panaikinimo, numatanti pareigą jos narėms imtis priemonių, kad būtų visiškai panaikintas priverstinis ir privalomas darbas, kaip jis apibrėžtas šioje tarptautinėje sutartyje.³³

Prekybos žmonėmis temai aktuali ir TDO konvencija dėl priverstinio ar privalomojo darbo, pasmerkusi vergovinius metodus ir uždraudusi priverstinio darbo panaudojimą, numatant, kad valdžios institucijos negali leisti vykti prievartiniam darbui, kuris naudingas privatiems asmenims, kompanijoms ar asociacijoms. Ši konvencija priverstiniu ar privalomu darbu laiko „bet kokį darbą ar tarnybą, kurių buvo išreikalauta prievarta, grasinant nuobauda, ir kurių asmuo nesutiko atlikti sava valia“.³⁴ Šioje Konvencijoje yra nurodomas baigtinis sąrašas darbų, kurie nelaikomi priverstiniais: darbas kariniams tikslams, pilietinių pareigų vykdymas, darbas stichinės nelaimės grėsmės atvejais ar atliekant teismo paskirtą bausmę.

Išanalizavus visas tarptautines sutartis, įtvirtinus baudžiamąją atsakomybę už padarytus veiksmus, susijusius su prekyba žmonėmis, paskatino tiek tarptautines organizacijas, tiek ir

³¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *supra* note 3.

³² Tarptautinės darbo organizacijos 1930 m. konvencija dėl priverstinio ar privalomojo darbo. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 27-648.

³³ Kiekviena Tarptautinės organizacijos narė, kuri ratifikuoja šią Konvenciją, įsipareigoja uždrausti ir nenaudoti bet kokios formos priverstinio ar privalomojo darbo: (a) kaip politinės prievartos arba auklėjimo priemonės arba bausmės už politines pažiūras ar jų reiškimą arba už pažiūras, ideologiškai priešingas esamai politinei, socialinei ar ekonominei sistemai; (b) kaip metodo, telkiančio ir naudojančio darbą ekonominio vystymo tikslais; (c) kaip darbo disciplinos priemonės; (d) kaip bausmės už dalyvavimą streikuose; (e) kaip rasinės, socialinės, tautinės ar religinės diskriminacijos priemonės. Žr. 1957 m. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 105 dėl priverstinio darbo panaikinimo. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 28-676.

³⁴ Tarptautinės darbo organizacijos 1930 m. konvencija dėl priverstinio ar privalomojo darbo. *Ibid.*

nacionalinius valdymo organus stiprinti kovą su vis labiau pasaulyje plintančiu prekybos žmonėmis reiškiniu, tobulinant ir ieškant naujų būdų šiam nusikaltimui įveikti.

Dešimtojo dešimtmečio pradžioje vis didesnę dėmesį kovai su prekyba žmonėmis skyrė Europos Sąjunga (toliau – ES). ES institucijų dokumentai, reglamentuojantys prekybą žmonėmis:

- 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos papildomi protokolai; 1961 m. Europos socialinė chartija;
- Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos;
- Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos nuostatos;
- 2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Tarybos Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis;
- 2002 m. Briuselio deklaracija dėl prevencijos ir kovos su prekyba žmonėmis;
- 2003 m. Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacijos (ESBO) veiksmų planas kovai su prekyba žmonėmis;
- 2005 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis.

1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos papildomi protokolai yra vienas pagrindinių dokumentų, kuris įtvirtina žmogaus teises ir laisves, numatantis draudimą „laikyti asmenį nelaisvėje ar vergijoje“.³⁵

1995 m. liepos 26 d. priimtos Europolo konvencijos priede prekyba žmonėmis apibrėžta kaip realios ir neteisėtos įtakos kito asmens atžvilgiu įgijimas išnaudojimo prostitucijai, vaikų seksualinio išnaudojimo ar skriaudimo arba apleistų vaikų pardavimo tikslais, panaudojant prievartą ar grasinimus, piktnaudžiaujant įgaliojimais ar intriguojant.³⁶ Vėliau šis apibrėžimas buvo papildytas aiškinamąja nuostata: „Seksualinio išnaudojimo formos taip pat apima vaikų pornografijos gaminimą, pardavimą ar platinimą“³⁷.

Europos Parlamentas 1996 m. sausio 18 d. rezoliucijoje A4-0326/1995 pateikė tokį prekybos žmonėmis apibrėžimą – tai yra „kiekvieno asmens neteisėtas veikimas, tiesiogiai ar netiesiogiai išnaudojimo tikslais skatinantis trečiosios šalies pilietį atvažiuoti arba apsigyventi kitoje

³⁵ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, papildomais protokolais Nr. 1,4,6 ir 7. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 96-3016.

³⁶ Council Acto of 26 July 1995 drawing up the Convention based on Article K.3 of the Treaty on European Union, on the establishment of a European Police Office (Europol Convention)// Official Journal of the European Communities, C/32/88, 5 February 1996. [interaktyvus] [žiūrėta: 2015-03-22] <<http://sci.fi/~haki/europole.html> (2004-12-30)>.

³⁷ *Ibid.*

šalyje, panaudojant apgaulę arba bet kurią prievartos formą arba pasinaudojant to asmens pažeidžiamumu ar administraciniu statusu“³⁸.

Prof. O. Fedosiuko manymu, šiame apibrėžime išnaudojimo sritys nėra detalizuojamos, tai rodo platesnį požiūrį į prekybą žmonėmis, tačiau 1997 m. Europos Sąjungos Taryba, priėmusi dokumentą, vadinamą Bendrąja akcija (Joint Action) prieš prekybą žmonėmis ir vaikų seksualinį išnaudojimą, vėl susiaurino prekybos žmonėmis turinį vien seksualinio išnaudojimo sritimi. Apibendrinus gan sudėtingą apibrėžimą, galima teigti, kad šiame dokumente prekyba žmonėmis suprantama kaip kiekviena veika, palengvinanti asmens atvykimą į Europos Sąjungos šalį, tranzitą per ją, apsigyvenimą joje ar išvykimą iš jos seksualinio išnaudojimo arba pardavimo seksualiniam išnaudojimui tikslais. Kai kalbama apie suaugusio asmens išnaudojimą, būtinu prekybos žmonėmis požymiu nurodomas tam tikras poveikis jam: fizinė ir psichinė prievarta, apgaulė, pasinaudojimas įgaliojimais ar kitoks spaudimas, dėl kurio auka neturi realaus ar jai priimtino pasirinkimo, o tik pasiduoti tam spaudimui ar piktnaudžiavimui. Prekyba vaikais seksualinio išnaudojimo tikslais ir jų seksualinis išnaudojimas pripažįstami prekyba žmonėmis net ir nesant minėtų poveikio priemonių.³⁹

Dešimtojo dešimtmečio viduryje tarptautiniame lygmenyje buvo įvairios prekybos žmonėmis sampratos. Vieni apibrėžimai susiejo šį kriminalinį reiškinį tik su aukų gabenimu iš vienos šalies į kitą jų išnaudojimo tikslais, kiti šio požymio nenurodo. Vienuose apibrėžimuose išnaudojimo sritys buvo ribojamos prostitucija ir kitu seksualiniu išnaudojimu, kituose buvo įtvirtintas platesnis požiūris, apimantis ir priverstinį darbą, ir kitas išnaudojimo sritis. Kita vertus, visi apibrėžimai vienaip ar kitaip įtvirtindavo nuostatą, kad šis nusikaltimas nebūtinai yra susijęs su atvira prievarta, ir kad auka gali būti įtraukta į išnaudojimą apgaule, spaudimu, intrigomis, pasinaudojant sunkia jos padėtimi ir kt., o vaikų atžvilgiu šis poveikis, yra ar jo nėra, apskritai neturi juridinės reikšmės.⁴⁰

Naujai suformuota prekybos žmonėmis samprata tapo Europos Tarybos Ministrų komiteto 2000 m. gegužės 19 d. rekomendacija Nr. R(2000)11 „Dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis

³⁸ Council Acto of 26 July 1995 drawing up the Convention based on Article K.3 of the Treaty on European Union, on the establishment of a European Police Office (Europol Convention)// Official Journal of the European Communities, C/32/88, 5 February 1996., *supra* note 36.

³⁹ Joint Action 97/154/JHA of 24 February 1997 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on Treaty European Union concerning concerning action to combat trafficking in human beings and sexual exploitation of children // official Journal L 63 of 04.03.1997). [interaktyvus] [žiūrėta: 2015-02-02] <<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/133072.htm>>.

⁴⁰ Fedosiuk, O., *supra* note 16, p. 72.

seksualinio išnaudojimo tikslais⁴¹, kurioje prekyba žmonėmis apibrėžiama šiais elementais: 1) tai išnaudojimo tikslais atliekamas teisėtas ar neteisėtas asmens teikimas (angl. procurement), tokio asmens išnaudojimo, gabenimo ar migravimo organizavimas, nei jei tai daroma jo sutikimu; 2) prieš nukentėjusįjį naudojamos šios poveikio priemonės: fizinė prievarta, grasinimai, apgaulė, piktnaudžiavimas įgaliojimais arba pasinaudojimas aukos pažeidžiamumu. Apibrėžime taip pat pažymima, kad prekybos žmonėmis nusikaltimas gali būti padarytas tiek fizinio, tiek juridinio asmens.

Pats svarbiausias ir šiuolaikiškiausias prekybos žmonėmis apibrėžimas išanalizuotas ir aptartas anksčiau, tai 2000 m. lapkričio 15 d. priimtoje JTO konvencijoje prieš tarptautinį nusikalstamumą papildantis protokolas „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja“⁴². Lietuvos Respublikos Seimas jį ratifikavo 2003 m. balandžio 22 d. Taigi, pažymėtina yra tai, kad Protokolo 3 straipsnyje pateiktas prekybos žmonėmis apibrėžimas yra akceptuotas ir Europos Sąjungoje 2002 m. liepos 19 d., priėmus ES Tarybos sprendimą dėl kovos su prekyba žmonėmis (EU Council Framework Decision on Combating Trafficking in Human Beings).⁴³

Tiek Protokole, tiek ir ES Tarybos sprendime suformuluotas universalus prekybos žmonėmis apibrėžimas, apimantis įvairias žmogaus išnaudojimo sritis: seksualinį išnaudojimą, per kurį šis kriminalinis reiškinys dažniausiai pasireiškė, ir kitas jau žinomas ir galbūt dar atsirasiančias sritis. Apibrėžime nebeminimas valstybės sienų kirtimas kaip būtinas prekybos žmonėmis požymis, įtvirtinta nuostata, neleidžianti sureikšminti aukos sutikimo būti išnaudojamai. Kita vertus, apibrėžime nurodomas tam tikras piktavališkas poveikis aukai (nuo prievartos iki papirkimo), kuris atiboja prekybą žmonėmis nuo kitų panašių veikų. Pati definicija pasižymi nuoseklia logika, o to neretai stinga anksčiau darbe pateiktuose apibrėžimuose. Šalys, pasirašiusios Protokolą, tarp jų ir Lietuvos Respublika, įsipareigojo kriminalizuoti prekybą žmonėmis visa apimtimi ir vykdyti griežtą baudžiamąją politiką kovojant su šiuo kriminaliniu reiškiniu.

Pažymėtina, kad 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičia Tarybos

⁴¹ Recommendation Nr. R (2000) 11 of the Committee of Ministers to member states on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation (Adopted by the Committee of Ministers on 19 May 2000, at the 710th meeting of the Minister's Deputies) <<http://cm.coe.int/ta/rec/2000/2000r11.htm>. (2014-11-07)>.

⁴² JT konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą papildantis Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja (2002), *supra* note 1.

⁴³ 2002/629/JHA: Council Framework Decision of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings // Official Journal L 203, 01/08/2002 P. 0001-0004 <[http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=32002F0629&model=guicbett.\(2014-11-06\)](http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=32002F0629&model=guicbett.(2014-11-06)>)>.

pamatinį sprendimą 2002/629/TVR⁴⁴. Analizuojant šią naują direktyvą darytina išvada, jog visas dėmesys direktyvoje skiriamas naują teisinį reglamentavimą atspindinčioms su prekybos žmonėmis baudžiamumu ir prevencija susijusioms nuostatomis. Naujoji direktyva nustato būtiniausias taisykles dėl nusikalstamų veikų ir bausmių, susijusių su prekyba žmonėmis visoje ES. Ji taip pat numato priemones, kuriomis siekiama veiksmingiau užkirsti kelią šiam reiškiniui ir sustiprinti nukentėjusiųjų apsaugą. Esminis ir pats svarbiausias Direktyvos pakeitimas yra toks, kad joje nustatyta platesnė prekybos žmonėmis sąvoka nei Pamatiniame sprendime 2002/629/TVR, todėl į ją įtrauktos papildomos išnaudojimo formos.⁴⁵

Direktyvos 2011/36/ES 2 straipsnio 1 dalyje prekybos žmonėmis apibrėžimas pateikiamas su papildytais naujais požymiais – tai „asmenų verbavimas, vežimas, perdavimas, laikymas ar priėmimas, įskaitant tų asmenų kontrolės perėmimą ar perdavimą, grasinant arba panaudojant jėgą ar kitokią prievartą, pagrobiant, sukčiaujant arba apgaule, piktnaudžiaujant padėtimi arba pasinaudojant asmens pažeidžiamumu, duodant arba gaunant pinigų ar naudos siekiant kitą asmenį kontroliuojančio asmens sutikimo, kai šios veikos tikslas yra išnaudojimas“⁴⁶. Taip pat to paties straipsnio 3 dalyje yra nurodoma, jog „išnaudojimas apima bent jau kitų asmenų prostitucijos išnaudojimą ar kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, įskaitant elgetavimą, vergiją ar į vergiją panašią praktiką, priverstinę tarnystę, išnaudojimą įtraukiant į nusikalstamą veiką arba organų išėmimą“⁴⁷. Poveikio prekybos žmonėmis aukai būdai išliko tokie patys, kokie yra įtvirtinti Pamatiniame sprendime 2002/629/TVR 1 straipsnio 1 dalyje, „Tai asmenų verbavimas, vežimas, perdavimas, laikymas ar priėmimas, įskaitant tų asmenų kontrolės perėmimą ar perdavimą, grasinant arba panaudojant jėgą ar kitokią prievartą, pagrobiant, sukčiaujant arba apgaule, piktnaudžiaujant padėtimi arba pasinaudojant asmens pažeidžiamumu, duodant arba gaunant pinigų ar naudos siekiant kitą asmenį kontroliuojančio asmens sutikimo“⁴⁸. Tačiau 2011/36/ES direktyvoje yra pateikiamas platesnis žmogaus išnaudojimo formų sąrašas, Direktyvos 1 straipsnio 3 dalyje, be jau žinomų iš Pamatinio sprendimo 2002/629/TVR perkeltų žmogaus išnaudojimo formų (išnaudojimo prostitucijai, kitokia seksualinio išnaudojimo forma, priverstiniam

⁴⁴ Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. balandžio 5 d. direktyva 2011/36 dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti ES Tarybos Pamatinį sprendimą 2002/ 629/ TVR [2011] OL L 101[interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-19]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002F0629:LT:HTML>>.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ 2002/629/JHA: Council Framework Decision of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings // Official Journal L 203, 01/08/2002 P. 0001-0004., *supra* note 43.

darbui ar paslaugoms, vergovei ar į ją panašiai veiklai), papildomai išskiriamas žmogaus išnaudojimas verčiant elgetauti, įtraukiant į nusikalstamą veiką bei organų išėmimo tikslu.

O. Fedosiukas pažymi, kad „skirtingų susitarimų, konvencijų, protokolų, rekomendacijų ir kitų tarptautinių dokumentų suformuluoti prekybos žmonėmis apibrėžimai rodo pastangas susitarti, kas yra žmogaus išnaudojimas ir kokios yra išnaudojimo sritys; kaip suderinti žmonių išnaudojimo neleistinumą ir faktą, kad išnaudojami žmonės dažnai sutinka būti išnaudojami; kokius veiksmus apima prekybos sąvoka; ar prekyba žmonėmis dažnai, susijusi su žmonių gabenimu iš vienos šalies į kitą, ar sandoriai, atliekami vietos nelegalioje rinkoje, priskirtini prie šio nusikaltimo“⁴⁹.

Apibendrinant visus šiame poskyryje analizuotus tarptautinius dokumentus ir ES teisės aktus, darytina išvada, jog prekybos žmonėmis sąvokos apibrėžimo sudėtingumas, tikslumas, nusakant nusikalstamas veikas, jos požymius, būdus yra viena iš svarbiausių ne tik Europos, bet ir viso pasaulio problema. Visų pirma prekyba žmonėmis yra žmogaus teisių ir žmogaus vientisumo pažeidimas bei žmogaus orumo žeminimas, todėl visuose dokumentuose yra pabrėžiama pagalbos aukoms ir jų teisių apsaugos svarba. Aptartuose dokumentuose išsamiai išanalizuota prekybos žmonėmis samprata, sąvoka, jos kitimas, bei išdėstytos prekybos žmonėmis formos.

1.2. Prekybos žmonėmis teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Terminas „prekyba žmonėmis“ (ang. trafficking in human beings) Lietuvoje vartojamas dar gana neseniai ir dažniausiai ši sąvoka yra siejama su seksualiniu moterų išnaudojimu, prostitucija. Priede pateikiama lentelė, kurioje išsamiai išanalizuotos Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso, prekybos žmonėmis normos redakcijos nuo 1998 m.

Prekybos žmonėmis norma į Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą įtraukta tik 1998 m. liepos 2 d., nusikaltimų asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui skirsnyje (131³ str.) siekiant įgyvendinti Vaiko teisių konvencijos ir Jungtinių Tautų konvencijos dėl visų formų moterų diskriminacijos panaikinimo 6 straipsnio reikalavimus, abi šias Konvencijas Lietuvos Respublika ratifikavo 1995 metais. Pažymėtina, kad Lietuvoje prekybos žmonėmis norma keitėsi keletą kartų (Priedas Nr. 1), atsižvelgiant į tarptautinių bei Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus. 1998 m. liepos 2 d. prekybos žmonėmis normoje buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už 3 rūšių veikas:

- a) asmens pardavimą ar kitokį perleidimą;

⁴⁹ Fedosiuk, O., *supra* note 16, p. 72.

- b) asmens įgijimą;
- c) asmens gabenimą prostitucijai į Lietuvą arba už jos ribų.

Norint inkriminuoti pirmas dvi veikas buvo būtina nustatyti ir subjektyvųjų fakultatyvų požymį – tikslą seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija arba gauti materialinės arba kitokios asmeninės naudos. Analizuojant šią normą pirmiausia kritikuojama tai, kad dalis straipsnio apibūdino nusikaltimą, kurio objektas – asmens laisvė (1 ir 2 veika), tačiau atkreiptinas dėmesys į paskutinę veiką – asmens gabenimą prostitucijai, šio nusikaltimo objektas yra dorovė. Ši veika iš esmės neatitiko bendros prekybos žmonėmis koncepcijos, jai nebuvo būtina įrodinėti tikslo, kuris yra būtinas požymis tokio pobūdžio normoje. Taip pat pastebima, kad nebuvo sukonkretinta gabenimo veika, nes šiuo atveju neaišku, ar gabenimas apima tik prievartinę, ar ir savanorišką veiką, nors baudžiamosios teisės literatūroje buvo išsakyta nuomonė, kad gabenimas visada yra nusikaltimas, neatsižvelgiant, ar asmuo yra gabenamas prieš jo valią, ar su jo sutikimu. Reikėtų paminėti ir tai, kad senajame baudžiamajame kodekse nebuvo įtvirtinta speciali prekybos vaikais norma. Nagrinėjamame straipsnyje yra netikslumų ir dėl kvalifikuojamojo požymio – nepilnametis asmuo. Kaip viename iš savo straipsnių pažymi prof. O. Fedosiukas, Lietuvos baudžiamajoje teisėje visada buvo vartojamos šios sąvokos: „nepilnametis“, tai yra asmuo nuo 14 iki 18 m., ir „mažametis“, tai yra asmuo iki 14 m⁵⁰. Tokiu atveju iš normos matyti, kad griežčiau yra baudžiama už asmens nuo 14 iki 18 m. pardavimą, nei už mažamečio asmens, nes, kaip žinoma iš baudžiamosios teisės teorijos, kvalifikuota sudėtis visada numato griežtesnę atsakomybę. Taigi išanalizavus tuo metu prekybos žmonėmis galiojusią normą matyti, kad buvo galima neišvengiamai tikėtis normos pakeitimų.

Priėmus naująjį LR BK ir jam įsigaliojus 2003 m. gegužės 1 d., prekybos žmonėmis norma buvo įtvirtinta XX skyriuje „Nusikaltimai žmogaus laisvei“, 147 str.⁵¹, kur išsamiau ir detaliau buvo išaiškinta prekybos žmonėmis norma. Lyginant su norma, galiojusia senajame baudžiamajame kodekse, naujoji norma buvo supaprastinta, iš jos sudėties pašalinta gabenimo prostitucijai veika, kuri buvo kriminalizuota LR BK 307 str., nusikaltimai dorovei. Normos sudėtyje liko tik dvi nusikalstamos veikos:

- a) Pirko arba kitaip įgijo;
- b) Pardavė arba kitaip perleido.

⁵⁰ Fedosiuk, O. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37), p. 94-95.

⁵¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *supra* note 3.

Šiuo atveju asmens gabenimas, laikymas nelaisvėje ir verbavimas buvo vertinamas kaip pasikėsinimas prekiauti žmonėmis. Todėl buvo susiduriama su problema, kai taikomas nusikalstamos veikos imitavimo modelis (toliau – NVIM), tokiu atveju kaltininkai parduodavo tariamiems pirkėjams užverbuotas moteris, arba jas nesėkmingai gabendavo į užsienį, ir jų atliktos veikos buvo kvalifikuojamos tik kaip pasikėsinimas, argumentuojant tuo, kad jų atliekamas veikas kontroliavo pareigūnai. Pažymėtina, kad tokios veikos, kuriose taikomas NVIM, visada kvalifikuojamos kaip pasikėsinimas, kadangi konkreti žala nėra padaroma. Prekybos žmonėmis atveju veiką galima kvalifikuoti kaip pasikėsinimą tik jei pareigūnai tariamai parduoda žmogų kaltininkui, kadangi tai traktuotina kaip įgijimas. Pradinės įgijimo stadijos – verbavimas ir gabenimas – nebuvo laikomos savarankiškoms veikoms. Taigi, prieita prie išvados, kad ribotas teisinis reguliavimas užkirsdavo kelią praplėsti normos taikymą, todėl buvo iškelta idėja į normos sudėtį įtraukti verbavimo ir gabenimo veikas⁵².

Kitas su normos pakeitimu susijęs klausimas buvo joje įtvirtinti tikslai. Tikslas „gauti turtinę ar kitokią naudą“ iš esmės yra plačiau apibrėžtas, nes apima ir ankstesnėje normoje buvusius tikslus „seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija“. Vieni autoriai palaiko poziciją, kad tikslų sukonkretinimas ir išnaudojimo tikslo atsisakymas vertinamas teigiamai, nes tokiu atveju nebereikia įrodyti fakto, kad prekybos žmonėmis auka buvo įgyta ar perleista siekiant ją išnaudoti, pakanka tik nustatyti, kad sandoris įvyko siekiant iš to turėti bet kokios įmanomos (turtinės ar asmeninės) naudos. Pažymėtina ir tai, kad laisvę varžanti kontrolė ir siekimas iš to gauti naudos ir sudaro žmogaus išnaudojimo tikslą⁵³. Atkreiptinas dėmesys, kad Palermo protokole buvo akcentuotas būtent išnaudojimo tikslo siekimas ir detalizuotos specifinės išnaudojimo sritys. Tačiau negalime tapatinti naudos siekimo ir išnaudojimo tikslų. Dėl to buvo pasiūlyta prekybos žmonėmis normoje įtvirtinti ir išnaudojimo tikslą⁵⁴. Nauja buvo ir tai, kad įtvirtinta universali jurisdikcija, pagal kurią buvo galima traukti baudžiamojon atsakomybėn prekeivius žmonėmis neatsižvelgiant į jų pilietybę, gyvenamąją vietą, veikos padarymo vietą, taip pat netaikant abipusio baudžiamumo taisyklės. Tačiau iš prekybos žmonėmis normos sudėties buvo pašalinti kvalifikuojantys požymiai, sušvelninta laisvės atėmimo bausmė, nenurodant jos apatinės ribos, kas neatitiko tarptautinių sutarčių reikalavimų. Taip pat buvo įtvirtinta speciali prekybos vaikais norma LR BK 157 str. Ši norma buvo supaprastinta, kadangi nereikėjo įrodinėti tikslo, tačiau nustatyta baudžiamoji

⁵² Fedosiuk O., *supra* note 16, p. 80-81.

⁵³ Fedosiuk, O., *supra* note 50, p. 93.

⁵⁴ Mickevičius, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai. *Teisė*. 2005, 54., p. 129.

atsakomybė tik už mažamečio vaiko pirkimą ir pardavimą, o ta pati vaikų nuo 14 iki 18 m. veiką turėjo būti įrodinėjama pagal bendrąją prekybos žmonėmis normą.

Lietuva 2003 m. ratifikavo Palermo protokolą, 2004 m. gegužės 1 d. įstojo į ES, todėl teko įgyvendinti ES teisės aktus. 2005 m. birželio 23 d. buvo priimta nauja prekybos žmonėmis bei prekybos vaikais normų redakcija, kurioje įgyvendinti tarptautiniai ir regioniniai teisės aktai. Į nacionalinę teisę Lietuva perkėlė JTO Palermo protokolo 3 straipsnyje pateiktą prekybos žmonėmis definiciją. Šioje redakcijoje esminiai pakeitimai – praplėstas veikų sąrašas, įtraukiant verbavimo, gabenimo bei laikymo nelaisvėje veikas. Taip pat buvo įtvirtinti alternatyvūs veikos padarymo būdai:

1. panaudojant fizinį smurtą ar grasinimus;
2. kitaip atimdamas galimybę priešintis;
3. pasinaudodamas nukentėjusiojo asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu;
4. panaudodamas apgaulę;
5. priimdamas ar sumokėdamas pinigus arba gaudamas ar suteikdamas kitokią naudą asmeniui, faktiškai kontroliuojančiam nukentėjusį asmenį.

Naudos siekimo tikslas buvo pakeistas į išnaudojimo tikslą, nurodant tam tikras išnaudojimo sritis (žinojimas arba siekimas, kad asmuo būtų įtrauktas į prostituciją arba būtų pelnomasi iš jo prostitucijos, išnaudojimas pornografijai ar priverstiniam darbui, taip pat kvalifikuotoje sudėtyje – siekimas įgyti asmens organų, audinių arba ląstelių). Tokiu atveju kaltininkui nėra būtina siekti jau paminėtų išnaudojimo tikslų, jam užtenka žinoti, kad auka yra esamo ar būsimo išnaudojimo objektas. Dar vienas iš pakeitimų yra tas, kad redakcijoje buvo nurodyta antroji kvalifikuojanti straipsnio dalis, sugriežtėjo straipsnio sankcija, taip pat numatyta baudžiamoji atsakomybė ir juridiniam asmeniui. Pabrėžiama, jog aukos sutikimas dėl išnaudojimo nėra svarbus, nes būtent dėl šio požymio teismai prekybą žmonėmis dažnai perkvalifikuodavo į nusikalstamas veikas dorovei, t.y. įtraukimą į prostituciją arba pelnymąsi iš prostitucijos, nes būdavo įrodoma, jog auka žinojo, kur ir kokiais tikslais vykstama. Speciali prekybos žmonėmis norma – prekyba vaikais – taip pat buvo redaguota: mažamečio sąvoka buvo pakeista vaiko sąvoka (vaiku laikomas asmuo iki 18 m.), taip pat buvo praplėstas veikų sąrašas (siūlė pirkti arba įgyti, verbavo, gabeno ar laikė nelaisvėje).

Prekybos žmonėmis normos naujausia redakcija įsigaliojo 2012 m. liepos 13 d.⁵⁵, atsižvelgiant į tai, kad buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2011/36/ES dėl

⁵⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 82-4276.

prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiant Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. Lietuva, būdama ES nare, yra įpareigota savo nacionalinę teisę suderinti su ES teise, todėl būtina įvertinti baudžiamajame kodekse įtvirtintą prekybos žmonėmis normą, kad ji atitiktų ES keliamus reikalavimus. Šioje redakcijoje svarbus pakeitimas buvo tas, kad jame išplėstos ir galimos išnaudojimo formos, t.y. vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, kitomis seksualinio išnaudojimo formoms, paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti. Pabrėžtina tai, kad naujausioje redakcijoje yra įtvirtintas nebaigtinis išnaudojimo formų sąrašas, kas leidžia bausti už kito asmens išnaudojimą ir bet kokiais kitais, straipsnyje konkrečiai nenurodytais tikslais. Taip pat sunkinančia aplinkybe laikytinas atvejis, kai prekybos žmonėmis nusikaltimą padarė savo pareigas atliekantis valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo, kaip kvalifikuojantis požymis įtrauktas specialus nusikaltimo subjektas. Ši nuostata yra nauja, tokios atsakomybę sunkinančios aplinkybės ankstesnėje LR BK redakcijoje nebuvo.

Taip pat LR BK 147 str. ir 157 str. įgyvendinta dar viena Direktyvos 2011/36/ES ir ET konvencijos nuostata, kad nukentėjęs nuo šiuose straipsniuose numatytų veikų asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos. Tuo siekiama apsaugoti aukas ir jas paskatinti liudyti baudžiamosiose bylose, iškeltose dėl prekybos žmonėmis. Autorė sutinka su A. Urbelionytės nuomone, kad tiek minėtuose dokumentuose, tiek ir LR BK nėra įvardijamos konkrečios veikos, o tai reiškia, kad nėra skirtumo ar įvykdytas baudžiamasis nusižengimas, ar nusikaltimas, ir kokio jis sunkumo⁵⁶. Kyla klausimas, ar asmuo, tapęs nukentėjusiuoju prekybos žmonėmis nusikalstamoje veikoje, ir pavyzdžiui, savo nuožiūra padaręs nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, bus atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės? Manytina, kad ne, tarptautiniuose dokumentuose pabrėžiama, kad nukentėjimas nuo BK 147 str. ar 157 str., turi tiesiogiai daryti įtaką kitų nusikalstamų veikų padarymui. Manytina, kad būtų tikslinga terminą „baudžiamoji atsakomybė“ keisti į „atsakomybė“, kad valstybės, remdamosis savo nacionaliniais įstatymais, galėtų tinkamai taikyti atsakomybę, šalinančios taisyklės taikymą.

Apibendrinant galima teigti, kad ratifikavus Direktyvą 2011/36/ES, lyginant su Pamatiniu sprendimu 2002/629/TVR, yra įtvirtinta platesnė prekybos žmonėmis sąvoka, kadangi į ją įtraukiamos papildomos žmogaus išnaudojimo formos. Nors Direktyva atspindi griežtėjančią bausmių tendenciją, tačiau, kalbant apie sankcijas, Lietuvos Respublikos baudžiamasis įstatymas šiuo aspektu visiškai atitinka Direktyvoje 2011/36/ES nustatytus bausmių lygius. Galima teigti, jog

⁵⁶ Urbelionytė, A. Europos Sąjungos teisinio prekybos žmonėmis reglamentavimo pokyčiai priėmus Direktyvą 2011/36/ES. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, t. 4(3), p. 1149.

jis atspindi griežtesnę, palyginti su ES reikalavimais, baudžiamąją politiką prekybos žmonėmis baudžiamumo srityje.⁵⁷ Prekybos žmonėmis reiškiny yra kintantis, praktikoje atsiranda naujų įvairių žmogaus išnaudojimo formų. Būtent todėl, remiantis Direktyva 2011/36/ES ir papildant prekybos žmonėmis normos dispoziciją žmogaus išnaudojimo tikslų dalyje, išnaudojimo sričių sąrašas tikslingai pateiktas kaip nebaigtinis.

1.3. Dažniausiai Lietuvoje pasitaikančios prekybos žmonėmis formos

Prekyba žmonėmis pasaulyje traktuojama kaip vergijos forma ir yra pripažinta vienu iš pagrindinių žmogaus teisių pažeidimų, kaip ir buvo aptarta šio darbo 1.1. poskyryje.

Pasaulyje vyrauja daug prekybos žmonėmis formų. Pagal 2000 lapkričio 15 d. Jungtinių Tautų protokolo 3 straipsnį, išnaudojimas apima kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas: priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą.⁵⁸ Pagal 2011 m. balandžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos praplėtė išnaudojimo sritis: jomis gali būti ne tik prostitucijos, kitoks seksualinis išnaudojimas, įskaitant pornografiją, prievartinis darbas, vergovė arba į ją panaši veikla, bet ir elgetavimas, priverstinė tarnystė, įtraukimas į nusikalstamą veiklą. Pabrėžtina, kad šis sąrašas yra minimalus, šalys gali nusistatyti platesnį išnaudojimo sričių sąrašą.⁵⁹ Išnaudojimo formų gali būti įvairių: išnaudojimas nusikaltimų vykdymui, prekyba organais, priverstinės santuokos, vaikų pornografija, moterų išnaudojimas surogatinei motinystei, vaikų išnaudojimas kariuomenėse, prievartinė tarnystė ir kt. Šiame poskyryje plačiau aptariamos Lietuvoje labiausiai paplitusios prekybos žmonėmis formos.

2013 metais Lietuvoje buvo atliekami ikiteisminiai tyrimai dėl vidaus ir tarptautinės prekybos žmonėmis. Remiantis Generalinės prokuratūros ir Policijos departamento prie VRM duomenimis, 2013 m. šalyje buvo atliekami 47 ikiteisminiai tyrimai dėl prekybos žmonėmis (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 147, 147 (1) ir 157 straipsniai), iš jų 32 ikiteisminiai tyrimai buvo atliekami pagal BK 147 straipsnį, 11 – pagal 157 straipsnį, 3 – pagal 147

⁵⁷ Urbelionytė, A., *supra* note 56, p. 1150.

⁵⁸ JT konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą papildantis Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja (2002), *supra* note 2.

⁵⁹ Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. balandžio 5 d. direktyva 2011/36 dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti ES Tarybos Pamatinį sprendimą 2002/ 629/ TVR [2011] OL L 101., *supra* note 44.

ir 157 straipsnius ir 1 pagal 147 (1) straipsnį. Dauguma tirtų prekybos žmonėmis nusikaltimų buvo susiję su jaunų moterų išvežimu į užsienio valstybes seksualiai išnaudoti ar įdarbinti prostitutėmis.⁶⁰

Iš 2013 m. vykdytų 47 ikiteisminių tyrimų, 23 ikiteisminiai tyrimai buvo pradėti 2013 m. (2012 m. buvo pradėta 11 ikiteisminių tyrimų dėl prekybos žmonėmis), iš jų – 16 ikiteisminių tyrimų pagal BK 147 straipsnį, 5 – pagal 157 straipsnį, 1 pagal 147 ir 157 straipsnius ir 1 pagal 147 (1) straipsnį. Skirtingai negu ankstesniais metais, kai visi arba dauguma ikiteisminių tyrimų buvo pradėdama dėl prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui, dauguma 2013 m. pradėtų ikiteisminių tyrimų buvo pradėti dėl prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui (8 ikiteisminiai tyrimai) ir prekybos žmonėmis nusikalstamoms veikoms daryti (8 ikiteisminiai tyrimai), taip pat pradėti 3 ikiteisminiai tyrimai dėl prekybos žmonėmis priverstiniam darbui, 1 ikiteisminis tyrimas dėl prekybos žmonėmis pornografijai. Pirmą kartą 2013 m. Lietuvoje pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl išnaudojimo priverstiniam darbui, pagal BK 147 (1) straipsnį, susijęs su asmenų išnaudojimu Lietuvoje. 3 ikiteisminiai tyrimai susiję su prekyba žmonėmis Lietuvoje, kiti – su tarptautine prekyba žmonėmis. Populiariausios prekybos žmonėmis tikslo valstybės – Jungtinė Karalystė ir Vokietija, taip pat tarp tikslo valstybių buvo paminėtos Danija, Nyderlandai ir Prancūzija. Pažymėtina ir tai, kad 2013 m. pirmą kartą ikiteisminių tyrimų dėl prekybos žmonėmis ne seksualiniam išnaudojimui skaičius išsaugo tiek, kad viršijo prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui tyrimų skaičių.⁶¹ Kalbant apie kitą prekybos žmonėmis formą – organų transplantaciją – tokių bylų Lietuvos teismai dar nėra nagrinėję, todėl praktika nesusiformavusi.

Taigi remiantis statistika darytina išvada, kad Lietuvoje dažniausiai pasitaikanti prekybos žmonėmis forma yra seksualinis moterų ir (ar) vaikų išnaudojimas, moterų ir (ar) vaikų įtraukimas į prostituciją ir pornografiją, moterų ir (ar) vaikų gabenimas prostitucijai į užsienio, dažniausiai į labiau išsivysčiusias, Europos Sąjungos šalis.

Siekiant organizuoti prostitucijos ir prekybos žmonėmis kontrolės bei prevencijos sistemą Lietuvoje, rengiamos prostitucijos ir prekybos žmonėmis kontrolės bei prevencijos programos, kurios numato kovos su prekyba žmonėmis ir prostitucijos prevencijos strategiją, vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų ir organizacijų veiksmus, nukreiptus prieš prekybą žmonėmis⁶².

⁶⁰ Vidaus reikalų ministerijos Viešojo saugumo politikos departamento Visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos užtikrinimo skyrius. Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2013 m. ataskaita. Parengė Reda Sirgedienė. [interaktyvus] [žiūrėta: 2015-01-30] <<http://www.vrm.lt/go.php/lit/Prekybos-zmonemis-prevencijos-ir-kontroles-programa/246>>.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Prekybos žmonėmis ir prostitucijos verslo organizavimo problema Lietuvoje, 2012 m. kovo 29 d. [interaktyvus] [žiūrėta: 2015-03-14] <<http://meslaisvi.lt/?p=1585>>.

Lietuvą šiuo metu galima laikyti šalimi, kurioje egzistuoja trys moterų prekybos formos⁶³:

1. **Moterų gabenimas iš Lietuvos į Europos Sąjungos šalis** – dažniausiai į Austriją, Vokietiją, Ispaniją, Italiją ir Didžiąją Britaniją. Tokio pobūdžio nusikaltimai labai paplitę ir artimųjų rytų valstybėse: Jungtiniuose Arabų Emyratuose ir kt. Siekdami nuslėpti tikrą merginos amžių, jei ji dar nepilnametė, nusikaltėliai dažnai naudoja suklastotus LR piliečio dokumentus. Labai didelė dalis merginų susigundo galimybe dirbti modelio darbą, todėl fiktyvios modelių agentūros skelbia modelių atrankas ir merginoms siūlo modelio arba konsumentinės darbuotojos darbą. Po šiomis gražiomis sąvokomis slypi didelė apgaulė. Po kurio laiko nusikaltėliai, įvertinę merginos psichologinę būseną, pamažu ją bando įtikinti, kad, sutikusi teikti klientui seksualines paslaugas, ji galėtų užsidirbti daugiau pinigų. Įprasta, jog sąvadautojai yra labai geri psichologai, komunikabilūs bei patrauklūs asmenys. Sąvadautojai merginoms papasakoja kitų merginų gyvenimo ir darbo pavydžius, kuriuose matosi, kad jos uždirba labai daug pinigų ir jų gyvenimas tampa geresnis.
2. **Moterys atgabenamos į Lietuvą darbui prostitutėmis** iš Baltarusijos, Rusijos, Ukrainos. Pastaruoju metu pastebimas tokios veiklos sumažėjimas aiškinamas tuo, jog labai sumažėjo darbo seksualinių paslaugų sferoje užmokesčiai bei pasunkėjo pastarųjų šalių galimybės išvykti į Europos Sąjungos valstybes.
3. **Moterų gabenimas tranzitu per Lietuvą.** Dažnai pasitaikantis atvejis, kai moterys iš Rusijos, Baltarusijos ar Ukrainos atgabenamos į Lietuvos Respubliką, kurioje jos gauna suklastotus Lietuvos Respublikos pasus ir vėliau vežamos darbui į kitas šalis.

Taigi Lietuva pastaruosius kelerius metus yra prekybos žmonėmis paskirties, tranzito bei moterų išgabenimo šaltinis.

Šių nusikalstamų veikų dalyviai yra ne tik Lietuvos, bet ir kitų šalių organizuotų nusikalstamų grupuočių susivienijimai, kurie labai glaudžiai tarpusavyje bendradarbiauja. Šio šešėlinio verslo organizatoriai, prisidengdami įvairaus pobūdžio reklaminiais skelbimais, siūlo merginoms darbą užsienio baruose, namų šeimininkėmis, auklėmis, šokėjomis ir t.t. Tačiau didžioji dalis išvykstančių merginų žino ar bent jau nujaučia apie būsimą darbo specifiką, t.y. seksualinių paslaugų teikimą. Dažniausiai jos yra suklaudinamos dėl būsimų seksualinio darbo sąlygų ir atlygio už atliekamas seksualines paslaugas. Išvežti merginą dirbti per prievartą prekeiviai žmonėmis

⁶³ Prekybos žmonėmis ir prostitucijos verslo organizavimo problema Lietuvoje, *supra* note 62.

rizikuoja rečiau, todėl, kad mergina gali juos išduoti pasienyje ar pabėgti ir pranešti apie nusikaltėlius policijai.

Dėl didelio nedarbo lygio Lietuvoje egzistuoja ir kitokia prekybos žmonėmis forma – žmonių gabenimas į užsienį nelegaliam darbui. Įvairios nelegalios firmos arba atskiri asmenys surenka pinigus ir veža žmones į Ispaniją, Italiją, Didžiąją Britaniją, Skandinavijos šalis, žadėdami legalų darbą ir gerą uždarbį statybose, žemės ūkyje ir pan. tačiau, geriausiu atveju, darbas būna nelegalus ir labai sunkus, o išvežti žmonės neturi jokių teisių. Dažnai būna ir taip, kad išvežti žmonės negauna ir nelegalaus darbo, o yra paliekami užsienio valstybėse be jokio pragyvenimo šaltinio ir yra priversti daryti nusikaltimus.

2. PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALSTIMO SUDĖTIS IR LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOS, TAIKANT ŠIĄ NORMĄ, ANALIZĖ

2.1. Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties bendras teisinis apibūdinimas bei elementai, kurie dažniausiai tampa ginčo objektu baudžiamosiose bylose

Analizuojant prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį reikia atkreipti dėmesį į esminius jos požymius. Prekyba žmonėmis yra nusikaltimas žmogaus laisvei, o tai reiškia, kad žmogaus laisvės pažeidimo mechanizmo atskleidimas yra esminis klausimas, nuo kurio priklauso visa teorinė šio nusikaltimo koncepcija.⁶⁴ Prekybos žmonėmis nukentėjusiuoju pagal LR BK 147 str. gali būti tik pilnametis asmuo, nes analogiškai veiksmai vaiko (asmens iki 18 metų) atžvilgiu yra kvalifikuojami kaip vaiko pardavimas arba pirkimas pagal LR BK 157 str. Prekybos žmonėmis ir vaikais subjektu gali būti pakaltinamas, sulaukęs 16 metų amžiaus, fizinis, taip pat ir juridinis asmuo. Toliau analizuojant objektyviuosius požymius pažymėtina, kad be veikos priešingumo nukentėjusiojo laisvei aspekto nustatymo, prekybos žmonėmis bylose yra būtina nustatyti bent vieną veiką iš 5 alternatyvių ir bent vieną veikos padarymo būdą iš 7 alternatyvių⁶⁵.

Alternatyvios veikos pagal naują 2012 metų redakciją yra išskiriamos šios⁶⁶:

- a) Žmogaus pardavimas arba kitoks perleidimas;
- b) Pirkimas arba kitoks įgijimas;
- c) Verbavimas;
- d) Gabenimas;
- e) Laikymas nelaisvėje.

Nagrinėjant pardavimo – pirkimo, įgijimo – perleidimo sandorius negalima remtis Civiliniame kodekse nurodytomis taisyklėmis, kurios nustato pardavimo – pirkimo, įgijimo – perleidimo sandorius, kadangi prekybos žmonėmis atveju sandorio objektas yra žmogus. Kaip prekybos žmonėmis požymiai, minėti išnaudojamieji sandoriai gali būti paaiškinti kaip kontrolės kito žmogaus atžvilgiu įgijimas ar perleidimas.⁶⁷ Asmens pardavimas – tai sandoris, kuris sudarytas išnaudojimo tikslais, kai auka perleidžiama už atlygį kitam asmeniui, pavyzdžiui, sumokant

⁶⁴ Fedosiuk, O., *supra* note 50, p. 91.

⁶⁵ Fedosiuk, O. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos. *Jurisprudencija*. 2007, t. 8 (98), p. 60.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *supra* note 3.

⁶⁷ Fedosiuk, O., *Ibid*, p. 55.

konkrečią pinigų sumą.⁶⁸ Nusikaltimas laikomas baigtu nuo sandorio sudarymo momento, t.y. pirkėjui įsigijus konkretų asmenį ir turint galimybę jį kontroliuoti. Pirkimas yra priešingas pardavimui sandoris, kai pirkėjas, įsigyjantis žmogų išnaudojimo tikslais, įgyja šio asmens laisvę varžančią kontrolę ir už tai sumoka šalių sutartą atlygį.⁶⁹ Nusikaltimo baigtumas yra toks pats kaip ir pardavimo atveju. Kitoks perleidimas apima bet kokią įmanomą sandorį, išskyrus pardavimą, kurio metu vienas asmuo perleidžia, o kitas asmuo įgyja žmogų.⁷⁰ Tai gali būti asmens padovanojimas, perleidimas už skolas, skolos gražinimas, panauda, nuoma ir daugelis kitų sandorių, kurių esmė ta, kad auka vieno asmens perleidžiama kontroliuoti kitam asmeniui. Iš viso to galima daryti išvadą, kad nusikaltimas yra baigtas įvykdžius bet kurį iš aptartų sandorių. *Verbavimas* iš esmės yra specifinė nukentėjusio asmens įgijimo forma, pasireiškianti aktyviais kaltininko veiksmais, kuriais siekiama palenkti nukentėjusio asmens valią ir jį perimti savo ar kito asmens kontrolėn. *Verbavimas* pasireiškia įstatyme išvardintais asmens valios palenkimo būdais – naudojama apgaulė, fizinis smurtas, asmens priklausomumas ar pažeidžiamumas ir pan. Baigtu *verbavimas* laikomas pradėjus atitinkamus *verbavimo* veiksmus, tačiau net ir nepavykus užverbuoti asmens tai laikoma baigtu nusikaltimu.⁷¹ Analizuojant teismų praktiką pastebima, kad didžioji dalis kaltininkų dažniausiai renkasi nesmurtinius asmens valios palenkimo būdus, vėliau, palaužiant nukentėjusiojo valią, būna pasitelkiamas fizinis smurtas, prievarta. *Verbavimo* esmė yra žmogaus skatinimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai) atlikti veiksmus (duoti sutikimą, pasirašyti sutartį, vykti į užsienį ir t.t.), kurie leis vėliau tą žmogų išnaudoti.⁷² Pažymėtina, kad asmuo *verbuojamas* gali būti slepiant arba neslepiant esminio fakto, kad jis bus išnaudojamas. Plačiau apie *verbavimo* požymį ir jo ypatumą teismų praktikoje yra rašoma 2.4. poskyryje. Antra alternatyvi veika yra *gabenimas*. *Gabenimu* laikomas nukentėjusio asmens fizinis perkėlimas ar transportavimas į kitą vietą Lietuvoje ar užsienio valstybėje. Pažymėtina, kad asmuo gali būti *gabenamas* ne tik į vietą, kurioje bus išnaudojamas, bet ir į kitą vietą, pavyzdžiui, parodyti galimam pirkėjui, apgyvendinti prieš *gabenant* į užsienį ir panašiai.⁷³ Kai nukentėjęs asmuo savarankiškai vyksta iš vienos vietos į kitą, tai nėra laikoma *gabenimu*, išskyrus atvejus, kuomet toks asmens judėjimas yra iš anksto suplanuotas ir nulemtas kaltininko, pavyzdžiui, nukentėjęs asmuo pagal kaltininko nurodymą vyksta keleiviniu transportu ir pan. Pažymėtina, kad įstatymas nereikalauja, jog nukentėjęs asmuo būtų nugabentas į galutinę

⁶⁸Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R. *Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodika*. Vilnius, Tarptautinė migracijos organizacija, 2007, p. 14.

⁶⁹*Ibid.*

⁷⁰*Ibid.*

⁷¹Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *supra* note 3.

⁷²Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 55.

⁷³*Ibid.*, p. 55.

paskirties vietą, kad ši veika būtų laikoma baigta.⁷⁴ Penktoji alternatyvi veika – asmens *laikymas nelaisvėje*. Jis yra suprantamas kaip asmens laisvės apribojimas, kuris pasireiškia įvairiomis formomis. Suvaržomos nukentėjusiojo asmens fizinio judėjimo laisvės, t.y. laisvės pasirinkti savo buvimo vietą, apribojimas. Judėjimo laisvės suvaržymas gali pasireikšti ne tik asmens fiziniu izoliavimu (pvz., surišimu, burnos užkimšimu ir pan.) ar judėjimu erdvėje (pvz., uždarytas kambarioje), bet ir galimybės pasirinkti savo buvimo vietos (apsauga neleidžia palikti viešbučio kambario). Asmuo taip pat gali būti nelaisvėje vien dėl to, kad jo atžvilgiu naudojami komentuojamame straipsnyje nurodyti asmens valios palenkimo būdai ir todėl jis faktiškai negali pakeisti savo buvimo vietos, pavyzdžiui, jam yra grasinama arba pasinaudojama jo pažeidžiamumu. Svarbesnis yra pats asmens laikymo, t.y. turėjimo savo dispozicijoje faktas, siekiant jį išnaudoti, o priemonės, kuriomis tokia situacija pasiekama, išvardintos kaip asmens valios palenkimo būdai.⁷⁵ Laikymas nelaisvėje taip pat gali pasireikšti ir nukentėjusio asmens slėpimu. Nukentėjusysis asmuo gali būti laikomas nelaisvėje prieš jo valią arba jo sutikimu. Tačiau pažymėtina, kad sutikimas būti nelaisvėje nėra naikinantis faktorius, kad ši veika būtų inkriminuota, nes šiuo atveju yra svarbus nukentėjusiojo asmens objektyvus negalėjimas pasirinkti savo buvimo vietos. Nors baudžiamosios teisės doktrinoje yra teigiama, kad nukentėjusio asmens sutikimas šalina kaltininko baudžiamąją atsakomybę, tačiau toks sutikimas turi būti laisvas ir nevaržomas kaltininko veiksmų. Anksčiau aptarti tarptautiniai teisės aktai pabrėžia, kad prekybos žmonėmis aukos sutikimas ketinamam arba faktiniam jo išnaudojimui reikšmės neturi, jeigu yra panaudojamas bent vienas iš straipsnyje minėtų valios palenkimo būdų. Visais atvejais nusikaltimas laikomas baigtu nuo laikymo nelaisvėje pradžios.

Išskiriami šie alternatyvūs veikos padarymo būdai⁷⁶:

- a) Fizinis smurtas;
- b) Grasinimai;
- c) Kitoks atėmimas galimybės priešintis;
- d) Pasinaudojimas priklausomumu;
- e) Pasinaudojimas pažeidžiamumu;
- f) Apgaulė;

⁷⁴ Bieliūnas, E., Švedas, G., Abramavičius, A. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. II tomas, I dalis. Specialioji dalis (99-212 str.)*, Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2009, p. 159 – 160.

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *supra* note 3.

g) Sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį.

Šie požymiai leidžia atriboti prekybą žmonėmis nuo kitų nusikalstamų veikų, turinčių kai kurių šiai veikai būdingų požymių, pvz. nuo pelnymosi iš kito asmens prostitucijos, įtraukimo į prostituciją, išnaudojimo priverstiniam darbui ir kt.⁷⁷ Šiame darbe analizuojant asmens laikymą nelaisvėje buvo pabrėžiama, kad asmuo gali būti laikomas nelaisvėje prieš jo valią arba jo sutikimu, tačiau įrodžius bent vieną iš išvardintų nusikaltimo padarymo būdų, nukentėjusio asmens sutikimas lieka bereikšmis.

Fizinio smurto panaudojimas. Vadovaujantis Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių⁷⁸ 5 punktu, „fiziniu smurtu reikėtų laikyti kaltininko aktyvius veiksmus, kuriais pažeidžiamas aukos kūno neliečiamumas, žmogaus kūno audinių ar organų anatomicinis vientisumas arba sutrikdomos jų funkcijos. Tai gali pasireikšti nukentėjusiojo mušimu, smaugimu, priverstiniu lytiniu santykiavimu ar kitokiu lytinės aistros tenkinimu, priverstiniu alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymu ir pan.“⁷⁹. Naudojant fizinį smurtą, priklausomai nuo atsiradusių pasekmių, aukai gali būti sukeliamas fizinis skausmas arba padaromas nežymus sveikatos sutrikdymas, nesunkus sveikatos sutrikdymas, sunkus sveikatos sutrikdymas arba auka net nužudoma. Fizinio smurto pobūdis ir intensyvumas kvalifikuojant veiką reikšmės neturi, svarbu tai, kad jo pakanka palaužti nukentėjusio asmens pasipriešinimą.⁸⁰ Nukentėjęs asmuo neprivalo savo pasipriešinimo demonstruoti aktyviais veiksmais (gintis, šauktis pagalbos, skųstis teisėsaugos institucijoms), todėl ir jo pasyvi, rezignuojanti laikysena, nulemta panaudoto fizinio smurto, liudija apie palaužtą pasipriešinimą. Jeigu smurtaudamas kaltininkas sunkiai sutrikdo nukentėjusio asmens sveikatą, tokie veiksmai kvalifikuojami kaip BK 135 ar 137 str. atitinkamoje dalyje ir BK 147 str. atitinkamoje dalyje numatytų nusikaltimų idealioji sutaptis.⁸¹ Nesunkus ar nežymus sveikatos sutrikdymas kaltininkui papildomai neinkriminuojamas, kadangi tai apima prekybos žmonėmis sudėtį. Antrasis veikos padarymo būdas – *grasinimai*, kurie gali būti išreikšti žodžiu, raštu ar kitokiu veiksmu (pav., gestais, mimika, garsiu rėkimu, ginklo, peilio ar kitos panašios paskirties daikto rodymu, turto naikinimu, nuolatiniais skambučiais, asmens atviru sekimu, baimę keliančios aplinkos sukūrimu ir pan.). Grasinimais laikomi bet kokie grasinamo

⁷⁷ Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R., *supra* note 68, p. 15.

⁷⁸ Dėl Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo. 2003 05 23 įsakymas Nr. V-298/158/A1-86// *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 52-2357.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo Kodekso komentaras, *supra* note 74, p. 164.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibid.*

pobūdžio veiksmai, kuriuos kaltininkas panaudoja esamam ir galimam nukentėjusio asmens pasipriešinimui įveikti.⁸² Grasinama gali būti tuojau pat ar ateityje panaudojant fizinį smurtą prieš nukentėjusį asmenį ar jo artimuosius ir pan. Taip pat kaltininkas gali grasinti, kad panaudos teisėtas priemones, pavyzdžiui, praneš teisėsaugos institucijoms apie nukentėjusio asmens padarytą neteisėtą veiką, kreipsis į antstolius ir pan. Šio veikos padarymo būdo esmė yra neteisėtas kaltininko tikslas, o ne tai, kuo ar kaip jis grasina. Prekybos žmonėmis grasinimų paskirtis yra primesti aukai savo valią ir užtikrinti jos elgesio kontrolę.⁸³ *Kitoks atėmimas galimybės priešintis* pasireiškia tuo, kad nusikaltimo subjektas aukos valiai palaužti naudoja būdus, kurių neapima prieš tai aptarti būdai (fizinio smurto panaudojimas ar grasinimai), tačiau jais iš aukos atimama galimybė priešintis.⁸⁴ Kai kuriais atvejais galima priskirti aukos tyčinį nugirdymą, apsvaiginimą narkotikais, įstūmimą į kambarį ir užrakinimą, surišimą, tačiau pabrėžtina, kad visa tai atliekant turi būti nenaudojamas smurtas. Šio požymio aiškinimo ribos nėra nusistovėjusios ir kiekvienu atveju priklauso nuo bylos faktinių aplinkybių. Taip pat šis požymis yra glaudžiai susijęs ir netgi kažkiek sutampa su komentuojamo straipsnio dispozicijoje nurodytu alternatyviu veiksmu „laikymu nelaisvėje“, tačiau būtina pažymėti, kad nusikalstamoje veikoje „laikymu nelaisvėje“ akcentuojamas asmens turėjimas savo dispozicijoje, o tai pasiekama naudojant asmens valios palenkimo būdus, tarp jų nukentėjusio asmens galimybės priešintis atėmimą.⁸⁵ *Pasinaudojimo priklausomumu požymis* yra specifinė psichinės prievartos forma, kai nukentėjusiajam tiesiogiai ar netiesiogiai, t.y. užuominomis, leidžiama suprasti, kad nepaklūstant kaltininko valiai, nepavyks išvengti tam tikrų nemalonumų.⁸⁶ Šis požymis labai glaudžiai susijęs su kitu požymiu – pasinaudojimu pažeidžiamumu, tačiau šių požymių nereikėtų tapatinti, kadangi priklausomumas tai – aukos priklausymas nuo kaltininko bei jo galimybės daryti psichologinį spaudimą, kad auka vykdytų kaltininko keliamus reikalavimus, o pasinaudojimas pažeidžiamumu yra pačios aukos tam tikros savybės, kurios nulemia, jog auka yra pažeidžiama. Išsamiau apie pažeidžiamumo požymį darbe bus analizuojama vėliau. Jau nuo seno susiformavę, jog priklausomumo požymis turi būti teisinio pobūdžio, kai tarp nukentėjusiojo ir kaltininko susiklosto teisiniai, įstatymo reglamentuojami santykiai, kurie suponuoja teises ir pareigas.⁸⁷ Pavyzdžiui, tokie santykiai gali susiklostyti tarp globėjų ir vaikų, dėstytojų ir studentų, darbdavių ir darbuotojų ir pan. Tačiau ši norma gali būti aiškinama ir plačiau, nes vien faktinio

⁸² Lietuvos Respublikos baudžiamojo Kodekso komentaras, *supra* note 74, p. 164.

⁸³ Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 55.

⁸⁴ Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R., *supra* note 68, p. 16.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo Kodekso komentaras, *supra* note 74, p. 165.

⁸⁶ Fedosiuk, O., *Ibid*, p. 55.

⁸⁷ *Ibid*, p. 59.

priklausomumo nepakanka nustatyti pasinaudojimu priklausomumu. Prof. O. Fedosiuko teigimu, prekyboje žmonėmis pasinaudojimas priklausomumu gali pasireikšti ir kaip piktnaudžiavimas faktiškai susiklosčiusia ir juridiskai neapibrėžta padėtimi⁸⁸, pavyzdžiui, jaunos moters priklausomumu nuo jos akyse didelį autoritetą turinčio tėčio, brolio ar draugės, įkalbėjusių ją įsitraukti į prostituciją. *Apgaulės požymis* prekybos žmonėmis sudėtyje taip pat yra labai savitas. Paminėtina, kad remiantis analizuota Lietuvos teismų praktika, tai vienas iš dažniausiai naudojamų požymių asmenims suklaidinti. Dažniausiai šis požymis naudojamas verbuojant auką ir pasireiškia, kaip jau minėta, asmens suklaidinimu dėl esminių aplinkybių, kurios turi lemiamos reikšmės asmens apsisprendimui, pavyzdžiui yra apgaunama dėl darbo bei gyvenimo sąlygų, atlyginimo dydžio, specialiai yra suklaidinama koks darbo pobūdis laukia užsienyje, kaltininkas nukentėjusį asmenį informuoja, jog teks užsienyje dirbti viešbučiuose ar baruose, o iš tiesų nuvykus į vietą yra paaiškinama, jog asmenys turės teikti seksualines paslaugas. Taigi, apgaulė pagal savo formą – tai netikros informacijos pranešimas, tiesos nutylėjimas ar melagingi pažadai.⁸⁹ Viename Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 8 d. nuosprendyje teismas nuosekliai išaiškina apgaulės požymį: „*Apgaulės panaudojimas yra tyčinis nukentėjusio asmens suklaidinimas siekiant, kad jis dėl suklydimo savo noru elgtųsi pagal kaltininko nurodymą. Apgaulė gali pasireikšti pateikiant suklastotus dokumentus, pranešant neteisingus (melagingus) duomenis, nutylint esmines aplinkybes, kurios svarbios nukentėjusio asmens apsisprendimui. Apgaulės būdu nukentėjęs asmuo gali būti suklaidinamas dėl visko, kas su juo daroma, arba tik dėl tam tikrų aplinkybių. Svarbu, kad apgaule nukentėjęs asmuo suklaidinamas dėl esminių aplinkybių, turinčių reikšmės jo apsisprendimui. Šioje byloje apgaulė pasireiškė pranešant nukentėjusiosioms melagingus duomenis, t. y. pasakojant apie joms prieinamas geresnes gyvenimo ir darbo sąlygas Anglijoje, kviečiant jas ten važiuoti dirbti gerai apmokamą darbą (viešbučiuose, baruose) ir nutylint esmines aplinkybes, jog jos Anglijoje bus parduotos bei priverstos dirbti prostitutėmis*”⁹⁰. Vienas iš paskutiniųjų darbe nagrinėjamų požymių yra *pasinaudojimas pažeidžiamumu*. Aukos pažeidžiamumas pasireiškia darbo neturėjimu, sunkia materialine padėtimi, turimais turtiniais įsipareigojimais, asocialia šeima, socialine atskirtimi, išsilavinimo stoka, turimais sveikatos sutrikimais ir pan. Remiantis 2011/36/ES direktyva, pasinaudojimas pažeidžiamumu buvo išaiškintas kaip padėtis, kai nukentėjusysis neturi kito jam priimtino pasirinkimo kaip tik pasiduoti

⁸⁸ Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 56.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 6/2010.

tam piktnaudžiavimui.⁹¹ Tikslėsnis ir išsamesnis pažeidžiamumo požymis yra išdėstytas Europos Tarybos 2005 m. konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis aiškinamojoje ataskaitoje: „pažeidžiamumas gali būti bet kokios rūšies: tiek fizinis, psichologinis, emocinis, susijęs su santykiomis šeimoje, socialinis ar ekonominis, gali apimti nesaugų ar nelegalų aukos administracinį statusą, ekonominę priklausomybę ar trapią sveikatą. Trumpai tariant, tai bet kokia situacija, kuomet asmuo, esantis sunkioje būsenoje, skatinamas duoti sutikimą savo paties išnaudojimui. Asmenys, piktnaudžiaujantys tokia situacija šiurkščiai pažeidžia ne tik žmogaus teises, bet ir žmogiškąjį orumą, vientisumą, kurių niekas negali teisėtai atsakyti“⁹². Galima daryti išvadą, kad kiekvienu konkrečiu analizuojamu atveju reikia įrodyti, kad kaltininkas, atlikdamas nusikalstamus veiksmus, kryptingai piktnaudžiauja. Pažeidžiamumas dar kitaip baudžiamojoje teisėje suprantamas kaip „bejėgiška būklė“, tačiau šių sąvokų negalime laikyti analogiškomis. Asmuo fizinio bejėgiškumo būklės tampa dėl negalios, ligos, amžiaus ir pan., būtent dėl to jis nesugeba pasipriešinti kaltininkui. Prof. O. Fedosiuko teigimu, bejėgiškumą gali lemti tiek fizinis ar psichinis bejėgiškumas, tiek ir socialiniai veiksniai, kurie paminėti anksčiau. Analizuojant pažeidžiamumo požymį svarbu paminėti, kad šis požymis yra inkriminuojamas tik tada, kai auka būna pažeidžiama nusikalstamos veikos padarymo metu. Jeigu auka tampa pažeidžiama jau nusikalstamos veikos darymo eigoje, pavyzdžiui, susirgo psichine liga, tokiu atveju nebegalima inkriminuoti pažeidžiamumo požymio, kadangi ligos atsiradimas gali būti nulemtas būtent dėl asmens išnaudojimo. Taip pat svarbu, jog kaltininkas, darymas nusikalstamą veiką, suvokia, jog auka yra pažeidžiama, ir būtent jos pažeidžiamumu kaip palenkimo būdu naudojasi, siekdamas auką pasmerkti tolimesniam išnaudojimui. Paskutinis aptariamas požymis – *sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas* asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį. Analizuojant veikos ir jos padarymo būdo santykį galime įžvelgti, kad kai kurios veikos ir padarymo būdai sutampa. Šiuo atveju būtent su analizuojamu veikos padarymo būdu taip ir yra, todėl šis požymis yra keliantis daug diskusijų. Šis veikos padarymo būdas skiriasi nuo anksčiau analizuotų būdų, kadangi neturi nei piktavališko poveikio nukentėjusiajam, nei turi įtakos jo valiai.⁹³ Aptariamas požymis yra nelogiškas, kadangi veika pasireiškia žmogaus pirkimu – pardavimu, o jos padarymo būdas – sumokėjimu.⁹⁴ Manytina, jog užtektų nustatyti sandorio sudarymą, ir tai jau leistų veiką inkriminuoti kaip prekybą žmonėmis.

⁹¹ Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. balandžio 5 d. direktyva 2011/36 dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti ES Tarybos Pamatinį sprendimą 2002/ 629/ TVR [2011] OL L 101., *supra* note 44.

⁹² Europos Tarybos aiškinamoji ataskaita dėl 2005 m. Europos Tarybos konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-01]. <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/197.htm>>.

⁹³ Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 59.

⁹⁴ *Ibid.*

Akivaizdu, kad pats būdas apima pačią veiką, todėl pakaktų nustatyti tik žmogaus pirkimą. Tokie neatitikimai atsirado todėl, kad Tarptautinėje teisėje suformuluota definicija buvo perkelta į nacionalinę teisę nepašalinus iš jos tam tikrų netikslumų. Tokių neatitikimų, nagrinėjant prekybos žmonėmis normą, galime pastebėti ir daugiau, pavyzdžiui, veika – nukentėjusiojo laikymas nelaisvėje sutampa su atėmimo galimybės priešintis požymiu, taip pat gali sutapti ir fizinio smurto bei grasinimo požymiai.⁹⁵ Todėl visada kaltinamajame arba apkaltinamajame nuosprendyje yra patartina tiksliai nurodyti, kokiais veiksmais pasireiškė veika, o kokiais – jos padarymo būdas.

Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis yra formalioji, baigtumo momentas yra siejamas su veika, o ne kilusiais padariniais. Dar viena opi problema kyla dėl to, jog įvairiose literatūrose galime rasti, kad verbavimas ir gabenimas yra nurodomos kaip materialios veikos.⁹⁶ Tačiau prof. O. Fedosiukas nesutinka su tokia išsakyta nuomone, nes sunku nurodyti žmogaus pirkimo-pardavimo padarinius išskirtinai baudžiamajai teisei būdinga forma.⁹⁷

Siekiant asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn yra būtina nustatyti du subjektyviuosius požymius, t.y. asmens kaltę ir pakaltinamumą. Pastarojo požymio baudžiamojoje teisėje įrodinėti nereikia, nes prezumuojama, kad visi žmonės yra pakaltinami.⁹⁸ Analizuojamo nusikaltimo kaltės tyčios forma yra tiesioginė. Prof. O. Fedosiukas siūlo tokį prekybos žmonėmis tyčinės kaltės turinį⁹⁹:

- 1) Asmuo supranta, kad įgyja, perleidžia, verbuoja, gabena ar laiko nelaisvėje kitą žmogų;
- 2) Žino, kad palenkiant asmens valią prieš jį bus panaudotas bent vienas iš anksčiau aptartų veikos padarymo būdų;
- 3) Turi siekį, kad asmuo būtų jo ar kitų asmenų, kuriems jis perleidžia nukentėjusįjį išnaudojamas normoje nurodytais tikslais;
- 4) Nori taip veikti.

Kaip žinoma iš baudžiamosios teisės teorijos, prekyba žmonėmis turi ir fakultatyvų nusikalstamos veikos požymį – nusikalstamos veikos padarymo tikslą, kuris yra įrodinėjamas kiekvienoje prekybos žmonėmis byloje. Šiuo atveju nusikalstamos veikos padarymo tikslas gali pasireikšti kaip kaltininko žinojimas arba siekis, kad auka¹⁰⁰: 1.) būtų įtraukta į prostituciją; 2.) būtų pelnomasi iš asmens prostitucijos; 3.) būtų išnaudojama pornografijai ar priverstiniam darbui ar

⁹⁵ Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 59.

⁹⁶ Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R., *supra* note 68, p. 15.

⁹⁷ Fedosiuk, O., *Ibid*, p. 56.

⁹⁸ Piesliakas, V. *Lietuvos Baudžiamoji teisė*. Pirmoji knyga, Vilnius: Justitia, 2009, p. 87.

⁹⁹ Fedosiuk, O., *Ibid*, p. 60.

¹⁰⁰ Fedosiuk, O., *Ibid*, p. 63.

paslaugoms įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti ar kitais išnaudojimo tikslais. Kad būtų galima inkriminuoti vieną iš išnaudojimo tikslų, reikia įrodyti, kad kaltininkas pats siekė vieno iš tikslų arba žinojo, jog asmenys, kuriems bus perleista auka, įgyvendins bent vieną iš nurodytų tikslų.¹⁰¹

Darytina išvada, jog kaltininkas nebūtinai turi pats siekti išnaudojimo tikslo, užtenka, jog jis žino, kad nukentėjęs asmuo perleistas kitiems asmenims bus išnaudojamas. Remiantis prof. O. Fedosiuko nuomone, išnaudojimo tikslas prekyboje žmonėmis yra kur kas platesnis nei įprasta, nes jis gali reikštis ne tik kaip subjektyvus kaltininko siekis, tačiau ir kaip jo bendras suvokimas, kad verbuojamas, gabenamas, parduodamas ar laikomas nelaisvėje žmogus yra esamo arba būsimo išnaudojimo objektas.¹⁰²

Teismų praktikoje dažniausiai kyla problema dėl žmogaus laisvės pažeidimo mechanizmo atskleidimo. Veika pagal LR BK 147 straipsnį gali būti kvalifikuojama tik nustačius, kad asmens laisvė buvo pažeista. Jeigu nėra nustatoma, jog asmens laisvė buvo pažeista, tuomet pagal LR BK 147 straipsnį negalime kvalifikuoti padarytos nusikalstamos veikos. Dažniausiai, jeigu nėra nustatoma, kad asmens laisvė buvo pažeista, veiką kvalifikuojame pagal LR BK 307 straipsnio vieną iš numatytų veikų. Kaip baudžiamųjų įstatymų saugomas gėris, laisvė suprantama dviem aspektais: kaip fizinė žmogaus laisvė ir (ar) kaip jos valios laisvė.¹⁰³ Pirmuoju atveju, fizinė žmogaus laisvė pasireiškia kaip galimybė daryti kūno judesius, judėti erdvėje, taip pat pasirinkti savo buvimo vietą. Antruoju atveju, žmogaus valios laisvė reiškia jo galimybę pasirinkti savo elgesio variantą – tai saugumas nuo kito žmogaus valios neteisėto prievartinio primetimo. Pažeisti kito žmogaus valios laisvę reiškia priversti jį elgtis taip, kaip nori kaltininkas.¹⁰⁴ Pabrėžtina tai, kad fizinė žmogaus laisvė dažniausiai yra atimama panaudojant fizinę ar psichinę prievartą, o valios laisvės apribojimų spektras yra kur kas platesnis – jis apima ne tik prievartą, tačiau ir apgaulę, psichinį ir fizinį bejėgiškumą. Autorė sutinka su prof. O. Fedosiuko nuomone, kad toks prekybos žmonėmis normos aiškinimas yra per siauras, todėl pasmerkia normą tam tikrais atvejais neveikti, nes pašalina galimybę ją taikyti, kai žmogų parduoda jo paties sutikimu. Esant aukos sutikimui, pagrįsti prekybą žmonėmis remiantis vien tradicine laisvės samprata praktiškai neįmanoma.¹⁰⁵

¹⁰¹ Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R., *supra* note 68, p. 20.

¹⁰² Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 60.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Milinis, A., *et al. Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga.* Vilnius: Justitia, 2013, p.

¹⁰⁵ Fedosiuk, O., *supra* note 50, p. 91.

Mokslininkas O. Fedosiukas teigia, kad geriausiai laisvės pažeidimo mechanizmą prekiaujant žmonėmis nusako sąvoka „*laisvę varžanti kontrolė*“, nes ji suponuoja laisvės varžymo tęstinumą¹⁰⁶, o tik nuolat išnaudojamo žmogaus kontroliavimas sudaro pagrindą juo disponuoti. Tokia kontrolė gali būti tiek tiesioginė, t.y. akivaizdi, atvira, tiek ir netiesioginė, t.y. užmaskuota, paslėpta. Prie tiesioginės kontrolės galima priskirti atvejus, kai nukentėjusiojo elgesys kontroliuojamas naudojant fizinę arba psichinę prievartą, taip pat, kai manipuluojama vaiku, psichiškai nesveiku asmeniu. Šiuo atveju aukos laisvės varžymas yra išreikštas akivaizdžiai.¹⁰⁷

Lietuvos teismų praktikoje galima surasti daug pavyzdžių, kai nukentėjusiojo elgesys kontroliuojamas tiesiogiai. Tokią akivaizdžią kontrolę galime matyti Lietuvos apeliacinio teismo byloje, kurioje H. S., nuteistas už tai, kad 2010 m. sausio 1 d. naktį, bute, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, veikdamas bendrininkų grupė galimai su asmeniu, kurio atžvilgiu baudžiamoji byla išskirta, įkalbinėjo siekdamas paveikti J. K., kad ši savo noru sutiktų vykti į Vokietiją verstis prostitucija, nurodė, kad už ją jau yra sumokėti pinigai – 2 000 eurų (6900 litų), jai nesutikus bei bandant pabėgti iš buto, panaudojo fizinį smurtą, tempė už plaukų bei ne mažiau kaip du kartus ranka sudavė į veidą bei kumščiu į kojas, padarant nukentėjusiajai kraujosruvas veide, kairėje rankoje ir abiejose kojose, tokiu būdu nežymiai sutrikdė sveikatą, grasino, kad ji iš buto neišeis ir bus išvežta dirbti prostitute, verbavo panaudodamas fizinį smurtą, siekdamas, kad J. K. būtų įtraukta į prostituciją ir būtų pelnomasi iš jos prostitucijos. Tačiau teismas pagrįstai rėmėsi nukentėjusiosios parodymais: „*H. S. įvykdyta prekyba žmonėmis yra baigtas nusikaltimas, veikta tiesiogine tyčia. H. S. vaidmuo šio nusikaltimo padaryme buvo aktyvus, jis pats betarpiškai naudojo fizinį smurtą prieš nukentėjusiąją, jai grasino. Kaip jau buvo minėta, nagrinėjamu atveju nustatyta, kad H. S. verbavo nukentėjusiąją J. K. į prostituciją, panaudodamas prieš ją fizinį smurtą ir grasinimus. Nuteistasis prekybą žmonėmis įvykdė iš savanaudiškų paskatų, siekdamas pasipelnyti iš kito asmens prostitucijos*“¹⁰⁸.

Kitoje apeliacinio teismo pateiktoje byloje taip pat matomas akivaizdus laisvės suvaržymas. Ž. S. ir V. K. nuteisti už tai, kad 2000 m. balandžio mėn., iš anksto susitarę ir veikdami grupėje, siekdami įtraukti merginas į prostituciją ir pasipelnyti, pasinaudodami G. P. pažeidžiamumu, paimdami jos pasą, apgaule žadėdami gerą darbą bei gerą uždarbį, ko iš tikrųjų negalėjo užtikrinti, Ž. S. verbavo G. P. dirbti prostitute, gabeną ją iš Telšių į Mažeikius ir degalinės teritorijoje pardavė,

¹⁰⁶ Fedosiuk, O., *supra* note 50, p. 92 – 93.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 71/2014.

o V. K., pasinaudodamas pastarosios priklausomumu, nupirko už 1000 Lt, apie dvi savaites naudodamas fizinį smurtą ir grasinimus, laikė užrakintame bute, Mažeikių m., ir, įtraukdamas ją į prostituciją, 2002 m. balandžio 16 d. išgabeno iš Lietuvos į Ispaniją. Ir šioje byloje teismas pagrįstai rėmėsi nukentėjusiosios parodymais. „*Kodėl pasienyje vykusių patikrinimų metu, nukentėjusioji G. P. tylėjo ir nesisakė esanti išvežama prievarta, matyti iš jos parodymų. Akivaizdu, kad nukentėjusioji buvo įbauginta ir visiškai priklausoma nuo V. K. (neturėjo paso, pinigų). Kartą patyrusi pastarojo smurtą, ji žinojo, kad apelianto grasinimai yra realūs ir ji privalo vykdyti visus jo nurodymus: „V. mums pasakė, kad jeigu pasienyje paklaus, ko vykstame, kad atsakytume, kad ilsėtis. Aš klausiau jo nurodymų, nes bijojau, o apie pabėgimą net negalvojau, <...> turėjau tiesiog vykdyti V. nurodymus ir į Ispaniją vykau prieš savo valią“.* Net po to, kai nukentėjusiajai pavyko pabėgti iš viešnamio, ji nesikreipė į teisėsaugos institucijas, kadangi bijojo V. K. keršto („V. buvo prigrasinęs susidoroti, sakė, kad nušaus mane, todėl policijai nei Ispanijoje, nei Lietuvoje nepranešiau“), tad, juo labiau, nebūtų galėjusi apie tai prasitarti pasienio pareigūnams, kuomet autobusiuke šalia jos sėdėjo V. K.“¹⁰⁹.

Prekyboje žmonėmis daug dažniau pasitaiko netiesioginės asmens kontrolės atvejų, kurie yra paslėpti, pavyzdžiui, suteneris kontroliuoja prostitutę, darbdavys – nelegalų darbuotoją, gabentojas – gabenamąjį ir panašiai.¹¹⁰ Šiuo atveju laisvės varžymas nėra išreikštas akivaizdžiai, matomai. Tai laisvę varžanti kontrolės forma, kai ji grindžiama ne prievarta, o sudaromas tam tikras susitarimas tarp aukos ir kaltininko, sukuriamas vaizdas, kad auka šiuo atveju savanoriškai sutinka būti išnaudojama ir kontroliuojama. Dažniausiai tai yra būdinga nelegalioms veiklos sritims. Užmaskuotą laisvę varžančią kontrolę parodo šios aplinkybės: judėjimo laisvė, kontroliuojamas kasdienis gyvenimas, užblokuojami socialiniai tinklai, tapatybės dokumentų pasisavinimas, atidirbimas tariamos skolos, neteisiniai darbo konfliktų sprendimo būdai ir pan. Visos išvardintos aplinkybės dažniausiai būna būdingos aukos išnaudojimo stadijoje. Tai puikiai atsispindi Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2003 m. rugsėjo 16 d. kasacinėje nutartyje. A. A. ir V. G. 2002 m. sausio 25 d., apie 1 val. nakties, Klaipėdos m., iš anksto susitarę ir veikdami bendrai grupe, norėdami gauti materialinės naudos, turėdami tikslą seksualiai išnaudoti bei Lietuvos Respublikos teritorijoje, Klaipėdos mieste, priversti užsiimti prostitucija, iš tardymo metu nenustatytų asmenų už 800 JAV dolerių įgijo Baltarusijos Respublikos pilietes – T. Š. bei T. S., tuo padarė nusikaltimą, numatytą 2000 m. BK 147 str. A. A. ir V. G. mano, kad Apygardos teismo nuosprendis turi būti panaikintas,

¹⁰⁹ Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 228/2009.

¹¹⁰ Fedosiuk, O., *supra* note 50, p. 92.

nes jų atžvilgiu netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas (BPK 369 str. 1 d. 1 p.). Jie nesutinka su įrodymų vertinimu, padarytu apygardos teismo, pripažįstant juos kaltais, padarius nusikaltimą, numatytą BK 147 str. Kaltinamieji teigia, kad byloje nėra surinkta įrodymų, jog A. A. ir V. G. būtų apriboję nukentėjusiųjų laisvę: jos turėjo buto raktus, galėjo laisvai išeiti ir pareiti ar kreiptis pagalbos, jeigu su jomis būtų buvę netinkamai pasielgta. Jos važinėjo taksi, susitikdavo su kitais asmenimis, bute buvo dar viena mergina, todėl šios aplinkybės tik patvirtina, kad nukentėjusiųjų laisvė apribota nebuvo ir jų noras išvykti ar pasilikti priklausė tik nuo jų pačių. A. A. ir V. G. teigia, kad jų veikoje nėra BK 147 str. numatyto nusikaltimo objekto – asmens laisvės. Tačiau teismas pagrįstai netenkino kaltinamųjų skundų ir pasisakė, kad: *„nukentėjusiųjų laisvė buvo apribota. Iš jų buvo paimti pasai, jos neturėjo pinigų, pas klientus jos buvo nuvežamos ir atvežamos, t.y. kontroliuojamos. Taigi iš to galime daryti išvadą, kad nukentėjusiųjų laisvė buvo apribota“*¹¹¹.

Kitoje Lietuvos Apeliacinio teismo 2005 m. rugsėjo 16 d. nutartyje teismas pasisako dėl netiesioginio laisvės suvaržymo. *„A. B. nuteistas už tai, kad veikdamas bendrai su S. Ž., turėdami tikslą gauti turtinės naudos, pirko kitą asmenį, kurį jo sutikimu pasikėsino gabenti prostitucijai iš Lietuvos Respublikos. Nusikalstamos veikos padarytos esant šioms aplinkybėms: A. B. kartu su S. Ž., turėdami tikslą gauti turtinės naudos, ieškojo asmenų, kurie norėtų vykti iš Lietuvos Respublikos į Angliją verstis prostitucija. Tokį asmenį (nusikalstamą veiką imituojantį modelį Nr. 3, vardu Jurgita) ir to asmens pardavėją (nusikalstamą veiką imituojantį modelį Nr. 1) surado S. Ž. Jis apie šiuos asmenis pranešė A. B., organizavo jų susitikimą - Gargždų mieste, prie J. Janonio g. 17 namo, 2004-07-29. Tą dieną, apie 17 val., susitikimo metu A. B. už nusikalstamą veiką imituojantį modelį Nr.3 - merginą Jurgitą - nusikalstamą veiką imituojančiam modeliui Nr. 1 sumokėjo 850 litų ir taip tą merginą įgijo. Už tai, kad nusikalstamą veiką imituojantis modelis Nr. 1 merginą nugabentų iš Gargždų į Klaipėdą ir perduotų ją ir jos pasą prie viešbučio „Klaipėda“ lauksiančiai liudytojai R. P., A. B. nusikalstamą veiką imituojančiam modeliui Nr. 1 davė dar 50 litų. Kol nusikalstamą veiką imituojantys modeliai ir S. Ž. A. B. prašymu vyko į Klaipėdą, A. B. su kitu automobiliu ir jį į Gargždus palydėjusiais R. S., M. P. į Klaipėdą nuvyko anksčiau, susitiko su R. P. ir susitarė su ja dėl įgytos merginos sutikimo, apgyvendinimo sąlygų, iki ši bus išgabenta iš Lietuvos Respublikos. Kai nusikalstamą veiką imituojantys modeliai ir S. Ž. atvyko į A. B. nurodytą vietą, juos pasitiko R. P., kuriai, kaip buvo liepęs A. B., nusikalstamą veiką imitavęs modelis Nr.1 perdavė nusikalstamą veiką imitavusį modelį Nr.3 ir jos pasą. Tuojau pat po šių veiksmų, merginos perdavimo vietoje, S. Ž. ir R. P. sulaikė policijos pareigūnai. A. B. taip pat netrukus buvo sulaikytas. Taip dėl aplinkybių,*

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-538/2003.

*nepriklausančių nuo A. B. ir S. Ž. valios, nusikalstamą veiką imituojančio modelio Nr. 3 išgabenti prostitutijai iš Lietuvos Respublikos nepavyko*¹¹². Iš šios nutarties matyti, kad nukentėjusiajai buvo žinoma ir išaiškinta, jog ji bus išvežta į Angliją dirbti prostitute, jai buvo detalios išaiškintos darbo sąlygos ir pobūdis. Nusikalstamą veiką imitavęs modelis Nr. 1, buvo nugabentas į Klaipėdą kur turėjo laukti kelias dienas, kol bus išvežta į Angliją ir iš jos buvo paimtas pasas. Visa tai sudaro aplinkybes, jog buvo suvaržyta asmens laisvė.

Analizuojant teismų praktikos prekybos žmonėmis bylas pastebima, kad priešingumas laisvei yra skirtingai motyvuojamas, kai nusikaltimas atskleistas stadijoje, kai auka jau buvo išnaudojama (laisvę varžančią kontrolę gali rodyti asmens dokumentų atėmimas ir ribotos galimybės ištrūkti iš išnaudojimo tinklo, judėjimo laisvės ir kasdienio gyvenimo kontrolė, trukdomi socialiniai pokyčiai, skolų, kurias būtina atidirbti, primetimas ir t.t.) ir kai sandoris atskleistas anksčiau – verbavimo, gabenimo stadijoje (nukentėjusysis dar nėra išnaudojamas ir griežtai kontroliuojamas). Lietuvos teismų praktikoje nusikalstama veika retai kada atskleidžiama išnaudojimo stadijoje, daug dažniau veiką pavyksta atskleisti jau anksčiau.¹¹³

2.2. Prekybos vaikais nusikaltimo sudėties išskirtinumas lyginant ją su prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtimi

Prekyba vaikais kaip ir prekyba žmonėmis – tarptautiniu mastu pripažintas nusikaltimas, šiurkščiai pažeidžiantis žmogaus teises. Prekyba vaikais yra prekybos žmonėmis reiškinių dalis, išsiskirianti tuo, kad kėsiamasi į labiausiai pažeidžiamus asmenis – vaikus. Vaikų pažeidžiamumas šiuo atveju pasireiškia kaip visiškos socialinės, psichinės ir fizinės brandos nebuvimas.¹¹⁴

Tarptautiniai bei Europos Sąjungos teisės aktai, kovojantys su prekyba vaikais, yra aptarti pirmajame šio darbo skyriuje. Daugelis prekybos žmonėmis ir prekybos vaikais sudėties požymių sutampa, todėl šiame poskyryje aktualu išanalizuoti prekybos vaikais specifiškumą, lyginant jį su prekybos žmonėmis norma. Esminis požymis, kuris lemia šio nusikaltimo išskirtinumą, yra šio nusikaltimo objektas.¹¹⁵ Tiesioginis objektas – vaiko neliečiamybė, laisvė, normalus vaiko

¹¹² Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-353/2005.

¹¹³ Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 57.

¹¹⁴ Nikartas, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*. 2009, Nr. 2 (64), p. 104.

¹¹⁵ *Ibid*, p. 120.

vystymasis, o papildomas objektas – vaiko šeimos interesai.¹¹⁶ Vaiko pirkimo arba pardavimo normoje nėra numatytas nukentėjusiojo valią palaužiančių būdų panaudojimas, tai labai palengvina veikos įrodinėjimą, kaip ir neatsižvelgiama į vaiko sutikimą. Šiuo atveju užtenka nustatyti bent vieną iš nusikalstamos veikos alternatyvių veiksmų, kad būtų galima inkriminuoti šią veiką. Yra išskiriamos šios alternatyvios veikos¹¹⁷:

- 1) Siūlymas pirkti;
- 2) Kitaip įgyti vaiką;
- 3) Vaiko pardavimas, pirkimas ar kitoks perleidimas;
- 4) Vaiko įgijimas;
- 5) Verbavimas;
- 6) Gabenimas;
- 7) Laikymas nelaisvėje.

Didžioji dalis veikų jau yra aptartos šio darbo 2.1. poskyryje prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymiai, todėl nagrinėjant vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtį nekartotini požymiai, kurie yra analogiški abejoms veikoms.

Išskirtinai vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtyje yra aiškinamas siūlymas pirkti ar kitaip įgyti vaiką, už tokį veiksma yra tiesiogiai numatyta baudžiamoji atsakomybė. Lyginant su prekyba žmonėmis, toks požymis numatytas todėl, kad nusikaltimo objektas yra vaikas, kurio atžvilgiu, kaip jau buvo minėta tiek tarptautinių, tiek ir Europos Sąjungos teisės aktų, yra sustiprinta teisių ir interesų apsauga, kėsintis į vaiką suponuoja didesnį nusikaltimo pavojingumą.¹¹⁸ Antroji alternatyvi veika yra verbavimas – ji, kaip ir prekyboje žmonėmis, suprantama kaip skatinimas atlikti tam tikrus veiksmus (duoti sutikimą, pasirašyti sutartį, vykti į užsienį ir t.t.), kurie vėliau leis nepilnametį asmenį išnaudoti. Išskyla dar vienas problemiškas klausimas – ar verbavimo veika laikytini tokie veiksmai, kurie nukreipti ne į nukentėjusįjį vaiką, o trečiuosius asmenis, kurie jį teisėtai kontroliuoja bei turi teisę jo vardu priimti sprendimus, pavyzdžiui, tėvai, globėjai, įtėviai.¹¹⁹ Šiuo atveju reikėtų pripažinti, kad tretieji asmenys turėtų būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn, kadangi, kaip jau buvo minėta darbe, asmuo, nesulaukęs 18 metų, yra pažeidžiamas, nes nėra visiškai subrendęs ir už jo gerovę atsako tretieji asmenys.

¹¹⁶ Milinis, A., *et al.*, *supra* note 104, p. 211.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), *supra* note 3.

¹¹⁸ Nikartas, S., *supra* note 114, p. 121.

¹¹⁹ *Ibid*, p. 122.

Visi kiti objektyvieji požymiai, kaip ir buvo minėta darbe, yra analogiški prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėčiai.

Analizuojant subjektyviuosius požymius reikia pažymėti, kad svarbiausia įrodyti kaltininko suvokimą, jog jis kėsinaisi į vaiką. Teismams dažnai kyla problemų sprendžiant bylas, kuriose aukos yra nepilnametės, tačiau iki pilnametystės būna likę labai nedaug, pavyzdžiui, keli mėnesiai, kelios dienos ir pan., arba savo išorine išvaizda nesiskiria nuo pilnamečių asmenų, tokiu atveju kaltininkas gali būti suklaidintas ir jo veika tokiu atveju kvalifikuojama pagal prekybos žmonėmis normą. Nagrinėjant vaiko pardavimo arba pirkimo bylose kaltininko suvokimą, jog jis kėsinaisi į vaiką, teismai remiasi į seksualinės prievartos nusikaltimų bylose praktiką, kurioje suformuluoti kriterijai, kuriais remiantis nustatinėjama, ar kaltininkas galėjo ir turėjo suvokti asmens amžių.¹²⁰ Išskiriami kriterijai: 1.) santykių tarp kaltininko ir nukentėjusiojo ryšys (ar jie vaikystės draugai, ar giminaičiai, o gal juos sieja darbiniai reikalai); 2.) kiek ilgai kaltininkas pažįsta nukentėjusiąją; 3.) nukentėjusio asmens išoriniai požymiai (kūno sudėjimas, atrodymas kaip paauglės); 4.) nukentėjusiojo asmens amžius, kaip jau buvo anksčiau minėta, kad auka gali būti sulaukusi beveik pilnametystės amžiaus.

Vienoje Lietuvos apeliacinio teismo byloje išsamiai išaiškinta vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėties specifika. D. B. nuteista už tai, kad nurodytu laikotarpiu, t. y. 2006 m. balandžio 18–24 d., rengėsi išgabenti nepilnametę V. D. jos sutikimu verstis prostitucija iš Lietuvos Respublikos bei iš to pelnytis, tuo tikslu tarėsi ir bendrininkavo su savo broliu D. B., per kurį susisiekė su V. L. bei L. S., kurie sutiko padėti V. D. jos sutikimu išgabenti verstis prostitucija į užsienį, ir sutarė dėl kainos – 800 Lt, o paskutinę dieną, t. y. 2006 m. balandžio 23 d., V. D. apsigalvojus ir atsisakius vykti į užsienį verstis prostitucija, D. B., nežinant kitiems bendrininkams, nukentėjusiąją V. D. prievarta susigrąžino į nuomojamą butą ir laikė užrakintą nelaisvėje prieš nukentėjusiosios valią. Teismas konstatavo, kad *„BK 157 straipsnio 1 dalyje, skirtingai negu BK 147 straipsnio 1 dalyje, nėra numatyta, kad siūlymas pirkti vaiką būtų siejamas su jo laisvės suvaržymu ar apribojimu. Šių aplinkybių įrodinėjimas, kolegijos manymu, nėra būtinas. Vaiko pirkimo arba pardavimo atveju įstatymas įsakmiai nereikalauja nustatyti nukentėjusio asmens valią palenkiančių būdų panaudojimo, numatytų prekybos žmonėmis atveju, kaip BK 147 straipsnyje. Nors pagal tarptautinius dokumentus pagal kuriuos buvo pakeistas BK 147 straipsnio redakcija, prekybą žmonėmis apibūdina trinarė struktūra – veika, valios palaužimo būdai ir nusikalstamas tikslas, tačiau 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos*

¹²⁰ Nikartas, S., *supra* note 114, p. 121.

konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ir 2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis) nurodo, kad prekybos vaikais atveju nėra reikalingas antrasis elementas (valios palaužimo būdas). Taigi BK 157 straipsnio 1 dalyje numatytas siūlymas pirkti vaiką siejamas tik su subjektyviosios pusės požymių įrodinėjimu: su specialiųjų tikslų nustatymu – „žinojimu arba siekimu, kad vaikas būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš jo prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui. <...> Toks tikslas – visų trijų nuteistųjų siekimas, kad V. D būtų įtraukta į prostituciją ir iš to būtų gaunamos pajamos, kolegijos manymu, byloje yra įrodytas. <...> Joks vaikas, net jei jis priartėja prie pilnametystės slenksčio, negali duoti sutikimo užsiimti prostitucija, ir joks suaugęs asmuo negali pateisinti savo veiksmų tuo, jog vaikas sutiko verstis prostitucija ir išreiškė norą būti gabenamas gauti iš prostitucijos pelną ir juo dalytis. Vaiko amžius (iki 18 metų) savaime reiškia jo pažeidžiamą statusą. Būtina pasakyti, kad 2005 06 23 įstatymu Nr. X-272 įtvirtinus naują BK 157 straipsnio 1 dalies redakciją ir nepadarius jokių korekcijų BK 307 straipsnio 3 dalies redakcijoje, nepilnamečio gabenimas jo sutikimu verstis prostitucija į Lietuvos Respubliką ar iš jos, ir vaiko pirkimas ar pardavimas išties turi panašių požymių ir konkuruoja tarpusavyje. Tačiau BK 307 straipsnio 3 dalyje esanti norma, esant dabartinei BK 157 straipsnyje normos sudėčiai ir atsižvelgiant į nagrinėjamą atvejį, negali būti specialioji norma pastarosios normos atžvilgiu, nes joje, kolegijos manymu, neįžvelgiami jokie specialieji veikos požymiai. BK 157 straipsnio 1 dalis visiškai apima vaiko gabenimą jo sutikimu verstis prostitucija, o siūlymas pirkti vaiką, jo pardavimas atitinka BK 307 straipsnio 3 dalyje numatytą pelnymąsi iš jo prostitucijos. Taigi *lex specialis derogat lex generalis* normų konkurencijos įveikimo taisyklė šiuo atveju neturėtų būti taikoma. Griežtesnė norma, esanti BK 157 straipsnio 1 dalyje, apima švelnesnės normos požymius ir veika kvalifikuotina pagal straipsnį, numatantį griežtesnę atsakomybę”¹²¹.

2.3. Prekybos žmonėmis bylos, kai nusikaltimas atskleistas aukų išnaudojimo stadijoje

Analizuojant teismų praktikos pavyzdžius pastebima, kad bylų, kuriose nusikalstama veika būtų atskleista išnaudojimo stadijoje, yra labai nedaug. Išnaudojimo stadijoje priešingumas laisvei yra pagrindžiamas lengviau, kadangi šiuo atveju laisvę varžančią kontrolę gali rodyti tokie požymiai: tapatybės dokumentų atėmimas ir ribotos galimybės ištrūkti iš išnaudojimo tinklo,

¹²¹ Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-11/2008.

judėjimo laisvės ir kasdienio gyvenimo kontrolė, neteisiniai drausmės palaikymo būdai, trukdomi socialiniai pokyčiai, skolų, kurias būtina atidirbti, primetimas, delsimas mokėti atlyginimą ir kiti panašūs būdai.¹²² Taip pat pažymėtina, kad atskleidus nusikaltimą išnaudojimo stadijoje dažniausiai minėti požymiai būna jau įgyvendinti, pavyzdžiui, iš asmens atimti dokumentai, kurių jis nebeturi, ar merginos išnaudojimas už jai primetamą skolą ir panašiai. Šioje stadijoje auka jau yra išnaudojama, o ne dar tik ruošiamasi, planuojama ją išnaudoti, todėl tokių bylų įrodinėjimas yra kur kas paprastesnis. Iš teismų praktikos matyti, kad dažniausiai kaltinami prekyba žmonėmis tik tie asmenys, kurie įgijo ar pardavė asmenis prostitutacijai į užsienio šalis.¹²³ Kaip jau šiame darbe buvo minėta, prekyba žmonėmis nėra tik žmonių pardavimas į užsienį. Tai akcentuoja tiek tarptautiniai teisės aktai, tiek ir Europos Sąjungos direktyvos, kurios nustato, kad prekyba žmonėmis gali vykti ne tik tarpvalstybiniu mastu, tačiau ir šalies viduje. Nelegalaus pobūdžio sandoriai gali vykti Lietuvos valstybės ribose, pavyzdžiui, vienas suteneris įgyja merginas iš kitame mieste veikiančio sutenerio. Kitu atveju, kiekvienas suteneris, net ir neprievarčiais metodais užverbavęs naują prostitutę, beveik neišvengiamai įtraukia ją į laisvę varžančią kontrolę.¹²⁴ Tačiau pastebima tendencija, kad jeigu asmuo nėra gabenamas į užsienį, o perleidžiamas iš vieno sutenerio kitam vietiniu mastu, dažniausiai jų veika būna kvalifikuojama kaip pasipelnymas iš prostitutijos. Prof. O. Fedosiukas išskiria dvi priežastis, kodėl taip atsitinka¹²⁵: 1.) neteisingai suprantamas prekybos žmonėmis normos turinys; 2.) sąvadavimas dažniausiai atskleidžiamas taikant šios nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Tokiose bylose pastebima, kad suteneriai kontroliavo 7 – 8 merginas, iš kurių dalis Lietuvoje gyveno nelegaliai, tai – Baltarusijos, Rusijos, Ukrainos, Moldovos ir kitų šalių pilietės. Tikėtina, kad jas kažkas užverbavo jų šalyse ir jos buvo parduotos Lietuvos suteneriams.¹²⁶ Merginų gyvenimas buvo kontroliuojamas, varžoma jų laisvė, tačiau pritrūkus įrodymų suteneriai išvengia kaltinimo dėl nusikaltimo prekybos žmonėmis.

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. spalio 27 d. nuosprendis atskleidžia laisvę varžančią kontrolę naudotą prieš merginas, išnaudojimo stadijoje. Kaltinamieji D. A. , R. C. , K. A. , R. S. , R. Š. ir S. K. (ikiteisminis tyrimas S. K. atžvilgiu buvo atskirtas į atskirą ikiteisminį tyrimą, nes S. K. pasislėpė) nuteisti už tai, kad, veikdami įvairių sudėčių organizuotose grupėse, turėdami tikslą gauti turtinės naudos, 2005 m. sausio – 2006 m. kovo mėnesio laikotarpiu Lietuvoje ir Latvijoje verbavo merginas ir moteris, gabenavo jas į Angliją, Olandiją, Airiją ir,

¹²² Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 57.

¹²³ Fedosiuk, O., *supra* note 16, p. 72.

¹²⁴ Fedosiuk, O., *supra* note 16, p. 72.

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ *Ibid.*

panaudodami apgaulę, žadėdami įdarbinti, surasti būstą, žinodami, kad faktiškai nukentėjusios merginos ir moterys bus įtrauktos į prostituciją, pardavė jas paminėtose užsienio šalyse albanų ir kitų tautybių asmenims, kuriems užsienio šalyse pradėti ikiteisminiai tyrimai. Kaltinamieji D. A., R. C., K. A., R. S., R. Š. nesutinka su Vilniaus apygardos teismo 2010 m. vasario 11 d. priimtu nuosprendžiu. Kaltinamasis S. K. nesutinka su Vilniaus apygardos teismo 2009 m. lapkričio 12 d. priimtu nuosprendžiu. Jie nesutinka su įrodymų vertinimu, teigia, kad teismas rėmėsi prielaidomis, o ne surinktais byloje įrodymais. Jie nesutinka su apygardos teismo nuosprendžiu, pripažįstant juos kaltais, padarius nusikaltimą, numatytą BK 147 str. Kaltinamieji teigia neatlikę veiksmų pagal BK 147 str. (2000 m. redakcija) ir 147 str. 2 d. (2005 m. redakcija). Tačiau teismas pagrįstai rėmėsi nukentėjusiųjų bei liudytojų parodymais ir konstatavo, kad: „<...>nuteistieji, veikdami skirtingos sudėties organizuota grupe, panaudodami apgaulę, žadėdami padėti surasti gerai apmokamą darbą arba kartu pailsėti, įkalbėdavo nukentėjusiąsias vykti į užsienį; tokiu būdu palaužus nukentėjusiųjų valią ir joms davus sutikimą vykti į užsienį, bendrininkai suorganizuodavo merginų keliones, nupirkdavo bilietus ir vienas iš jų lydėdavo nukentėjusiąsias kelionės metu; atvykusioms į užsienį merginoms būdavo pranešama apie tai, kad teks verstis prostitucija; dėl negalėjimo savo lėšomis sugrįžti į Lietuvos Respubliką bei apsunkintos galimybės kreiptis pagalbos į oficialias įstaigas užsienyje (kalbos barjero ir pan.), pasimetimo ir nežinojimo kaip elgtis tokioje situacijoje, jos tapo faktiškai kontroliuojamomis ir jas kontroliavusių nuteistųjų buvo parduotos už suteiktą turtinę naudą asmenims, organizavusiems prostitucijos verslą užsienio valstybėse. <...> Atkreiptinas dėmesys į tai, kad asmens laisvė yra suvaržoma ne tik tada, kai asmuo visiškai netenka galimybės pasirinkti savo buvimo vietos ar elgesio varianto, bet ir tada, kai ši laisvė apribojama iš dalies. <...> Akivaizdu, kad būdamos apgautos dėl darbo pobūdžio, tapusios faktiškai kontroliuojamomis, nukentėjusiosios neteko dalies galimybių savo nuožiūra pasirinkti savo buvimo vietą ir elgesio variantą, todėl nuosprendį priėmęs teismas padarė pagrįstą išvadą, kad nukentėjusiųjų laisvė buvo suvaržyta. Asmens perleidimas suprantamas kaip išnaudojimo tikslais sudarytas sandoris, kurio metu kaltininkas perduoda nukentėjusią iš savo kontrolės į kito žmogaus kontrolę. Šiuo atveju merginų perleidimas pasireiškė tuo, jog apeliantai verbavo bei organizavo merginų keliones į užsienio valstybes žinodami, jog ten jos bus verčiamos teikti lytines paslaugas. Šis faktas prieš kelionę nuo nukentėjusiųjų buvo slepiamas, melagingai žadant surasti gerai apmokamą, legalų darbą. Perleidimas įvykdavo jau atvykus į užsienio valstybes, kuomet nukentėjusiąsias ir jas lydėjusius nuteistuosius pasitikdavo užsienyje veikę asmenys.<...> Byloje surinkti duomenys leidžia daryti neabejotiną išvadą, jog nuteistieji, perduodami merginas asmenims, organizavusiems

prostitucijos verslą užsienio valstybėse, turėjo iš to turtinės naudos. Tą aplinkybę, kad nuteistieji merginas verbavo, organizavo jų keliones į užsienio valstybes, jas gabeno bei perleido kitiems asmenims už tai gaudami turtinę naudą, patvirtina nukentėjusiųjų G. M., L. B., A. P. ir L. P., Didžiojoje Britanijoje nuteisto E. J. parodymai, informacija, gauta iš Airijos Respublikos ir Didžiosios Britanijos policijos pareigūnų apie piniginius pervedimus, įvykdytus per kompaniją “Western Union”, byloje esančios fonoskopinės ekspertizės duomenys. <...> albanų tautybės vyriškiai nuteistiesiems pinigus už parduotas merginas siuntė per kompaniją “Western Union”, patvirtina ir iš Didžiosios Britanijos bei Airijos Respublikos policijos pareigūnų gauti duomenys apie piniginius pervedimus, įvykdytus per kompaniją “Western Union”. <...> Iš šių duomenų matyti ir tai, kad didžioji dalis kaltinamiesiems pervestų piniginių sumų neviršija 600 svarų. Kaip matyti iš Didžiosios Britanijos policijos pareigūnų apklaustos liudytojos S. G. parodymų, tuo atveju, kai per kompaniją “Western Union” yra pervedama mažesnė pinigų suma, nei 600 svarų, pinigų siuntėjas neprivalo pateikti savo asmens dokumento. Tuo tarpu jei pervedama suma yra didesnė nei 600 svarų, yra būtinas siuntėjo asmens tapatybės nustatymas ir patikrinimas. Šiuo atveju akivaizdu, kad užsienyje veikę asmenys, siekdami, kad jų, kaip pinigų siuntėjų, asmenybė nebūtų identifikuota, D. A. ir K. A. siūsdavo pinigų sumas, mažesnes nei 600 svarų. Taigi, šios pirmiau aptartos aplinkybės leidžia daryti neabejotiną išvadą, kad nuteistieji, verbuodami, gabendami ir perduodami nukentėjusiąsias užsienio valstybėse veikiantiems asmenims, siekė iš to gauti turtinės naudos ir ją gavo. Kita vertus, teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad nusikalstamos veikos kvalifikavimui pagal BK 147 straipsnį pakanka nustatyti, kad nukentėjęs asmuo kaltininko buvo perduotas į kito asmens kontrolę, žinant, kad jis bus įtrauktas į prostituciją. Tuo tarpu ta aplinkybė, ar nustatytas už jį perduodamų pinigų faktas, esminės įtakos nusikalstamos veikos kvalifikavimui pagal šį BK specialiosios dalies straipsnį neturi. <...> Taip pat pažymėtina, kad kaltinamieji prieš merginas naudojo psichologinį smurtą ne siekdami jas įbauginti, o siekdami palaužti jų valią, jas verbuoti ir perduoti į prostituciją. Tokie jų nusikalstami veiksmai atitinka BK 147 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėties požymius. <...> Iš byloje esančių duomenų matyti, kad visi nuteistieji šioje byloje buvo iš anksto susitarę daryti sunkius nusikaltimus ir iš anksto tam ruošėsi – jaunų ir gyvenančių sunkiomis materialinėmis sąlygomis merginų nuteistieji ieškojo bendromis kryptingomis pastangomis, o vėliau jas apgaule įkalbėjo vykti į užsienį ir pardavė kitiems užsienyje veikusiems grupės nariams¹²⁷. Autorė sutinka su teismo nuosprendžiu, kuriame kaltininkų atlikti veiksmai kvalifikuoti pagal LR BK 147 str. 1 d. ir 147 str. 2 d. Iš byloje surinktų duomenų matyti, jog

¹²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-66/2011.

asmenys veikė skirtingos sudėties organizuotoje grupėje, kurioje buvo pasiskirstyta vaidmenimis, verbavimas pasireiškė tuo, kad asmenys susipažindavo su merginomis ir panaudodami apgaulę (dėl gerai apmokamo darbo viešbučiuose ar baruose) jas išgabendavo į užsienį, kur jos apgautos dėl darbo pobūdžio tapdavo faktiškai kontroliuojamos, nukentėjusiosios neteko dalies galimybių savo nuožiūra pasirinkti savo buvimo vietą ir elgesio variantą, todėl jų laisvė buvo suvaržyta. Merginos būdavo perleidžiamos albanų tautybės asmenims žinant, kad jos bus išnaudojamos verstis prostitucija ir gaudavo už tai turtinės naudos, kuri matoma iš piniginių perlaidų per kompaniją „Western Union“. Remiantis bylos medžiaga galima daryti išvadą, kad Lietuvoje veikusi organizuota grupė merginas į užsienį gabendavo toms pačioms albanų tautybės asmenų grupuotėms, su kuriomis palaikė nuolatinį ryšį.

Kitoje byloje argumentuotai atskleista netiesioginę laisvę varžanti kontrolė, kai nukentėjusiosios yra išnaudojamos. LAT teisėjų kolegija 2010 m. gegužės 25 d. nutartyje nustatė, kad R. M., būdama agentūros „Perspektyvus modelis“ savininke, asmeniškai pati (viso 15 nusikalstamų veikų) kartu su bendrininkėmis R. R. (4 nusikalstamos veikos) bei R. P. (3 nusikalstamos veikos) 2002 – 2004 m., turėdamos tikslą gauti turtinės naudos iš prostitucijos, verbavo ir organizavo merginų grupes, tarp kurių buvo ir nepilnamečių, ir jas gabeno į Jungtinių Arabų Emyratus, kur faktiškai jas kontroliavo ir perleido šeichui į prostituciją, gaudamos iš pastarojo atlygį už kiekvieną merginą. R. M. ir jos bendrininkės pačios gabendavo merginų grupes į JAE. Pobūvių metu šeichas pasirinkdavo jam patikusią merginą, kuri turėjo su juo lytiškai santykiauti. Po kelių dienų merginos būdavo parskraidinamos namo, kiekvienai būdavo sumokama apie 500 Lt. R. M. skunduose nurodo, kad merginų laisvė nebuvo varžoma, jos savo iniciatyva vyko į JAE, nes norėjo užsidirbti, tapatybės dokumentai iš jų nebuvo paimami, didžioji dauguma merginų kelionės metu negavo pasiūlymų lytiškai santykiauti. Tačiau teisėjų kolegija nesutiko su kaltininkės argumentais ir konstatavo, kad: *„kad R. M. verbavo merginas kelionėms pas šeichus, šiuo klausimu susirašinėjo su jais ir jų tarnais, elektroniniu būdu siuntė merginų pasų fotokopijas, tvarkė kelionių dokumentus (vizas, bilietus), lydėdavo merginas kelionėse arba pristatydavo jas grupių vadovėms R. R. ar R. P. Nors nemaža dalis merginų sutiko vykti į Jungtinius Arabų Emyratus savo noru, suprasdamos kelionės tikslą (galimam išnaudojimui prostitucijai), gaudavo už tai atlygį, po išvykų saugiai grįždavo namo, šie faktai neprieštarauja išvadai, kad jų verbavimas, gabenimas ir perleidimas šeichams prostitucijai, atlygio už tai gavimas, atitinka prekybos žmonėmis požymius. Šiuo kontekstu pažymėtina, kad merginos buvo gabenamos į musulmoniškų tradicijų šalį, kurioje galioja prostituciją draudžiantys įstatymai ir ją smerkiantys papročiai, taigi pačios kelionės negali*

būti vertinamos kaip saugios. Pagal teismų nustatytas aplinkybes, atsidūrusios svetimoje šalyje, merginos buvo kontroliuojamos ir turėjo menką pasirinkimą nepaklusti R. M. ir jos bendrininkų valiai. Būnant Jungtiniuose Arabų Emyratuose iki išvykimo atgal iš merginų buvo paimami pasai, jos buvo priverčiamos praeiti orumą žeminantį patikrinimą dėl galimų lytiškai plintančių ligų – buvo apžiūrimos gydytojo, turėjo duoti kraujo, gaudavo kontraceptikų. Merginos buvo apgyvendinamos tvoromis aptvertuose namuose, vartai buvo rakinami, taigi jų judėjimo laisvė buvo ribojama. Visos merginos buvo labai jauno amžiaus, didžioji dauguma – nepilnametės, slėpusios nuo tėvų tikrąjį kelionės tikslą, taigi lengvai pažeidžiamos. Kai kurios, nuslėpus nuo jų informaciją, kad gali tekti lytiškai santykiauti su šeichu, buvo apgautos dėl kelionės tikslo, kai kurios sutiko vykti pas šeichą tikėdamosios, kad šeichas jų nepasirinks. Kai kurioms merginoms buvo grasinama, kad jeigu jos atsisakys vykti į Jungtinius Arabų Emyratus, turės sumokėti už lėktuvo bilietus po 10 000 Lt. Nors tos kelionės nebuvo ilgos ir ne visos kelionėje dalyvavusios merginos buvo šeicho pasirenkamos lytiškai santykiauti, tačiau tai neneigia fakto, kad visos jos buvo gabenamos ir perleidžiamos seksualiniam išnaudojimui. Šeichui pasirinkus merginą, ši privalėjo su juo lytiškai santykiauti. Visi šie teismų konstatuoti faktai leidžia daryti išvadą, kad siekiant pelnytis iš merginų prostitucijos buvo naudojami jų laisvę varžantys ir valią palenkiantys metodai: grasinimai ir apgaulė, pasinaudojimas pažeidžiamumu. Nusikalstamos veikos padarytos tyčia, turint tikslą gauti turtinės naudos. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad R. M. nusikalstamos veikos atitinka prekybos žmonėmis objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius ir teisingai kvalifikuotos pagal BK 147 straipsnį (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija)¹²⁸. Nagrinėjamą bylą galime priskirti prie gerosios teismų praktikos, kadangi teismas šioje byloje teisingai konstatavo, R. M. ir R.R. bei R.P. gavo turtinės naudos iš merginų išnaudojimo prostitucijos tikslais. Verbavimas šioje byloje pasireiškia tuo, kad kaltininkės bendravo su šeichu, siuntė merginų pasų kopijas, tvarkė dokumentus, susijusius su kelione, pirkė lėktuvo bilietus. Kelionėje merginas lydėdavo viena iš kaltinamųjų, atsižvelgiant į tai, galime daryti išvadą, kad merginų laisvė buvo kontroliuojama. Byloje minima, jog iš merginų kelionės metu būdavo paimami pasai, o tai įrodo jų laisvės suvaržymą. Merginoms, atsisakius vykti į JAE, buvo grasinama, jog jos turės sumokėti už lėktuvo bilietus – šiuo atveju kaltininkių grasinimų paskirtis buvo primesti aukai savo valią ir užtikrinti jų elgesio kontrolę. Teismas konstatavo, kad didžioji dalis merginų vyko savo sutikimu, tačiau, kaip jau buvo minėtina teorinėje dalyje, aukų sutikimas neturi reikšmės ir šiuo atveju kaltinamųjų atlikti veiksmai atitinka BK 147 str. prekybos

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-289/2010.

žmonėmis požymius. Kadangi kaltininkės gavo turtinės naudos iš šeicho, kuriam nukentėjusios teikė seksualines paslaugas, ši byla yra atskleista aukų išnaudojimo stadijoje.

2.4. Prekyba žmonėmis bylos, kai nusikaltimas atskleistas aukų verbavimo stadijoje. Apgaulės ir aukų pažeidžiamumo požymių inkriminavimo specifika

Prekybos žmonėmis bylų, kuriose nusikaltimas atskleistas aukų verbavimo stadijoje, kaip jau darbe minėta anksčiau, yra kur kas daugiau, nei nusikaltimų, atskleistų išnaudojimo stadijoje. Taip yra todėl, kad tokia Lietuvos kaip šaltinio šalies specifika. Čia vietoje vyksta sandoriai, o išnaudojimas nukeliamas į užsienį, su tuo jau kovoja kitos valstybės. O vietinis išnaudojimas čia vis dar netraktuojamas kaip prekyba žmonėmis.

Aukų verbavimo stadijoje nukentėjusysis dar nėra išnaudojamas ir jo laisvė dažniausiai dar nėra kontroliuojama¹²⁹. Tokiu atveju, būsimą laisvės suvaržymą įmanoma nuspėti tik darant prielaidas. Dėl šios priežasties praktikoje iškilo problema dėl tokių atvejų pripažinimo prekyba žmonėmis. Būtent verbavimo stadijoje atskleistas nusikaltimas atsispindi vienoje iš dažniausiai cituojamų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų, kuri sukėlė daug diskusijų dėl tinkamo prekybos žmonėmis kvalifikavimo, joje buvo išsakyta itin kategoriška nuostata šiuo nagrinėjamu klausimu. „Prekyba žmonėmis yra vienas iš nusikaltimų žmogaus laisvei. Veika gali būti kvalifikuojama kaip BK 147 straipsnyje numatytas nusikaltimas tik nustačius, kad žmogaus laisvė buvo pažeista. Nagrinėjamoje byloje nuteistosios veiką kvalifikuojant pagal BK 147 straipsnį privaloma konstatuoti, kad nukentėjusios E. K. asmens laisvė buvo suvaržyta, palenkiant jos valią bent vienu iš BK 147 straipsnio (2005 m. birželio 23 d. redakcija) dispozicijoje nurodytų valios palenkimo būdų. Nors nagrinėjama veika buvo padaryta galiojant 2000 m. rugsėjo 26 d. BK 147 straipsnio redakcijai, tačiau byloje būtina vadovautis šiuo metu galiojančia BK 147 straipsnio redakcija, nes 2005 m. birželio 23 d. padarytais BK pakeitimais ir papildymais į nusikaltimo sudėtį įvedus papildomus objektyviusius požymius, veikų kvalifikavimo galimybės pagal BK 147 straipsnį susiaurėjo, ir šiuo požiūriu naują BK 147 straipsnio redakciją yra pagrindas laikyti atsakomybę švelninančiu įstatymu. Nenustačius, kad laisvė buvo suvaržyta, veika pagal BK 147 straipsnį negali būti kvalifikuojama. Tokiu atveju gali būti tik sprendžiamas baudžiamosios atsakomybės klausimas už vienos iš BK 307 straipsnyje numatytų veikų padarymą. Apeliacinės instancijos teismas išvadą, kad sandoriui pavykus pirkėjai galėtų visiškai kontroliuoti E. K., grindė „analogiškų bylų praktika“.

¹²⁹ Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 57.

*Toks įrodinėjimo būdas baudžiamojoje teisenoje neleistas. Nusikalstamos veikos požymiai kiekvienoje byloje turi būti įrodomi toje byloje surinktais duomenimis. Informacija apie tai, kas tam tikrais atvejais atsitinka prostitucija užsienio valstybėse užsiimančioms moterims, nėra pakankamas pagrindas daryti išvadą, kad E. K. valia nagrinėjamu atveju buvo palenkta*¹³⁰. Remiantis šia byla, buvo suformuluota prekybos žmonėmis priešingumo laisvei taisyklė: normoje, nurodytu būdu, turi būti palenkta aukos valia¹³¹. Priešingu atveju, veika neatitinka prekybos žmonėmis požymių. Ši nutartis užkerta kelią grįsti veikos priešingumą laisvei prezumpcija, kad patekus į nelegalios prostitucijos tinklą aukos laisvė bus neišvengiamai suvaržyta ateityje. Prof. O. Fedosiuko nuomone, tokia prezumpcija teoriškai yra pateisinama, nes nusikalstamos veikos priešingumas įstatymo saugomai vertybei baudžiamojoje teisėje netapatinamas su šios vertybės tiesioginiu pažeidimu, nes pačios vertybės dažnai formuluojamos abstrakčiai.

Remiantis prof. O. Fedosiuko išsakyta nuomone, neteisingai suprasta minėta kasacinė nutartis gali paskatinti praktikos nukrypimą nuo prekybos žmonėmis normos turinio ir teigiamų tendencijų, kurios buvo pradėjusios formuotis teismų praktikoje, galiojant 2002 m. BK 147 straipsnio redakcijai.¹³² Kaip to pavyzdį galima pateikti Šiaulių apygardos teismo 2006 m. rugsėjo 19 d. nuosprendį, kuriame nuteistieji A. K. ir A. J. kaltinami prekyba žmonėmis buvo išteisinti, remiantis anksčiau minėta Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartimi. A. K. ir A. J. padaryta prekybos žmonėmis veika perkvalifikuota į pelnydamasi iš kito asmens prostitucijos, nors iš nukentėjusiosios parodymų matyti, kad ji buvo verbuojama užsiimti prostitucija užsienyje, taip pat nukentėjusioji buvo apgaudinėjama (buvo teigiama, kad ji uždirbs daug pinigų, kad darbas bus nesunkus, galės sugrįžti, kai panorės, nors iš tikrųjų Londone ji susidūrė su negailestingu išnaudojimu – gaudavo tik 10 procentų nuo uždirbtų pinigų), užverbuota ji buvo kontroliuojama laisvę varžančios kontrolės sąlygomis (buvo perduota albanų gruputei, turėjo bėgti, kad išvengtų jų kontrolės). Šie faktai nepaneigti, atvirksčiai, nuosprendyje nukentėjusiosios parodymai vertinami kaip nuoseklūs, todėl lieka neaišku, kodėl teismas nesurado pagrindo pritaikyti prekybos žmonėmis normą. Teismo argumentai, kad 2005 m. prekybos žmonėmis redakcija susiaurino šio nusikaltimo požymius, taip pat, kad nukentėjusioji A. T. pati sutiko išvažiuoti į Londoną ir dirbti prostitute, jos laisvė nebuvo suvaržyta, nes ji naudojosi judėjimo laisve, jos atžvilgiu kaltinamieji A. K. ir A. J. nenaudojo fizinio smurto ar grasinimų, nėra įtikinami išteisinant profesionalius prekeivius žmonėmis. Manytina, kad

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006.

¹³¹ Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 57.

¹³² *Ibid*, p. 58.

būtent šis nuosprendis gerai identifikuoja pavojų, kad priešingai tarptautinės teisės reikalavimams ir atitinkamai Lietuvoje besiformuojančiai praktikai, cituotos kasacinės nutarties teiginiai gali būti suprasti klaidingai ir panaudoti kaip siekis išteisinti prekeivius žmonėmis.

Iš anksčiau analizuotos kasacinės instancijos sprendimo ir nagrinėtos teorijos galime konstatuoti, kad nutartyje išdėstytas požiūris nereikalauja, kad prieš auką būtinai būtų panaudotas fizinis smurtas, nors Šiaulių apygardos teismas cituojamame nuosprendyje būtent tai pabrėžė. Nagrinėjant teoriją jau buvo prieita prie išvados, kad palenkti aukos valią įmanoma ir nesmurtiniais būdais, įtvirtintais normoje. Grindžiant prekybos žmonėmis inkriminavimą, reikėtų susieti veikos priešingumą laisvei su atliekamomis veikomis ir taikomais būdais, kurie LR BK 147 straipsnyje ir yra laisvę varžančios kontrolės formos. Auka, sutinkanti su jai primetamu piktavališku, ar pasitelkiant apgaule, pasiūlymu, nėra laisva. Todėl prekybos žmonėmis priešingumą laisvei be tiesiogiai panaudotos fizinės ar psichinės prievartos, labai padėtų faktai, kad verbavimo, gabenimo, pirkimo-pardavimo, taip pat kitokio įgijimo-perleidimo atveju auka nebuvo laisva apsispręsti, nes¹³³:

1. Aukai buvo sakoma netiesa apie būsimą darbą, uždarbį, darbo sąlygas;
2. Auka buvo papirkinėjama, iš jos buvo reikalaujama gražinti į ją investuotus pinigus, taip darant ją priklausomą;
3. Auka sutiko būti išnaudojama dėl sunkios materialinės padėties, šeimos asocialumo, socialinės atskirties, sutrikusio intelekto, priklausomybės nuo narkotikų;
4. Buvo paimti aukos asmens dokumentai ir ji neturėjo galimybės persigalvoti ir laisvai pasitraukti, buvo naudojamas tuo, kad auka nemokėjo vietinės kalbos, auka buvo instruktuojama dėl konspiracijos, bendravimo su kitais asmenimis;
5. Prekeiviai elgėsi aukos atžvilgiu nepagarbiai, begėdiškai apžiūrinėjo, taip bauginami ir žemindami orumą;
6. Kiti faktai, rodantys užverbuoto asmens įstūmimą į normaliam gyvenimui nebūdingą ir laisvei plačiąja prasme prieštaraujančią padėtį, kai žmogus iš tikrųjų nėra laisvas apsispręsdamas.

Į šiuos šešis išvardintus prof. O. Fedosiuko siūlomus požymius, atsižvelgiama kai prieš asmenį netiesiogiai panaudojama fizinė ar psichinė prievarta. Apgaulės, priklausomumo bei pažeidžiamumo požymių nustatymas padeda pagrįsti ir priešingumą laisvei – tai rodo toliau darbe pateiktos bylos, kurios laikytinos geros praktikos.

¹³³ Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 58.

Lietuvos Apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 15 d. nuosprendyje kaltinamųjų veiksmai buvo atskleisti aukos verbavimo studijoje panaudojant apgaulės ir pažeidžiamumo požymius. Panevėžio apygardos teismo 2012 m. birželio 6 d. nuosprendžiu, N. A. ir D. S. pripažinti kaltais, padarę nusikalstamą veiką, numatytą LR BK147 straipsnio 1 dalyje. N. A. ir D. S. nuteisti už tai, kad, siekdami, jog nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją ir būtų pelnomasi iš jos prostitucijos, veikdami bendrininkų grupe su ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu asmeniu, prekiavo žmonėmis, t.y. pasinaudodami nukentėjusiosios O. G. pažeidžiamumu, apgaule – N. A., melagingai žadėdamas, kad iš prostitucijos galima uždirbti daug pinigų, verbavo ir perleido O. G. D. S., o D. S., įgijęs nukentėjusiąją, ją gabeno ir laikė nelaisvėje. 2011 m. sausio mėn. N. A. savo bute, įkalbėjo ir taip užverbavo O. G. vykti į Vokietiją dirbti prostitute, ją pusnuogę fotografavo, po ko, turėdamas tikslą O. G. išvežti į Vokietiją dirbti prostitute ir pelnytis iš jos prostitucijos, nuo 2011 sausio 13 d. iki 2011 m. sausio 15 d. laikė ją savo bute, ir perleido D. S., kuris, įgijęs nukentėjusiąją iš N. A., automobiliu gabeno nukentėjusiąją O. G. į S. K. priklausantį butą, kur laikė nelaisvėje iki 2011 m. sausio 18 d., kol ji buvo išlaisvinta policijos pareigūnų. N. A. ir D. S. nesutinka su Panevėžio apygardos teismo nuosprendžiu ir prašo jų padarytą veiką perkvalifikuoti iš BK 147 straipsnio 1 dalies į BK 22 straipsnio 1 dalį ir BK 307 straipsnio 2 dalį. Kaltinamieji apeliaciniais skundais nesutinka, jog pasinaudojo nukentėjusiosios pažeidžiamumu, teigia, kad O. G. niekieno neverčiama buvo pasirinkusi tokį gyvenimo būdą – pragyvenimui užsidirbti iš prostitucijos. Taip pat teigia, kad nebuvo naudota apgaulė, jie teigia, kad O. G. žinojo, kiek galima uždirbti už tokių paslaugų teikimą, kadangi prostitucija verčiasi nuo 17 metų, jau yra dirbusi prostitute Vokietijoje. Nesutikdama su jo pasiūlymu, nukentėjusioji galėjo priešintis aktyviais veiksmais, tačiau to nedarė. Taip pat apeliantai teigia, kad O. G. laisvė nebuvo suvaržyta, užrakintos jie jos nelaikė, ji galėjo bėgti, tačiau nebėgo. Teisėjų kolegijos vertinimu, aukščiau paminėti apeliantų skundų argumentai yra nepagrįsti, teismas konstatavo, kad „<...> pirmosios instancijos teismas išsamiai ir objektyviai ištyrė bylos aplinkybes. Byloje nustatyta, kad N. A. ir D. S. nukentėjusiosios O. G. valią palenkė pasinaudodami jos pažeidžiamumu bei pasitelkdami apgaulę. <...> nukentėjusios O. G. pažeidžiamumas pasireiškė – sunkia jos materialine padėtimi, nuolatinės gyvenamosios vietos ir pragyvenimo šaltinio neturėjimu, raidos ir intelekto sutrikimu, psichikos ir elgesio sutrikimu, kitais specifiniais asmenybės sutrikimais, apgaule – N. A., melagingai žadėdamas, kad iš prostitucijos galima uždirbti daug pinigų, ją užverbavo, suvaržė jos pasirinkimo laisvę ir perleido nukentėjusiąją D. S., o pastarasis, įgijęs nukentėjusiąją, ją gabeno ir laikė nelaisvėje, tikslu išvežti nukentėjusiąją į Vokietiją dirbti prostitute ir pelnytis iš jos prostitucijos.

Tai, kad nukentėjusioji O. G. nusikalstamos veikos padarymo metu galėjo suprasti su ja atliekamų veiksmų pobūdį ir reikšmę, aktyviai priešintis, išreikšti nesutikimą, šauktis kieno nors pagalbos (ką beje ji ir padarė, kreipėsi pagalbos į draugą Ž. V.), nereikia, kad ji nebuvo nepažeidžiama. <...> būtent apelianų akcentuojamas nukentėjusiosios gyvenimo būdas ir patvirtina jos pažeidžiamumą.<...> nukentėjusiajai O. G. sutikus vykti į Vokietiją verstis prostitucija, jai nebuvo aiškinamos nuvykimo į Vokietiją aplinkybės. <...> jai nebuvo leidžiama laisvai judėti, namuose ji būdavo užrakinta. <...> N. A. savo elgesiu siekė įgyti nukentėjusiosios pasitikėjimą bei palankumą, nes jis pasiūlė jai gyventi savo bute, vaišino ją gėrimais, pirkdavo maistą, <...> kad asmens sutikimas, duotas dėl apgaulės poveikio, pasinaudojant asmens pažeidžiamumu, negali būti laikomas savanorišku ir duotu suvokiant duodamo sutikimo aplinkybes <...> Be to, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad nukentėjusioji O. G. tik iš pradžių sutiko vykti į Vokietiją verstis prostitucija, vėliau ji persigalvojo, nebenorėjo išvažiuoti, tačiau bijojo apie tai pasakyti N. A. ir D. S., nes jai jie atrodė blogi žmonės. <...> Kolegija sutinka, kad asmens laisvė yra suvaržoma ne tik tada, kai asmuo visiškai netenka galimybės pasirinkti savo buvimo vietos ar elgesio varianto, bet ir tada, kai ši laisvė apribojama iš dalies. Akivaizdu, kad nukentėjusioji O. G., būdama pažeidžiama ir apgauta, bijodama fiziškai pasipriešinti nuteistiesiems (beje tam, kad būdama pažeidžiama nukentėjusioji bijotų nuteistųjų, šiuo atveju visiškai nebūtinai buvo fizinio smurto prieš ją panaudojimas ar grasinimai), būdama išvežta į jai nepažįstamą miestą, neturėdama pinigų, neteko dalies galimybių savo nuožiūra pasirinkti savo buvimo vietą ir elgesio variantų, todėl pirmosios instancijos teismas pagrįstai padarė išvadą, kad nuteistųjų neteisėtais veiksmais nukentėjusiosios O. G. laisvė buvo suvaržyta.<...>“¹³⁴. Šiuo atveju darytina išvada, jog teismas teisingai įvertino visų aukščiau išdėstytų aplinkybių visumą ir konstatavo, jog N. A. ir D. S. skundžiamu nuosprendžiu pagrįstai nuteisti pagal BK 147 straipsnio 1 dalį, perkvalifikuoti jų nusikalstamus veiksmus iš BK 147 straipsnio 1 dalies į BK 21 straipsnio 1 dalį arba 22 straipsnio 1 dalį ir 307 straipsnio 2 dalį nėra teisinio pagrindo.

Kitoje Lietuvos Aukščiausio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2010 m. gruodžio 7 d. nutartyje pasisakė dėl apgaulės ir pažeidžiamumo požymių. A. J. pagal BK 147 straipsnį nuteistas už tai, kad kartu su K. D., veikdami bendrininkų grupe, pasidaliję vaidmenimis, pasinaudodami B. B. priklausomumu bei pažeidžiamumu dėl jos sunkios socialinės ir materialinės padėties, siekdami ją įtraukti į prostituciją ir turėdami bendrą tikslą pelnytis iš jos prostitucijos, apgaulės būdu verbavo B. B. šiam nelegaliam darbui užsienyje (žadėdami B. B. gerai apmokamą

¹³⁴ Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75/2013.

darbą užsienio viešbučiuose ar baruose, nusišėdami nuo jos būsimo prostitutės darbo pobūdį), įkalbėjo B. B. vykti į Londoną. Kontroliavo kasdienį B. B. gyvenimą. A. J. kreipėsi į keleivių pervežimo firmą ir užsakė jai kelionės vietą mikroautobuse, apie merginą pranešė savo pažįstamiems, gyvenantiems Londone. K. D. ir A. J. B. B. įsodino į D. V. vairuojamą mikroautobusą. A. J. sumokėjo D. V. 400 Lt už jos kelionę. Taip B. B. buvo perleista Londone buvusiems tyrimo metu nenustatytiems bendrininkams, kurie ją įtraukė į prostituciją ir iš jos pelnėsi. Taip K. D. ir A. J., veikdami bendrininkų grupe, prekiavo žmonėmis. K. D. ir A. J. nesutinka tiek su Kauno apygardos teismo nuosprendžiu, tiek ir su Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžiu, kur jų veika inkriminuota pagal BK 147 str., tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas rėmėsi nukentėjusiosios bei liudytojų parodymais ir konstatavo, kad: „Apygardos teismas, išsamiai ir nešališkai ištyręs byloje esančius duomenis, pagrįstai nustatė, kad A. J., veikdamas bendrininkų grupe su K. D., pasinaudodami nukentėjusiosios B. B. priklausomumu bei pažeidžiamumu dėl jos sunkios socialinės ir materialinės padėties, siekdami įtraukti ją į prostituciją ir turėdami tikslą iš to pelnytis, apgaule verbavo ją šiam nelegaliam darbui užsienyje, perleido tyrimo nenustatytiems asmenims Londone, kurie įtraukė ją į prostituciją ir iš jos pelnėsi. B. B. pažeidžiamumas pasireiškia, tuo kad pas ją stebimas protinis atsilikimas iš vaikystės Dgn.: Lengvas protinis atsilikimas. <...> Vyrauja intelekto nepakankamumas. <...> B. B. šeimoje yra dar du broliai ir dvi seserys, šeimos materialinė padėtis yra labai sunki, dėl nustatyto lengvo protinio atsilikimo ji mokėsi Kauno mokykloje, nedirbo, 2004-07-18 jai gimė sūnus S., kuris, nesant sąlygų, augo vaikų namuose, nukentėjusiosios tvirtinimu, į Londoną dirbti vyko, nes norėjo padėti mamai, prie zoologijos sodo atvykę trys jaunuoliai domėjosi jos šeimynine padėtimi, todėl iš teismo jau nustatytų faktinių aplinkybių seka, jog kaltinamieji tai žinodami, pasinaudojo jos priklausomumu ir pažeidžiamumu dėl sunkios socialinės ir materialinės padėčių, apgaulės būdu, žadėdami jai normalų darbą Londone. Be to nustatyta, jog merginų išvežimui į prostitucijai buvo ieškoma besimokančių specialioje internatinėje ar statybininkų rengimo mokyklose, nes iš ten jos yra labiausiai pažeidžiamos. <...> Nustatyta, jog B. B. iš namų išvyko pasiėmusi tik rūbus ir asmens dokumentą, iki jos išvykimo į Londoną, pragyvenimui reikalingas buitines ir asmenines prekes bei maisto produktus jai teikė K. D.. Apeliacinės instancijos teismas, atsakydamas į analogišką nuteistojo apeliacinio skundo argumentą, pažymėjo, kad pirmosios instancijos teismas tai jau išsamiai ir teisingai išanalizavo. Teismai padarė pagrįstą išvadą, kad nukentėjusiosios valia buvo suvaržyta. Taigi nuteistojo veiksmai atitiko tiek ankstesnės, tiek naujos BK 147 straipsnio redakcijos prekybos žmonėmis objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius. Kadangi 2005 m. birželio 25 d. redakcija

BK 147 straipsnio 1 dalies redakcija nustato griežtesnę bausmę nei ankstesnis įstatymas, veikai pagrįstai taikytas 2000 m. rugsėjo 26 d. redakcijos BK 147 straipsnis¹³⁵. Analizuojamoje byloje aiškiai pastebimas verbavimas, apgaulės būdu nukentėjusioji užverbuota vykti į užsienį, kur jai žadamas legalus darbas viešbučiuose ar baruose, nuslepiant faktą, jog mergina bus įtraukta į prostituciją ir iš jos bus pelnomasi. Byloje nustatyta, kad kaltininkai žinojo ir suvokė, jog mergina yra pažeidžiama, nes su ja bendravo ir klausinėjo apie jos šeimą, materialinę padėtį, žinojo, kad ji turi mažametį vaiką, taip pat svarbus faktas, kad kaltinamieji norėjo ir siekė verbuoti lengvai pažeidžiamas merginas (buvo ieškoma merginų, besimokančių specialiose internatinėse mokyklose). Šioje byloje teismas teisingai nustatė, kad kaltinamųjų atlikti veiksmai vertinami kaip verbavimo stadijoje atliktas nusikaltimas, kadangi asmenys atliko verbavimą, gabenimą ir perleidimą kitiems asmenims, kurie įtraukė ją į prostituciją ir iš jos pelnėsi. K. D. ir A. J. atliktuose veiksmuose nenustatytas naudos gavimas iš B. B. išnaudojimo prostitucijos tikslams.

Taip pat aukščiau darbe jau analizuotose (1A-71/2014, 1A-228/2009, 2K-538/2003, 1A-66/2011) bylose nusikaltimas atskleidžiamas verbavimo stadijoje.

2.5. Prekybą žmonėmis kvalifikuojantys požymiai ir jų inkriminavimo specifika

Pagal šiuo metu galiojančią prekybos žmonėmis normą Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra išskiriami šie alternatyvūs kvalifikuojantys požymiai: veikos padarymas dviem ar daugiau nukentėjusių asmenų; kai nusikaltimas padarytas dalyvaujant organizuotoje grupėje; siekiant įgyti nukentėjusiojo asmens organą, audinį ar ląstelių; pagal einamas pareigas atliekamas funkcijas (būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus); sukeldamas pavojų nukentėjusiojo asmens sveikatai.¹³⁶ Toliau darbe aptartas kiekvienas požymis plačiau.

Nusikalstama veika atlikta dviem ar daugiau asmenų. Šiuo atveju reiškia, kad asmuo įvykdo LR BK 147 str. 1 d. jau aptartas veikas¹³⁷, o nuo vienos ir tos pačios veikos nukentėjo ne mažiau nei du asmenys¹³⁸ arba vienu metu arba skirtingu laiku, tačiau veikdamas pagal bendrą nusikalstamą sumanymą. Jeigu veika nutrūksta pasikėsینimo stadijoje ir nepavyksta įvykdyti nei

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-503/2010.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas., *supra* note 3.

¹³⁷ Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R., *supra* note 18, p. 20.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo Kodekso komentaras, *supra* note 74, p. 169.

vieno baigto prekybos žmonėmis atvejo, veika tokiu atveju turi būti kvalifikuojama pagal LR BK 147 str. 2 d. ir BK 22 d. Jeigu buvo įgyvendinti sumanymai prieš vieną asmenį ir rengiamasi arba pasikėsinta atlikti nusikalstamus veiksmus ir prieš antrą asmenį, veika tokiu atveju turėtų būti kvalifikuojama kaip pagal LR BK 147 str. 2 d. ir atitinkamai pagal BK 21 str. ar BK 22 str., priklausomai nuo nusikaltimo stadijos. Jeigu kaltininko sumanymas buvo nusikalstamus veiksmus atlikti prieš tris ir daugiau asmenų, o pavyko įvykdyti prieš du asmenis, tai turėtų būti kvalifikuojama kaip baigtas nusikaltimas pagal LR BK 147 str. 2 d. Visais atvejais, siekiant inkriminuoti šį požymį, būtina įrodyti kaltininko sumanymą tai padaryti. Jeigu to nepavyksta įrodyti, veika turėtų būti kvalifikuojama pagal 147 str. 1 d. ir visos padarytos veikos vertinamos kaip atskiri nusikaltimai.

Antrasis kvalifikuojantis požymis – *veika atlikta dalyvaujant organizuotoje grupėje*. Šis požymis reiškia, kad nusikaltimas yra padaromas bendrininkaujant dviem ar daugiau bendrininkų, o jų bendrininkavimo forma atitinka LR BK 25 str. 3 d. nurodytos organizuotos grupės požymius.¹³⁹ Kiekvienas grupės narys, darydamas šį nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį arba skirtingą vaidmenį (vienas užverbuoja nukentėjusiąją, kitas asmuo – perleidžia jį tretiesiems asmenims ir pan.) Svarbu, kad bent du asmenys iš visos organizuotos grupės turi būti sulaukę įstatymo nustatyto amžiaus ir būti pakaltinami. Būtinasis bendrininkavimo požymis yra kelių asmenų susitarimas. Būtent susitarimo pagrindu išsirutulioja veikos bendrumas ir tyčinis nusikaltimo darymas bendromis pastangomis. Jeigu tokio susitarimo nėra, geriausiu atveju galima kelti atskirų asmenų prisidėjimo prie padarytos nusikalstamos veikos, bet ne bendrininkavimo klausimą. Susitarti daryti nusikalstamą veiką galima įvairiais būdais ir formomis. Jis gali būti išankstinis, bet galima susitarti ir prieš pat nusikaltimo pradžią ar net darant nusikaltimą, t.y. tiek rengimosi, tiek ir pasikėsimo stadijose.¹⁴⁰ Prekyba žmonėmis yra sunkus nusikaltimas, o esant kvalifikuojantiems požymiams – labai sunkus nusikaltimas, tam, kad būtų inkriminuota organizuota grupė, pakanka nustatyti susitarimą dėl vieno prekybos žmonėmis nusikaltimo esant kitiems išvardytiems organizuotos grupės požymiams.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog didelė dalis ikiteisminių tyrimų, pradėtų dėl prekybos žmonėmis, perkvalifikuojamos į lengvesnius nusikaltimus. Tai įvyksta todėl, kad neretai būna sudėtinga įrodyti kaltinamųjų susitarimą, nes asmenys dažniausiai parduodami į užsienį, kur tam tikri kiti asmenys ten užsiima prekyba žmonėmis. Baudžiamojoje teisėje yra numatyta, kad susitarimo turinys, darant nusikalstamą veiką, gali būti pakoreguotas ir, jei tam pritaria kiti nusikalstamos veikos dalyviai, visi bendrininkai atsako pagal pakoreguotą susitarimą, tačiau,

¹³⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo Kodekso komentaras, *supra* note 73, p. 170.

¹⁴⁰ Piesliakas, V., *supra* note 98, p. 91 – 92.

nukentėjusį asmenį pardavus į užsienį, būna labai sudėtinga nustatyti susitarimo ribas, ar asmenų, į kurių laisvę varžančią kontrolę pateko nukentėję asmenys, jos nėra peržengtos, o kai vienas ar keli dalyvaujantys asmenys peržengia susitarimo ribas, padaro veiką ar sukelia padarinius, dėl kurių nesitarta, toks atvejis įvardijamas kaip vykdytojo ekscesas (bendrininkai neatsako už vykdytojo ekscesą). Lietuvos Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija, nagrinėdama kasacinį skundą, kuriame buvo ginčijamas nuteisimas už prekybą žmonėmis įvykdytas organizuotoje grupėje. 2010 m. spalio 5 d. kasacinėje nutartyje Teisėjų kolegija pasisakė dėl organizuota grupe įvykdyto nusikaltimo: R. Š. ir R. C. nuteisti už tai, kad, veikdami organizuota grupe, turėdami tikslą parduoti žmogų, 2005 m. birželio mėnesį, nenustatytą dieną, Vilniuje, Lukiškių aikštėje, susipažino su J. K.. Po to R. Š. apie tris savaites susitikinėjo su nukentėjusiaja ir maždaug liepos mėnesio 5-7 dienomis, būnant bute, esančiame Vilniuje, įkalbėjo ją važiuoti gyventi ir dirbti Anglijoje padavėja arba valyti kambarius viešbutyje, pažadėjęs, kad jeigu darbo ir gyvenimo sąlygos nepatiks, tai bet kada ji galės grįžti į Lietuvą. J. K. sutikus važiuoti į Angliją, R. Š. nupirko lėktuvo bilietą ir 2005 m. liepos 9 d. nukentėjusioji, lydima R. C., atskrido į Londono oro uostą, kur R. C. ją pardavė už 2000 Didžiosios Britanijos svarų sterlingų (10 141,20 Lt) ikiteisminio tyrimo metu nenustatyta moteriai, kuri organizavo J. K. įtraukimą į prostituciją Londono viešnamyje 2005 m. liepos 10-11 dienomis, t.y. R. Š. ir R. C., panaudodami apgaulę ir suteikdami naudą asmenims, verbavo, gabeno ir pardavė J. K. ikiteisminio tyrimo metu nenustatyta moteriai, žinodami, kad nukentėjusioji bus įtraukta į prostituciją. Taip pat R. Š. bei R. C. nuteisti už tai, kad R. Š., R. C., S. K., R. S., S. L., V. B. (dėl kurios baudžiamoji byla buvo nagrinėjama atskirai) bei albanų tautybės asmenys, gyvenantys Didžiojoje Britanijoje, kurių vardai A. R., V. I., K. I., N. K. (jų atžvilgiu baudžiamoji byla buvo nagrinėjama atskirai), taip pat kiti nenustatyti asmenys, veikdami organizuota grupe, panaudodami apgaulę ir suteikdami turtinę naudą asmenims, organizavusiems prostitucijos verslą, verbavo, gabeno ir pardavė du asmenis, žinodami, kad nukentėjusiosios bus įtrauktos į prostituciją. Kasaciniu skundu R. Š. prašo jo veiką, kvalifikuotą pagal BK 147 straipsnio 2 dalį, perkvalifikuoti į BK 147 straipsnio 1 dalį. Kasaciniu skundu R. C. prašo jo veiką perkvalifikuoti iš BK 147 straipsnio 2 dalies į 307 straipsnį. LAT teisėjų kolegija 2010 m. spalio 5 d. nutartyje nesutinka su nuteistųjų prašymais ir atmeta jų kasacinius skundus. Teismas argumentuotai pasisako dėl organizuota grupe įvykdyto nusikaltimo: *„Nuteistasis R. Š. teigia, kad teismai netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą pripažindami, kad prekybos žmonėmis nusikaltimus jis įvykdė dalyvaudamas organizuotoje grupėje. Išnagrinėjusi bylos medžiagą, teisėjų kolegija su šiuo argumentu sutikti negali, nes asmenų grupė, kurioje dalyvaudamas R. Š. įvykdė prekybos žmonėmis nusikaltimus, atitinka visus baudžiamajame*

įstatyme organizuotai grupei keliamus reikalavimus. BK 25 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ir turi skirtingą vaidmenį. Iš nagrinėjamos bylos duomenų matyti, kad R. Š. ir R. S., nenurodydami savo tikrųjų asmens tapatybės duomenų, išsinuomojo butą, kurį jie ir kiti bendrininkai vėliau naudojo atveždami į jį nukentėjusiąsias ir įkalbinėdami jas vykti dirbti į Jungtinę Karalystę, melagingai žadėdami rasti gerai apmokamą darbą. R. Š. ir jo bendrininkai, slėpdami savo asmens tapatybę, stengėsi susipažinti su moterimis, tinkamomis prekybai žmonėmis, prisistatydami joms netikrais vardais. R. Š. ir jo bendrininkai, darydami tuos pačius nusikaltimus, dažnai veikė skirtingomis sudėtimis, skirtingu metu ir skirtingose vietose. Tuo metu, kai prekybos žmonėmis nusikaltimas buvo įvykdytas prieš J. K., R. Š. susipažino su ja, palaikė ryšį, atvežė į pirmiau minėtą butą, kur įkalbėjo ją vykti dirbti į Jungtinę Karalystę melagingai žadėdamas rasti gerai apmokamą valytojos ar padavėjos darbą, nupirko jai kelionės bilietą; tuo tarpu R. C. lydėjo J. K. kelionės į Jungtinę Karalystę metu ir pardavė ją asmenims, organizavusiems prostitucijos verslą Jungtinėje Karalystėje. Tuo metu, kai prekybos žmonėmis nusikaltimas buvo įvykdytas prieš I. K. ir R. M., R. Š. susipažino su I. K., įkalbėjo ją vykti dirbti į Jungtinę Karalystę, užsakė bilietus I. K. ir R. M. kelionei į Jungtinę Karalystę; tuo tarpu R. S. susipažino su R. M., kartu su S. L. įkalbėjo ją vykti į Jungtinę Karalystę, S. L. lydėjo I. K. ir R. M. kelionės į Jungtinę Karalystę metu, kur I. K., R. M. ir S. L. pasitiko R. C., kuris ir pardavė nukentėjusiąsias R. M. ir I. K. asmenims, organizavusiems prostitucijos verslą Jungtinėje Karalystėje. S. K. davė pinigų R. M. ir I. K. kelionei į Jungtinę Karalystę ir gavo dalį pinigų, gautų už R. M. ir I. K. pardavimą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad R. Š. inkriminuoti nusikaltimai padaryti per vieną mėnesį, t. y. per neilgą laiko tarpą, tai rodo, jog R. Š. ir jo bendrininkai veikė aktyviai. R. Š. ir jo bendrininkų funkcijų ir vaidmenų pasidalijimas, aktyvus veikimas darant nusikaltimą, bendrininkų veikimas darant tą patį nusikaltimą skirtingomis sudėtimis, skirtingu metu ir skirtingose vietose, rodo, kad R. Š. ir jo bendrininkai vykdydami prekybos žmonėmis nusikaltimus buvo pasiekę organizuotumo lygį, aiškiai pranokstantį būdingą bendrininkų grupei. Atlikti parengiamieji veiksmai, jau nuo susipažinimo su nukentėjusiomis momento slepiama tikroji asmens tapatybė, pasidalijimas funkcijomis ir užduotimis veikos darymo metu rodo, kad R. Š. ir jo bendrininkai buvo iš anksto susitarę ir veikė pagal iš anksto sugalvotą ir detaliam aptartą veikimo planą, turėjo tikslą įvykdyti ne vieną, bet bent kelis prekybos žmonėmis nusikaltimus, kurie pagal BK 11 straipsnį vertinami kaip sunkūs. Taigi, asmenų grupės, kuriose R. Š. padarė inkriminuojamus nusikaltimus,

atitinka organizuotai grupei baudžiamojo įstatymo keliamą tikslo pobūdžio reikalavimą. Abiem atvejais, kai R. Š. buvo inkriminuotas prekybos žmonėmis nusikaltimas, jis veikė ne vienas, bet kartu su dar bent vienu asmeniu, todėl asmenų grupės, kuriose dalyvaudamas R. Š. įvykdė prekybos žmonėmis nusikaltimus, atitinka organizuotai grupei keliamą dviejų ar daugiau asmenų skaičiaus reikalavimą. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad tarp R. Š. ir kitų bendrininkų susiklostė glaudūs, pastovūs, grindžiami pasitikėjimu santykiai, apie tai byloja aplinkybės, kad bendrininkai pažinojo vieni kitus, ne vieną kartą lankėsi nukentėjusiosioms verbuoti išsinuomotame bute ir bendravo tarpusavyje tiek tiesiogiai, tiek pasinaudodami mobiliuoju ryšiu, prisiimdavo sau gana dideles su nusikaltimo padarymu susijusias išlaidas, patikėdavo vieni kitiems gana dideles pinigų sumas. Įvertinus objektyvių ir subjektyvių požymių, apibūdinančių asmenų grupes, kuriose veikė R. Š. visumą, kolegijos nuomone, pagrįsta pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų išvada, kad R. Š. prekybos žmonėmis nusikaltimus padarė dalyvaudamas organizuotoje grupėje¹⁴¹. Iš darbe analizuotų bylų galime daryti išvadą, kad dažniausiai prekeiviai žmonėmis veikia grupė asmenų, ar tai būtų bendrininkų grupė, ar organizuota grupė, jie pasidalina vaidmenimis: vieni asmenys verbuoja, kiti taiko tam tikrus prievartos būdus, dar kiti gabenama ir parduoda, o asmenys, kurie įsigyja aukas – jas išnaudoja.

Trečiasis kvalifikuojantis požymis – *veika siekiant įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląsteles*. Šis požymis reiškia, kad prekybą žmonėmis sudarantys nusikalstami veiksmai daromi turint nusikalstamą tikslą (subjektyviosios dalies fakultatyvinį požymį) – iš nukentėjusio asmens kūno paimti organą, audinį ar ląstelių jų persodinimo, medicininių tyrimų, eksperimentų ar kitais tikslais. Šis tikslas yra kvalifikuojantis požymis, pakeičiantis paprastoje prekybos žmonėmis sudėtyje įtvirtintus tikslus. Leidėjas, įtvirtindamas šį kvalifikuojantį požymį, pirmiausia siekė užkirsti kelią neteisėtam žmonių organų, audinių ar ląstelių naudojimui transplantacijos tikslams, nes trūksta organų ir nėra galimybės visus norinčius asmenis tinkamai bei laiku jais aprūpinti ir kartu išgelbėti gyvybę ar suteikti visavertį gyvenimą.¹⁴² Tačiau gali būti siekiama ir kitokiems tikslams įsigyti asmens organų, audinių ar ląstelių, pavyzdžiui, moksliniams eksperimentams vykdyti. Pažymėtina, kad Tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose šis požymis siejamas su žmogaus kūno organų pašalinimu. Atsižvelgiant į tai, teigtina, kad minėtas BK nusikaltimų sudėčių požymis viena vertus yra platesnis, kadangi apima ne tik žmogaus kūno organus, bet ir audinius bei ląsteles, kita vertus, siauresnis, negu reikalauja pirmiau minėtų teisės aktų nuostatos,

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2010.

¹⁴² Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R., *supra* note 18, p. 21.

nes BK numatytų veikų baudžiamumas siejamas ne tik su kaltininko siekiu įgyti nukentėjusio asmens organą, tačiau toks tikslas apima atvejus, kai kaltininkas nesiekia įgyti nukentėjusio asmens organo, tačiau žino, kad nukentėjusiam asmeniui organas bus išimtas (pašalintas) ir, pavyzdžiui, perduotas kitam asmeniui, kuris jį siekia neteisėtai įgyti, arba kaltininkas siekia, kad nukentėjusiam asmeniui organas būtų išimtas (pašalintas), tačiau pats įgyti šio organo nesiekia ir nenori. Aptariamu aspektu pažymėtina, kad apibūdinant prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių subjektyviuosius požymius tiek kitomis asmens išnaudojimo formomis (pavyzdžiui, įtraukimo į prostituciją arba išnaudojimo priverstiniam darbui ir pan. atvejais) įstatymo leidėjas minėtų BK straipsnių dispozicijoje įtvirtino ne tik kaltininko siekį išnaudoti (pačiam kaltininkui ar kitiems asmenims nukentėjusį asmenį, bet ir žinojimą, kad minėtas asmuo bus išnaudojamas („jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad <...>“).¹⁴³ 1996 m. lapkričio 19 d. buvo priimtas Žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystės ir transplantacijos įstatymas¹⁴⁴, kuriame yra įvardintos sąvokos, detaliai išdėstyti teisėti transplantacijos būdai ir sąlygos. Šiame įstatyme griežtai numatyta sąlyga, jog norint transplantuoti asmens organą, audinį ar ląsteles yra būtinas donoro sutikimas. Donorui yra palikta teisė bet kada atšaukti savo sutikimą, taip pat pažymėtina, kad donoras negali būti nepilnametis asmuo arba turi būti pateiktas tėvų ar globėjų bei savivaldybės vaikų teisių apsaugos tarnybos rašytiniai sutikimai, ir jeigu šie audiniai skirti transplantuoti donoro giminaičiui, o jeigu nepilnametis asmuo jau yra sulaukęs 14 metų, be paminėto sutikimo, būtinas ir paties nepilnamečio sutikimas. Remiantis minėtu įstatymu, organai – atskiros žmogaus kūno dalys, sudarytos iš įvairių audinių, kurie išlaiko savo struktūrą, vaskuliariškumą ir galimybę atlikti fiziologines funkcijas.¹⁴⁵ Žmogaus audiniai – yra gyvo ar mirusio žmogaus kūno dalys, reikalingos recipiento organizmo funkcijoms atkurti. Žmogaus ląstelės yra kraujas ar jo komponentai, įskaitant kraujodaros kamienines ląsteles išauginamas iš suaugusio žmogaus arba placentos ar placentinio kraujo po vaiko gimimo, taip pat sperma, kiaušialąstės, embrionas ar embriono ląstelės, vaisiaus ląstelės ar audiniai. Transplantacija – iš vieno asmens paimtų audinių, ląstelių ir (ar) organų persodinimas kitam arba tam pačiam asmeniui gydymo tikslais. Visi kiti atvejai, kurie nėra reglamentuoti įstatyme, yra neteisėti transplantacijos būdai. Kvalifikuojant šią aplinkybę, pirmiausiai reikia nustatyti jau aptartus

¹⁴³ Baudžiamojo kodekso 147, 147(1), 157 ir 303 straipsnių pakeitimo, Kodekso papildymo 147(2) straipsniu ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Pateikė - Palaitis Raimundas, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. 2011, Nr. XIP- 4001. [žiūrėta 2015-04-07]. <http://www.lrv.lt/Posed_medz/2011/111228/03.pdf>.

¹⁴⁴ 1996 m. lapkričio 19 d. Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystės ir transplantacijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004 Nr. 55-1886.

¹⁴⁵ *Ibid.*

būtinus prekybos žmonėmis požymius ir papildomai įrodyti šį tikslą. Lietuvos teismų praktikoje nėra nei vienos bylos, kurioje būtų nagrinėtas šis kvalifikuojantis prekybą žmonėmis požymis.

Remiantis 2011/36/ES direktyva, buvo išskirti dar du nauji požymiai, sunkinantys atsakomybę, kurie nebuvo numatyti 2002/629/TVR Pamatiniame sprendime, – *sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei ir nusikalstamą veiką padarė savo pareigas atliekantis valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo*. Šie kvalifikuojantys požymiai yra įtvirtinti ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Remiantis valstybės tarnybos įstatymu, „valstybės tarnautojo“ sąvoka apibrėžiama taip – „tai fizinis asmuo, einantis pareigas valstybės tarnyboje ir atliekantis viešojo administravimo veiklą. Viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmenys – tai kitų (ne tik valstybė) institucijų, įstaigų, tarnybų tarnautojai, turintys įstatymų suteiktas viešojo administravimo teises ir praktiškai įgyvendinantys vykdomąją valdžią ar atskiras vykdomosios valdžios funkcijas“¹⁴⁶. Tačiau kol kas Lietuvoje nėra nagrinėtos bylos dėl prekybos žmonėmis, kuriose nusikalstamą veiką būtų padaręs savo pareigas atliekantis valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo.

2.6. Prekybos žmonėmis perkvalifikavimas į nusikaltimus, susijusius su prostitucija (LR BK 307 – 308 str.)

Iš analizuotos teismų praktikos pastebima, kad, tokiu atveju, kai neįmanoma įrodyti laisvę varžančios kontrolės (tiesioginės ar netiesioginės), prekeivių žmonėmis veika būna perkvalifikuojama į BK 307 str., kuris numato atsakomybę už pelnymąsi iš kito asmens prostitucijos. Atliktų tyrimų duomenimis, dauguma į užsienį išvežamų moterų žinojo, kad užsiims prostitucija, todėl teisiami įtariamieji bylose ginasi, kad jie tik padėjo moterims įgyvendinti jų norą, ir sutinka padarę pasipelnymo iš kito asmens prostitucijos, bet ne prekybos žmonėmis nusikaltimą. Todėl šiais atvejais teismams sunku pagrįsti kaltinimą prekybą žmonėmis, nes baudžiamosios teisės BK 147 str. nusikaltimą laisvei susieja su prievarta ir pasinaudojimu bejėgiškumu.¹⁴⁷

Viename iš Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 8 d. nuosprendyje kaltininkų veiksmai kvalifikuojami pagal BK 307 str., nors visi byloje surinkti duomenys atitinką veiką, nurodytą BK 147 str. R. L. ir V. P. kaltinami tuo, kad abu, veikdami

¹⁴⁶ 1999 m. liepos 8 d. Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 45-1708.

¹⁴⁷ Fedosiuk, O., *supra* note 65, p. 58.

organizuotoje grupėje, turėdami tikslą parduoti moterį (A. M.) jos sutikimu prostitucijai iš Lietuvos Respublikos į Izraelį ir gauti turtinės ar kitokios naudos, 2003 metų birželio mėnesio pabaigoje, įkalbėję nuo jų priklausomą nukentėjusiąją A. M. dirbti prostitute Izraelyje ir nupirkę pastarajai bilietus, 2003-06-18 iš Vilniaus oro uosto lėktuvu išgabeno ją į Prahą, Čekijoje, po to lėktuvu iš Prahos į oro uostą Bengurion, Tel-Avive, Izraelyje, tačiau Izraelio muitinės tarnyboms pastarosios neįleidus į Izraelį grįžo atgal į Lietuvą. R. L. ir V. P. kaltinami pagal BK 147 str. 1 d. Ikiteisminio tyrimo organai inkriminavo, kad šią veiką kaltinamieji padarė organizuotoje grupėje, todėl jų veika turėtų būti kvalifikuojama pagal BK 147 str. ne 1 d., o 2 dalį. Be to, ši veika nutrūko pasikėsinimo stadijoje, todėl turėtų būti kvalifikuojama pagal BK 22 str. 1 d. Kaltinamieji su jiems pateiktais kaltinimais nesutiko, Vilniaus apygardos teismas nuosprendyje nurodė, kad prekybos žmonėmis veika kaltinamiesiems negali būti inkriminuota, kadangi A. M. davė sutikimą dėl išgabavimo į Izraelį ir jos laisvė nebuvo pažeista. Teismas konstatavo: „ <...> iš pačios nukentėjusiosios A. M. parodymų teisme bei ikiteisminio tyrimo metu matyti, kad jos niekas niekam nepardavė, nenupirko, nevertino ir negabeno ir nelaiškė nelaisvėje panaudojant fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimant galimybę priešintis. Apie pardavimą dirbti prostitute Izraelyje nebuvo net kalbos. Teisiamajame posėdyje, kaip ir ikiteisminio tyrimo metu, visiškai nesurinkta įrodymų, kad kaltinamieji R. L. ir V. P. pažeidė A. M. laisvę, todėl jų veiksmai negali būti kvalifikuoti pagal BK 147 str. 1 d., nesant šio nusikaltimo požymių. <...> Byloje surinktais įrodymais visiškai įrodyta, kad R. L. organizavo A. M. gabenimą jos sutikimu prostitucijai iš Lietuvos Respublikos į Izraelį. A. M. buvo išvežta iš Lietuvos Respublikos, t.y. gabenimas įvyko, tačiau buvo sugrąžinta atgal Izraelio pareigūnų. Šie R. L. veiksmai neteisingai kvalifikuoti pagal BK 147 str. 1 d. dėl aukščiau išdėstytų motyvų ir turi būti perkvalifikuoti i BK 307 str. 2 d. R. L. pasiūlė A. M. važiuoti į Izraelį dirbti prostitute, šiai sutikus organizavo bilietų pirkimą, jos nugabenimą į Vilniaus oro uostą ir išgabėimą iš Lietuvos Respublikos į Izraelį”¹⁴⁸. Inkriminuojama veika buvo padaryta 2003 m. birželio mėnesį, t.y. galiojant 2000 m. rugsėjo 26 d. BK 147 straipsnio redakcijai, tačiau ikiteisminio tyrimo organai veiką kvalifikavo pagal 2005-06-23 BK 147 straipsnio 1 d. redakciją, nes padarytas BK pakeitimas ir papildymas į nusikaltimo sudėtį įvedė papildomus objektyviuosius požymius, veikų kvalifikavimo galimybės pagal BK 147 straipsnį susiaurėjo, ir šiuo požiūriu nauja BK 147 str. redakcija yra pagrindas laikyti atsakomybę švelninančiu įstatymu. A. M. davė sutikimą vykti į Izraelį ir verstis prostitucija ten, ji jau turėjo seksualinės patirties praeityje, tačiau jos savanoriškas vykimasis į užsienį seksualinių paslaugų teikimui neturi įtakos veikos kvalifikavimui pagal BK 147

¹⁴⁸ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. Nr.1 – 31-209/2007.

str. Taigi prekybos žmonėmis aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui neturi reikšmės, jeigu jos atžvilgiu buvo panaudotas bet kuris BK 147 str. numatytas veikos padarymo būdas. Šioje byloje kaltinamieji teigia, kad jie A. M. laisvės nevaržė, nenaudojo fizinio smurto ar grasinimų arba kitaip neatėmė galimybės priešintis. Autorė sutinka su doc. dr. A. Gutausko išsakyta nuomone, jog nagrinėjamoje byloje sandoris sudaromas dėl žmogaus išnaudojimo, kurio laisvė nevaržoma (gabenimas), tačiau visos aplinkybės rodo, jog šio asmens laisvė bus varžoma vėliau, kai jis bus išnaudojamas.¹⁴⁹ Tai analizuojant būtina prisiminti jau minėtą LAT kasacinę nutartį, kuri suformavo priešingumo laisvei taisyklę, jog negalima remtis prezumpcija, kad aukos laisvė bus suvaržyta ateityje, būtina nustatyti palenkimo būdus, o jeigu jų nėra, veika negali būti kvalifikuojama kaip prekyba žmonėmis. Tačiau šioje byloje reikėtų sutikti su ikiteisminio tyrimo organų siūlomu inkriminavimu, kad R. L. ir V. P. veika turėtų būti kvalifikuojama pagal BK 147 straipsnio 2 d. ir BK 22 str., kaip pasikėsinimas prekiauti žmonėmis.

Kitoje Lietuvos apeliacinio teismo byloje ryškūs ne tik požymiai, nurodantys, kad veika atlikta išnaudojimo stadijoje, tačiau ir jos netinkamas kvalifikavimas pagal BK 307 str. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. gegužės 12 d. nutartyje aiškiai matoma, jog asmenys, išteisinti dėl prekybos žmonėmis, ir jų atlikta veika buvo kvalifikuota pagal LR BK 307 str., kaip pelnymasis iš prostitucijos, nors matyti, jog jų veikoje yra prekybos žmonėmis požymių. G. R., veikdamas organizuota grupe su M. R. bei kitais tyrimo nenustatytais asmenimis, pelnėsi iš kitų asmenų prostitucijos: nuo 2002 m. pradžios iš A. N., nuo 2003 m. spalio mėn. pabaigos iš N. N. Siekdami pasipelnėti iš nurodytų asmenų prostitucijos, pagal išankstinį susitarimą su M. R. bei kitais tyrimo nenustatytais asmenimis, apgyvendino nurodytas merginas nuomojamuose butuose, esančiuose Klaipėdos mieste bei M. R. priklausančiame bute, Klaipėdoje, nurodė, kad už vieną valandą jų suteiktų seksualinių paslaugų iš klientų jos turės paimti 150 Lt, o už dvi valandas – 250 Lt, po to dalį uždirbtų pinigų už suteiktas seksualines paslaugas turės atiduoti jam su M. R. už klientų suradimą, suteiktą gyvenamą plotą, „apsaugą“ bei dalį pinigų perduoti jo – G. R. – nurodytiems asmenims, padėjusiems jam surasti ar pristačiusiems klientus. Teismas nustatė: „*M. R. pasinaudodamas A. N. ir N. N. pažeidžiamumu dėl jauno amžiaus, jų pasitikėjimu bei bloga materialine padėtimi, pažadėdamas joms piniginių atlygių už jų užsiėmimą prostitucija, gavęs jų sutikimą būti kontroliuojamoms kasdieniniame gyvenime, veikdamas organizuotoje grupėje su G. R. bei tyrimo nenustatytais asmenimis, laikotarpiu nuo 2002 m. pradžios iki 2003 m. gruodžio 4 d., pats tiesiogiai bei telefonu kontroliuodamas minėtas merginas, nesutikus arba atsisakius vyksti suteikti surastam*

¹⁴⁹ Gutauskas, A. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai teismų praktikoje. *Verslo ir teisės aktualijos*. 2009, t. 3, p. 148.

klientui seksualines paslaugas, grasindamas joms fiziniu susidorojimu, nuo 1 iki 15 - 20 kartų per savaitę liepdavo nurodytoms merginoms vykti į klientų jam pasakytas vietas Klaipėdos, Gargždų, Palangos miestuose esančius viešbučius, privačius namus, butus, kurie tyrimo metu nėra nustatyti, suteikti klientams seksualines paslaugas, paimti iš jų už tai pinigus, dalį kurių perduoti jam arba jas atvežusiems pas klientus asmenims, ką merginos ir padarė”¹⁵⁰. Teismas kaltininkus dėl prekybos žmonėmis išteisino, kadangi veika padaryta dar galiojant senajai baudžiamojo kodekso redakcijai. Jeigu ši byla būtų nagrinėjama pagal naujausią dabar galiojančią baudžiamajame kodekse įtvirtintą prekybos žmonėmis normą, tokiu atveju nusikaltimą įvykdę asmenys būtų baudžiamojon atsakomybėn traukiami už prekybą žmonėmis. Iš šios bylos turinio aišku, kad kaltininkai pasinaudojo merginų pažeidžiamumu, kuris pasireiškia tuo, jog merginos buvo nepilnametės, taip pat prasta materialine padėtimi. Merginų laisvė buvo varžoma, kontroliuojamas jų kasdieninis gyvenimas, grasinama fiziniu smurtu, taip pat nuo 1 iki 15-20 kartų per savaitę merginos turėdavo vykti pas klientus, kartais būdavo nuvežamos į vietą, privalėjo klientams suteikti seksualines paslaugas. Tai, kad merginos seksualines paslaugas teikė anksčiau, nėra pagrindas manyti, jog jos taip elgėsi savo noru.

2.7. Prekybos žmonėmis normos taikymas iš sutapties su kitomis LR BK normomis

Pagal šiuo metu galiojančią prekybos žmonėmis redakciją pažymėtina, kad ši norma neišvengiamai yra susijusi su kitomis veikomis, kurios Baudžiamajame kodekse kriminalizuotos kaip atskiri nusikaltimai, ji inkriminuojama kaip idealioji sudėtis. Prekybos žmonėmis norma apima šias nusikalstamas veikas: neteisėtas laisvės atėmimas (LR BK 146 str.); sveikatos sutrikdymas (LR BK 135 – 140 str.), išskyrus LR BK 135 str. 2 d.; grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą (LR BK 145 str.); Žmogaus veiksmų laisvės varžymą (LR BK 148 str.); Įtraukimą į prostituciją (LR BK 308 str. Tačiau, pavyzdžiui, pelnymasis iš kito žmogaus prostitucijos (LR BK 307 str.) jau yra papildoma veika, kurios prekybos žmonėmis norma neapima ir ji turi būti kvalifikuojama iš sutapties. O tais atvejais, kai auka neturi 18 metų, kaip jau buvo aptarta 2.1 poskyryje, toks asmuo laikomas vaiku ir yra taikoma specialioji norma, tokiu atveju kvalifikuojama pagal LR BK 157 str. Išskirtinai kvalifikuojama būtų tokiu atveju, jeigu nukentėjusysis yra jaunesnis nei 14 metų, tuomet papildomai reikėtų taikyti LR BK 156 str.

¹⁵⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-204/2005.

Lietuvai įstojus į ES, jau kur kas rečiau pasitaiko, kai prekyba žmonėmis siejama su neteisėtu valstybės sienos kirtimu. Šiuo atveju nustačius tokius faktus, prekybos žmonėmis norma turėtų būti kvalifikuojama iš sutapties su LR BK 292 – 293 straipsnius.

Jeigu yra nustatoma, kad parduotas asmuo buvo išnaudojamas priverstiniais darbams, asmenys iki 18 metų išnaudojami pornografijai, tokie kaltininkų veiksmai privalo būti kvalifikuojami iš sutapties pagal atitinkamą straipsnį (LR BK 162, 147¹ str.)¹⁵¹. Reikėtų išskirti kito asmens darbo išnaudojimą. Remiantis D. Mickevičiaus išsakyta nuomone, jog būtent nukentėjusio asmens darbo išnaudojimas ir yra prekybos žmonėmis esmė, nes tai nusikalstamo verslo pajamų šaltinis, o iki tol vykstantis asmens verbavimas, gabenimas, slėpimas, neteisėti sandoriai nukentėjusiojo asmens atžvilgiu yra tik neteisėto priklausomybės patekusio asmens išnaudojimo prielaidos.¹⁵² Lietuvos Respublikos 147 straipsnyje įtvirtinta prekybos žmonėmis sudėtis iš esmės draudžia vien neteisėtus sandorius, kuriais yra suvaržoma asmens laisvė, tačiau vėlesnis priklausomo žmogaus išnaudojimas tartum lieka už nusikaltimo sudėties ribų. Pastebima, jog teismų praktikoje prievartinio darbo norma yra taikoma labai retai, taip yra todėl, kad nusikaltimas pasižymi dideliu latentišku. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje, kurioje M. J. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 5 str. ir 147 1 str. 1 d., už tai, kad 2004 m. rugsėjo-spalio mėn. nenustatytą dieną Frederic'ui de Jong'ui priklausančiame klube „Landhuis de Oase“, esančiame Gaweg g. 12, Zuidhorn mieste, Nyderlandų Karalystėje, panaudodamas fizinį smurtą ir grasinimus nukentėjusiųjų Ž. K.– Ž. ir J. R. atžvilgiu, kumščiu suduodamas pirmajai į galvos, o antrajai – į šonkaulių sritį, neteisėtai jas vertė dirbti tame klube prostitutėmis jas pasiuntusių į tą klubą asmenų naudai. Prokuroras apeliaciniame skunde nurodė, kad teismas, kvalifikuodamas M. J. nusikalstamas veikas, neteisingai pritaikė baudžiamąjį įstatymą. Prokuroras pažymėjo, kad „darbas“ – tai yra individo komercinė, ūkinė, finansinė, profesinė veikla, kurią reglamentuoja Darbo kodeksas ir kiti teisės aktai. Net nelegalus darbas, atliekamas nesilaikant įstatymuose nustatytų taisyklių, laikytinas „darbu“. BK 147 1 straipsnio prasme uždrausta Baudžiamojo kodekso bei Administracinių teisų pažeidimo kodekso¹⁵³ normomis veikos, negali būti laikytinos darbu, todėl darbo sąvokai, nurodytai BK 147 straipsniui nepriskirtinas užsiėmimas prostitucija. Apygardos teismas netenkino skundo ir nustatė, kad: „<...> nėra pagrindo taikyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bei

¹⁵¹ Milinis, A., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga.*, supra note 104, p. 121.

¹⁵² Mickevičius, D., supra note 54, p. 129 – 130.

¹⁵³ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1.

Administracinių teisės pažeidimo kodekso normų, nes nuteistasis M. J. nusikalstamas veikas padarė Nyderlandų karalystėje, kur prostitucijos verslas legalus ir oficialiai įteisintas ir nėra numatyta nei baudžiamoji, nei administracinė atsakomybė už tokio pobūdžio veiką. Todėl M. J. nusikalstamus veiksmus, padarytus Nyderlandų karalystėje, apygardos teismas pagrįstai įvertino kaip išnaudojimą priverstiniam darbui, panaudojant fizinį smurtą bei grasinimus. <...> nukentėjusios aiškiai suprato, kad joms siūlomas darbas susijęs su seksualinių paslaugų teikimu ir jos su tokiu pasiūlymu sutiko, turėdamos pasirinkimo laisvę, o nukentėjusių atžvilgiu panaudotas smurtas buvo susijęs su jų noru dirbti savarankiškai. <...> byloje surinktais duomenimis nustatyta, kad nukentėjusios užsiiminėjo prostitucija Nyderlanduose, kur šis darbas yra legalizuotas“¹⁵⁴. Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija taip pat konstatavo, kad šioje byloje nustatyta, kad įvykio metu abi nukentėjusios tebebuvo tame pačiame klube, kuriame iki tol dirbo prostitutėmis. Nė viena iš jų neparodė, kad prostitutės amato jos įvykio metu jau buvo atsisakiusios ar ketino tai padaryti artimiausioje ateityje. Dar kartą teismas pasisakė, kad iš visų surinktų duomenų byloje aiškiai išvelgiama, kad nukentėjusios rengėsi ne atsisakyti verstis prostitucija, o atsisakyti dirbti prostitutėmis jas pasiuntusių į nurodytą klubą asmenų naudai. Todėl išanalizavus šią bylą Aukščiausiasis teismas priėjo prie išvados, kad tiek apygardos, tiek ir apeliacinis teismas teisingai pritaikė baudžiamąjį įstatymą – BK 147 1 str. 1 d., nuteistajam M. J. Taigi, net ir šiuo atveju, visos aukščiau paminėtos faktinės aplinkybės yra susijusios su išnaudojimu prostitucijai. Galima tik daryti prielaidą, kad jeigu nusikalstama veika būtų atlikta šalyje, kurioje prostitucija nėra legalizuota, tuomet M. J. atlikti nusikalstami veiksmai būtų kvalifikuojami pagal BK 147 str. 1 d. ir BK 308 straipsnio 1 d.

Pastebima, kad dažnai, siekiant palaužti nukentėjusių valią ir priversti jas teikti seksualines paslaugas, jų valia iš pradžių būna palaužiama išnaudojant jas seksualiai, žaginant ar kitaip prievartaujant. Tokiais atvejais kaltininko veiksmai privalo būti kvalifikuojami iš sutapties pagal atitinkamą straipsnį (LR BK 149, 150 str.).

¹⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 358/2007.

IŠVADOS

1. Jau nuo XX a. pradžios buvo pradėta kovoti su vergijos reiškiniu ir žmonių prekyba – priimta daug įvairių tarptautinių dokumentų, kurie padėjo susiformuoti šiuolaikinei prekybos žmonėmis sampratai bei paskatino visas valstybes savo nacionalinėje teisėje kriminalizuoti šį reiškinių.

2. Vienas iš pagrindinių ir detaliausiai apibrėžiančių prekybos žmonėmis reiškinių yra 2000 m. JTO protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis JTO konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Šiame dokumente įvardijama, kokiais būdais ir kokiose srityse pasireiškia prekyba žmonėmis bei kaip vertinamas aukos sutikimas.

3. Direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiančią 2002/629/TVR Tarybos pamatinį sprendimą, yra labai svarbi valstybėms narėms įgyvendinant juose iškeltus tikslus. Dokumentuose atsispindi Palermo protokole įtvirtinta prekybos žmonėmis samprata, kuri yra praplečiama ir papildoma.

4. Lietuvoje, kaip ir kitose pasaulio šalyse, egzistuoja prekybos žmonėmis problema. Lietuva yra įvardijama kaip eksporto ir tranzito šalis, vykdamas prekybos žmonėmis nusikaltimus.

5. Prekybos žmonėmis norma į Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą įtraukta tik 1998 m. ir buvo keista keletą kartų, atsižvelgiant į tarptautinių bei Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus. Iki 2005 m. galiojusi normos redakcija laikoma lakoniška, su minimaliu požymių sąrašu, įvardijamas tik naudos siekimo tikslas. Prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo/pardavimo normų 2005 m. redakcijos yra pakankamai išsamios, įgyvendinančios tarptautinių aktų nuostatas, baudžiamojon atsakomybėn traukiamas juridinis asmuo, įtvirtinami kvalifikuojantys veiką požymiai, naudos siekimo tikslas pakeičiamas į išnaudojimo tikslu, nurodant tam tikras išnaudojimo sritis. Vienas iš skirtumų nuo senosios redakcijos yra toks, kad buvo nurodytas siauresnis požiūris į išnaudojimo sritis, tačiau tai nesiaurina baudžiamosios atsakomybės, o ją detalizuoja.

6. Pačioje naujausioje 2012 metų redakcijoje prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo/pardavimo normoje įtvirtintos Direktyvos 2011/36/ES nuostatos. Buvo išplėtos galimos išnaudojimo formos (vergijos ar panašios į vergiją sąlygomis, kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti), pabrėžtina, kad nustatytas ne baigtinis išnaudojimo formų sąrašas. Tai leidžia bausti už kito asmens išnaudojimą ir bet kokiais kitais, straipsnyje konkrečiai nenurodytais, tikslais. Įtvirtinti du nauji kvalifikuojantys požymiai:

sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei ir ar asmuo atliko nusikalstamą veiką būdamas valstybės tarnautoju, ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus. Taip pat, remiantis direktyva, buvo įtvirtinta „aukų nebaudimo taisyklė“, prekybos žmonėmis aukos nėra traukiamos baudžiamojon atsakomybėn už dalyvavimą nusikalstamose veikose, kurias jos buvo priverstos padaryti tiesiogiai dėl jų atžvilgiu padaryto prekybos žmonėmis nusikaltimo. Šiuo atveju kritikuotina yra tai, kad asmuo, būdamas prekybos žmonėmis auka ir padaręs administracinės teisės pažeidimą, neišvengia atsakomybės, kadangi naujojoje redakcijoje įtvirtintas atleidimas tik nuo baudžiamosios atsakomybės.

7. Išnaudojimo formų gali būti labai įvairių: išnaudojimas nusikaltimų vykdymui, prekyba organais, priverstinės santuokos, vaikų pornografija, moterų išnaudojimas surogatinei motinystei, vaikų išnaudojimas kariuomenėse, prievartinė tarnystė ir kt. Lietuvoje dažniausiai pasitaikanti prekybos žmonėmis forma yra seksualinis moterų ir (ar) vaikų išnaudojimas, moterų ir (ar) vaikų įtraukimas į prostituciją ir pornografiją, moterų ir (ar) vaikų gabenimas prostitucijai į užsienio, dažniausiai į labiau išsivysčiusias Europos Sąjungos šalis.

8. Lietuvoje kasmet išnagrinėjama nedaug susijusių bylų su prekyba žmonėmis ar vaiko pirkimu/pardavimu, taip yra todėl, kad šis nusikaltimas yra labai latentiškas.

9. Prekyba žmonėmis yra vienas iš nusikaltimų žmogaus laisvei. Veika gali būti kvalifikuojama pagal BK 147 str. tik nustatčius, kad žmogaus laisvė buvo pažeista. Teismų praktikos analizė parodė, kad priešingumas laisvei yra skirtingai motyvuojamas, kai nusikaltimas atskleistas išnaudojimo stadijoje (laisvę varžančią kontrolę gali rodyti asmens dokumentų atėmimas ir ribotos galimybės ištrūkti iš išnaudojimo tinklo, judėjimo laisvės ir kasdienio gyvenimo kontrolė, trukdomi socialiniai pokyčiai, skolų, kurias būtina atidirbti, primetimas ir t.t.) ir kai sandoris dėl žmogaus prekybos atskleistas verbavimo, gabenimo ar pardavimo stadijoje (nukentėjusysis dar nėra išnaudojamas ir griežtai kontroliuojamas, grįsti būsimą laisvės varžymą įmanoma tik prielaidomis). Pasitaiko atvejų, kai nenustačius priešingumo laisvei, nusikaltėliai nepagrįstai išteisinami, ar jų padaryta veika perkvalifikuojama pagal BK 307 str. ar 308 str.. Tokiu atveju, teismai turėtų vadovautis teorijoje susiformavusia laisvę varžančios kontrolės samprata bei sugebėti išskirti tam tikras aplinkybes, rodančias kontrolės egzistavimą. Tai leistų pagrįsti prekybos žmonėmis nusikaltimą tiek aukai esant išnaudojimo stadijoje, tiek ir gresiant į ją pakliūti. Kiekvienoje konkrečioje byloje būtina įrodyti, kokiais būdais buvo palenkta aukos valia, prezumpcija, jog aukos laisvė bus suvaržoma ateityje, teismų praktikos buvo atmesta.

10. Iš analizuotos teismų praktikos pastebėtina, kad dažniausias prekybos žmonėmis veikos padarymo būdas – apgaulė, kuri pasireiškia siūlomu darbu viešbučiuose, baruose, modelio darbu, vykimu atostogų ir pan. Kaltinamiesiems lengviau įgyvendinti savo tikslus pasinaudojant aukos pažeidžiamumu. Aukos pažeidžiamumą nulemia šios savybės: sunki materialinė padėtis, turimi turtiniai įsipareigojimai, asociali šeima, sveikatos sutrikimai ir t.t.

11. Nėra tikslinga išskirti sumokėjimo ar kitokios turtinės naudos suteikimo požymio, kadangi veika (žmogaus pirkimas – pardavimas) sutampa su jos padarymo būdu (sumokėjimas). Manytina kad užtektų nustatyti sandorio sudarymą ir tai jau leistų veiką inkriminuoti kaip prekybą žmonėmis.

12. Iš analizuotų bylų pastebima, kad teismai kartais per daug sureikškina prekybos žmonėmis aukos sutikimą būti išnaudojamai, dėl to kaltininko veiką perkvalifikuoja į lengvesnį nusikaltimą. Tačiau aukos sutikimas būti išnaudojamai ar seksualinės patirties turėjimas praeityje neturi reikšmės, jeigu panaudotas bent vienas iš BK 147 str. numatytų veikos padarymo būdų.

PASIŪLYMAI

Atsižvelgiant į išdėstytas išvadas, pastebima, kad prekybos žmonėmis norma turi tam tikrų trūkumų, LR BK 147 str. siūlytina koreguoti taip:

147 straipsnis. Prekyba žmonėmis

1. Tas, kas pardavė, pirkė, kitaip perleido ar įgijo, verbavo, gabeno ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitais išnaudojimo tikslais,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo dviejų iki dešimties metų.

2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims arba sukeldamas pavojų, nukentėjusio asmens gyvybei, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba žinodamas ar siekdamas, kad būtų paimitas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės, arba būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimas,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dvylikos metų.

3. Nukentėjusio asmens sutikimas su išnaudojimu neturi reikšmės, jei buvo panaudotas bent vienas iš šio straipsnio 1 dalyje paminėtų būdų.

4. Nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos.

5. Už šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

Tarptautiniai teisės aktai:

1. Council Acto of 26 July 1995 drawing up the Convention based on Article K.3 of the Treaty on European Union, on the establishment of a European Police Office (Europol Convention). [1996] OL C/32/88 [interaktyvus], [žiūrėta: 2015-03-22] <[http://sci.fi/~haki/europole.html \(2004-12-30\)](http://sci.fi/~haki/europole.html (2004-12-30))>.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, papildomais protokolais Nr. 1,4,6 ir 7. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 96-3016.
3. Europos Tarybos aiškinamoji ataskaita dėl 2005 m. Europos Tarybos konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-01]. <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/197.htm>>.
4. Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 96-4916.
5. Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 21-549.
6. JT Vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 2011, Nr.25.
7. Joint Action 97/154/JHA of 24 February 1997 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on Treaty European Union concerning concerning action to combat trafficking in human beings and sexual exploitation of children. [1997] OL L 63 [interaktyvus], [žiūrėta: 2015-02-02] <<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/133072.htm>>.
8. Recommendation Nr. R (2000) 11 of the Committee of Ministers to member states on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation (Adopted by the Committee of Ministers on 19 May 2000, at the 710th meeting of the Minister's Deputies) <[http://cm.coe.int/ta/rec/2000/2000r11.htm. \(2014-11-07\)](http://cm.coe.int/ta/rec/2000/2000r11.htm. (2014-11-07))>.
9. Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions ar Practices Similar to Slavery (adopted 30 April 1956, entered into force 30 April 1957) 266 UNTS 3 [interaktyvus] [žiūrėta: 2015-03-20] <<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/30.htm>>.

10. Tarptautinės darbo organizacijos 1930 m. konvencija dėl priverstinio ar privalomojo darbo. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 27-648.
11. Tarptautinės darbo organizacijos 1957 m. konvencija dėl priverstinio darbo panaikinimo. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 28-676.
12. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3290.
13. 1948 m. gruodžio 3 d. JTO protokolas, papildantis 1904 m. gegužės 18 d. ir 1910 m. gegužės 18 d. Tarptautines sutartis dėl kovos su baltosiomis vergėmis. [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. kovo 18 d.]. <https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-6&chapter=7&lang=en>.
14. 1949 m. JTO Konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams. [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-10]. <<http://www.unhchr.com/html/menu3/b/33.htm>>.
15. 2000 m. JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl Vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos (1989). *Valstybės žinios*. 2004, Nr.108 – 4037.
16. 2001 metų Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 49-2166;
17. 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis. [2002] OL, L 203/ 01.
18. 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. [2011] OL, L 101.

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

19. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr.31-953.
20. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1.
21. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 1961, Nr. 18 – 147.

22. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741 (su pakeitimais ir papildymais).
23. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147(1), 157 ir 303 straipsnių pakeitimo, Kodekso papildymo 147(2) straipsniu ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Pateikė - Palaitis Raimundas, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija*. 2011, Nr. XIP- 4001.
24. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
25. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo. 2003 05 23, Nr. V-298/158/A1-86// *Valstybės žinios*. 2003. Nr. 52-2357.
26. Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. [66-2130](#).
27. Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystės ir transplantacijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 116-2696.

Mokslinė literatūra ir kita specialioji literatūra

28. Bieliūnas, E., Švedas, G., Abramavičius, A. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. II tomas, I dalis. Specialioji dalis (99-212 str.)*. Vilnius: Registrų centras, 2009.
29. Bolzanas D., Drakšienė A. *Prekybos žmonėmis samprata*. Teisė. 2004, Nr. 53, 38-50.
30. Burda, R.; Gruodytė, E; Krikščiūnas, R. *Prekybos žmonėmis tyrimo bei teismo nagrinėjimo problemos Lietuvoje*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2006.
31. Burda, R., Gruodytė, E., Krikščiūnas, R. *Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodika*. Vilnius, Tarptautinė migracijos organizacija, 2007.
32. Dewey S., *Hollow Bodies: Institutional Responses to Sex Trafficking in Armenia, Bosnia and India*. USA: Kumarian Press, 2008.
33. Fedosiuk, O. *Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei*. Jurisprudencija. 2003, 45(37), 86-97.

34. Fedosiuk, O. *Prekyba žmonėmis baudžiamajoje teisėje ir teismų praktikoje*. Teisė. 2005, Nr. 54, 70-84.
35. Fedosiuk, O. *Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos*. *Jurisprudencija*. 2007, t. 8 (98), 54-61.
36. Gutauskas, A. *Prekybos žmonėmis baudžiamajo teisinio vertinimo ypatumai teismų praktikoje*. *Verslo ir teisės aktualijos*. 2009, t. 3, 141-169.
37. Mickevičius, D. *Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai*. *Teisė*. 2005, 54., 122-133.
38. Nikartas, S. *Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata*. *Teisės problemos*. 2009, Nr. 2 (64), 104-133.
39. Milinis, A., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2013.
40. Papantoniou – Frangouli, M., Moritz, T. *Trafficking for Sexual Exploitation: Researching the Demand Side. Human Trafficking in Europe: Character, Causes and Consequences*. Wylie, G. and McRedmond, P. (eds). United Kingdom: Palgrave Macmillan, 2010.
41. Piesliakas, V. *Lietuvos Baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*, Vilnius: Justitia, 2009.
42. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, 2000 m.
43. Urbelionytė, A. *Europos Sąjungos teisinio prekybos žmonėmis reglamentavimo pokyčiai priėmus Direktyvą 2011/36/ES*. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, t. 4(3), 1143-1155.

Lietuvos teismų praktika

44. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje (bylos Nr.1 – 31-209/2007).
45. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamajoje byloje (bylos Nr. 1A – 353/2005).
46. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamajoje byloje (bylos Nr. 1A – 204/2005).

47. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A – 358/2007).
48. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A – 11/2008).
49. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A – 228/2009).
50. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A – 6/2010).
51. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A – 66/2011).
52. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A – 75/2013).
53. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A – 71/2014).
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K – 538/2003).
55. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K – 332/2006).
56. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K – 289/2010).
57. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K – 503/2010).
58. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K – 361/2010).

Kiti šaltiniai

59. Bazylevas, I. Prekybos žmonėmis prevencija (taip pat ir prostitucijos klausimas). Pranešimas [interaktyvus] [žiūrėta 2015 02 20] Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc>.
60. Vidaus reikalų ministerijos Viešojo saugumo politikos departamento Visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos užtikrinimo skyrius. Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2013 m. ataskaita. Parengė Reda Sirgedienė. [interaktyvus] [žiūrėta: 2015-01-30] <<http://www.vrm.lt/go.php/lit/Prekybos-zmonemis-prevencijos-ir-kontroles-programa/246>>.

Internetiniai šaltiniai

61. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos internetinė svetainė. <<http://www.vrm.lt/>>.
62. Lietuvos Caritas internetinė svetainė. <<http://www.anti-trafficking.lt/>>.
63. Tarptautinės migracijos organizacijos internetinė svetainė. <<http://www.iom.lt/lt/pagrindinis.html>>.
64. Publikacinis straipsnis. *Prekybos žmonėmis ir prostitucijos verslo organizavimo problema Lietuvoje*, 2012 m. kovo 29 d. [interaktyvus] [žiūrėta: 2015-03-14] <<http://meslaisvi.lt/?p=1585>>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA

Atsižvelgiant į autorės darbe iškeltą tikslą, išsamiai remiantis tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės aktais, analizuojama kaip kito prekybos žmonėmis samprata. Taip pat darbe nagrinėjamos Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso prekybos žmonėmis normos redakcijos nuo 1998 m., kaip tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai įtakojo redakcijos kaitą, darytina išvada, kad šiuo metu Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse galiojanti prekybos žmonėmis normos redakcija įgyvendina 2011/36/ES Direktyvos nuostatas, tačiau ji vis tiek yra kritikuotina. Trumpai aptariamos dažniausiai Lietuvoje pasitaikančios prekybos žmonėmis formos.

Darbe didžiausias dėmesys skiriamas Lietuvos teismų įvairių instancijų nuosprendžių ir nutarčių analizei. Atliktos teismų praktikos duomenimis, darytina išvada jog, nusikaltimų atskleistų išnaudojimo stadijoje yra kur kas mažiau, nei nusikaltimų atskleistų verbavimo stadijoje. Minėtose nusikaltimo stadijose skiriasi priešingumo laisvei įrodinėjimas. Taip pat analizuojami atvejai, kai neįmanoma įrodyti laisvę varžančios kontrolės ir prekeivių žmonėmis veika būna perkvalifikuojama į nusikaltimus susijusius su prostitucija.

Reikšminiai žodžiai: *prekyba žmonėmis, prekyba vaikais, priešingumas asmens laisvei, objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, išnaudojimas, verbavimas, teisės aktai dėl prekybos žmonėmis, baudžiamojo kodekso normos dėl prekybos žmonėmis.*

ANOTACIJA ANGLŲ KALBA

According to the author's set aim in the study and thoroughly referring to the international law and Europe Union legislation, it is analyzed how the conception of human trafficking has altered. Also, in the study, regulations of human trafficking of the Criminal Code of the Republic of Lithuania since 1998 are examined on how international and Europe Union legislation has affected the alternation of regulations. The conclusion suggests that currently valid regulations of human trafficking in the Criminal Code of the Republic of Lithuania implements 2011/36/ES Directive instructions, however, it is still worth criticizing. Types of the most common human trafficking in Lithuania are briefly discussed.

In the study, the greatest attention is paid to sentences and analysis of decisions of various instances of Lithuanian courts. According to the accomplished legislation data, the conclusion suggests that there are fewer crimes revealed at the stage of exploitation than crimes revealed at the stage of recruitment. Above-mentioned crime stages differ in substantiation of the contrast to liberty. Also, cases are discussed when it's impossible to prove the control restricting liberty, and the criminal deed of human trafficking of sellers is qualified as crimes related to prostitution.

Keywords: *human trafficking, trafficking of children, contrast to personal liberty, objective and subjective features, exploitation, recruitment, legislation on human trafficking, criminal code regulations on human trafficking.*

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Prekyba žmonėmis - tai vienas latentiškesnių ir sunkiausių nusikaltimų šiuolaikinėje visuomenėje, kuriuo yra pažeidžiamos beveik visos teisinėje valstybėje įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvoje, kaip ir kitose pasaulio šalyse, egzistuoja prekybos žmonėmis problema. Lietuva įvardijama kaip eksporto ir tranzito šalis, vykdančią prekybos žmonėmis nusikaltimus. Autorė šiuo moksliniu darbu siekia išsamiai išanalizuoti kylandčias teorines ir praktines problemas kvalifikuojant prekybos žmonėmis nusikaltimą. Taip pat siekiama įvertinti prekybos žmonėmis požymių taikymą bei jų baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumus Lietuvos teismų praktikoje.

Pirmoje darbo dalyje nagrinėjama prekybos žmonėmis ir vaikais sampratų raida tarptautiniuose ir ES teisės aktuose. Taikant lyginamąjį metodą analizuojama tarptautiniuose dokumentuose įtvirtinta prekybos žmonėmis definicija, jos kaita iki šių dienų.

Toliau darbe analizuojamos Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso prekybos žmonėmis normos redakcijos nuo 1998 m., jų kitimas atsižvelgiant į tarptautinių ir ES teisės aktų įtaką nacionalinei teisei. Trumpai aptariamos dažniausiai Lietuvoje pasitaikančios prekybos žmonėmis formos: seksualinis moterų ir (ar) vaikų išnaudojimas, moterų ir (ar) vaikų įtraukimas į prostituciją ir pornografiją.

Antroje darbo dalyje, atsižvelgiant į autorės darbe išsikeltą tikslą, išsamiai analizuojama dabar galiojančios prekybos žmonėmis normos objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, taip pat vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo sudėties išskirtinumas lyginant ją su prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtimi. Analizuojami Lietuvos teismų įvairių instancijų nuosprendžiai ir nutartys, kuriose nusikalstama veika atskleista išnaudojimo ir verbavimo stadijose. Remiantis atliktos teismų praktikos analizės duomenimis pastebima, jog priešingumas laisvei kur kas sunkiau įrodomas bylose, kuriose prekybos žmonėmis nusikalstama veika atskleista verbavimo stadijoje. Taip pat darbe aptariami atvejai, kai neįmanoma įrodyti laisvę varžančios kontrolės, ir prekeivių žmonėmis veika būna perkvalifikuojama į nusikaltimus susijusius su prostitucija, ar kai prekybos žmonėmis norma taikoma iš sutapties su kitomis LR BK normomis.

Atsižvelgiant į išnagrinėtą teorinę medžiagą ir atliktą teismų praktikos analizę, darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei pasiūlymai, kaip būtų galima koreguoti prekybos žmonėmis normą.

Case-law in applying the element of crime of human trafficking

Summary

Human trafficking is one of the most latent and serious crimes in contemporary society which violates almost all established human rights and liberties in the rule of law. In Lithuania, like in many other countries of the world, the problem of human trafficking exists. Lithuania is named as a country of export and transit when committing crimes of human trafficking.

By this study, the author aspires to analyze in details arising theoretic and practical problems of qualifying the crime of human trafficking. Also, the aim is to assess the application features of human trafficking and the assessment peculiarities of criminal law in the practice of Lithuanian courts.

In the first part of the study, the evolution of the conception of human and children trafficking is examined in international and EU legislation. The comparative method is applied to analyze the definition of human trafficking, established in international instruments, and its alternation till present day.

Further in the study, regulations of human trafficking of the Criminal Code of the Republic of Lithuania since 1998 and their alternation, according to the EU legislation influence to the national law, are analyzed. Types of the most common human trafficking in Lithuania are briefly discussed: sexual assault of women and (or) children, women and (or) children involvement in prostitution or pornography.

In the second part of the study, according to the author's set aim, objective and subjective features of now valid regulations of human trafficking and the exclusivity of the element of crime of child's purchase or sale in comparison with the element of crime of human trafficking are thoroughly analyzed. Sentences and decisions of various instances of Lithuanian courts are analyzed in which criminal deed is revealed at the stage of exploitation and recruitment. Referring to the accomplished data analysis of case-law, it is marked that the contrast to liberty is harder proven in cases where the criminal deed of human trafficking is revealed at the stage of recruitment. Also, in the study cases are discussed when it's impossible to prove the control restricting liberty, and the criminal deed of human trafficking of sellers is qualified as crimes related to prostitution or when

regulations of human trafficking are applied because of the coincidence to Criminal Code of the Republic of Lithuania other regulations.

According to the examined theoretic data and accomplished practice analysis of case-law, conclusions and recommendations on how it would be possible to adjust the regulations of human trafficking are provided at the end of the study.

PRIEDAI

Lentelė. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso redakcijų pakeitimai

	1998 m. redakcija (131-3 str.)	2000 m. redakcija (147 str.)	2005 m. redakcija (147 str.)	2012 m. redakcija (147 str.)
Veikos	Asmens pardavimas arba kitoks perleidimas arba asmens įgijimas Taip pat asmens gabenimas prostitucijai į Lietuvą arba už Lietuvos ribų	Pardavė, pirkto arba kitaip perleido ar įgijo asmenį	Pardavė, pirkto, kitaip perleido arba įgijo asmenį, verbavo, gabeno, laikė nelaisvėje	Pardavė, pirkto, kitaip perleido, įgijo, verbavo, gabeno, laikė nelaisvėje
Būdai			(1) Panaudodamas fizinį smurtą ar (2) Grasinimus arba (3) Kitaip atimdamas galimybę priešintis arba (4) Pasinaudodamas nukentėjusiojo asmens priklausomumu ar (5) Pažeidžiamumu arba (6) Panaudodamas	(1) panaudojant fizinį smurtą (2) panaudojant grasinimus (3) Kitaip atimant galimybę priešintis (4) Pasinaudojant nukentėjusiojo asmens pažeidžiamumu (5) Panaudojant apgaulę

			<p>apgaulę arba</p> <p>(7) Sumokėdamas pinigus ar suteikdamas kitokią turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį</p>	<p>(6) Priimdamas ar sumokėdamas pinigus nukentėjusįjį kontroliuojančiam asmeniui</p> <p>(7) Gaudamas ar suteikdamas kitokią turtinę naudą faktiškai nukentėjusįjį kontroliuojančiam asmeniui</p>
Tikslas	<p><u>Turint tikslą:</u></p> <p>Jį seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija arba gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą</p>	<p><u>Turėdamas tikslą:</u></p> <p>Gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos</p>	<p>Jeigu kaltininkas žinojo arba siekė:</p> <p>Nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją arba būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui</p>	<p>Jeigu kaltininkas žinojo ar siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų išnaudojamas:</p> <p>Vergijos ar panašios į vergiją sąlygomis; prostitucijai; pornografijai; kitoms seksualinio išnaudojimo formoms; priverstiniam darbui ar paslaugoms (įskaitant elgetavimą); nusikalstamai veikai daryti; kitais išnaudojimo tikslais.</p>
2 dalis	<p>Pakartotinai, nepilnamečio atžvilgiu, grupės iš</p>	<p>Nėra</p>	<p>Veiką padarė 2 ar daugiau asmenų, dalyvaujant organizuotoje grupėje, siekiant įgyti nukentėjusio</p>	<p>Veiką padarė 2 ar daugiau asmenų nukentėjusiems asmenims arba</p>

	anksto susitarusių asmenų, itin pavojingo recidyvisto		asmens organą, audinį arba ląstelių	sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba žinodamas ar siekdamas, kad būtų paimtas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės, arba būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus
3 dalis	Nėra	Nėra	Nėra	Nukentėjęs nuo numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos
Juridinio asmens atsakomybė	Nėra	Nėra	Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo	Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo
Bausmė	1 d. – laisvės atėmimu nuo 4 iki 8 metų;	Laisvės atėmimas iki 8 metų	1 d. – laisvės atėmimu nuo 2 iki 10 metų; 2 d. – laisvės atėmimu nuo	1 d. – laisvės atėmimu nuo 2 iki 10 metų; 1 d. – laisvės atėmimu

	2 d. – laisvės atėmimu nuo 6 iki 12 metų		4 iki 12 metų.	nuo 4 iki 12 metų; 3 d. – reikia remtis LR BK 20 str. nustatant bausmę juridiniam asmeniui.
--	--	--	----------------	--

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015-04-27

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
Baudžiamosios teisės ir proceso instituto, baudžiamosios teisės ir kriminologijos programos

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentė Ieva Bankietaitė,

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas

„Teismų praktika taikant prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Ieva Bankietaitė
(vardas, pavardė)